

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА ДРУГА.
СВЕСКА ТРЕЋА И ЧЕТВРТА.
У Бечу фебруара 1876.

ИЛУСТРОВАН ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

ИЗЛАЗИ 1. И 16. СВАКОГ МЕСЕЦА.
Годишња је цена
8 фор. а. вр., или 20 динара.

КАТАНСКА БУНА.

ПРИПОВЕТКА

ИЗ 1843 ГОДИНЕ.

НАПИСАО

МИЛОРАД П. ШАНЧАНИН.

IV.

Онда, децо, није било ни оваке поште, ни оволико новина као сад. За телеграф и не знадијаш да има на свету. Па и путови зар бејаху као сад? За насипе ми ни знали писмо. Ето се у Богатић ишло како тако до Сокине механе, а оданде кривудај лево десно кроз шуму преко мила и плоштара на Белотић до у Богатић. Та шта ћете, кад ни у самом Шапцу још калдрме није било? Због рђавих путова и свет се није толико мотао као данас. Ко ти је највише одлазио и долазио? — Трговци! Лети када време блакне, кад се гора заодене листом, онда си могао видети по гдекога да прође у Смрдан бару, или о празнику да иде у манастир с болницима ради молитава. А када ојесени, онда, децо, путници све рећи, цигло момци што одлазаху у села ради вересије. А чим први снег, онда уапси се где си ту си, док пролећни ветар

ИЛАРИОН, МИТРОПОЛИТ ЦРНЕ ГОРЕ И БРДА.

опет не просуши стазе и богазе. Никуда ни маћи, ван што се ишло празником у цркву, а радником овда онда са села на село.

А данас? Што се јутром збуде у Београду, то по подне знају деца шабачка. Свет је данас и језика проливе нија. А онда је вера и Бог и то другче било. И ко види као да не види, и ко чује као да не чује. Тако се и збило, да ми више ништа не чуемо за катане, који одоше правце на Велико Село к Ловници. Као начули смо да се силан сељак слегао за њима, али никаква хабера где су и како су.

Једно по подне седимо ја и отац ваш доле у баштици. Он ишчевиваше каву, па да оде у дућан. Тамај ја из куће, а капија се широм отвори. «Гле моје миле Убљанке,» викнух радосно и истрчих пред сестру. Прихватих јој дете и изљубисмо се. Донесох јој воде да се умије. Тај дан је била јава врућина.

«Па како ви ту живите?» рече пошто се мало поодморила.

«Ето како што видиш, сестрице. Опажаш ли кавву промену?»

«Рекла бих да је све као што сам пређе оставила. До душе нисам још ни завирала у сваки будак.»

Реко смо јој, како смо морали за време отпустити момке. Она се на то мало поозбиљи.

«И код нас вам иде доста свакојако. Свет се нешто узвилио, па се одао на неке буди Бог с нама послове; не гледа ти нико себе и своју чељад на дому. Па се и искреност пробрцнула, а поштење махом ојело. Свак ти дрми врчи, а да знаш бар за што и кроз што. Неки враг ти заврнуо људма мозгове, па све ти је то ђудљиво и лукаво. И што је остало неокужених поштењака, све су нешто немирни и услахирили. Бог нека суди оном, који нас је тако поцепао. Ти велики личинари ето окотише тма лисаца и лисичића. Бог би дао да им се што скорије семе затре.»

«А ми мишљасмо, свајо, да је само код нас тако,» примети јој Миле.

«Како код вас само, зете? Како ти је код вас и код нас, тако ти је и у Палежу и у Ваљеву, и свуда куд год врочиш у овој нашој тужној земљи. С дана на дан губе се људи искрени и од речи. Нико ти ником не верује; све један с другим слатко а лисички. Трчки слажи, отиди пренеси, то ти је многим свакидашњи рад. Куд ће то отићи, шта ће се из тога излећи — чисто се стресем, кад на то помислим. Бог убио онога, који први запати ту лукаву људску стоку у нашој земљи. Мртвог га земља не примила!»

«Прођ' се, сестро, клетве,» рекох јој, «све ће то Бог на добро окренути.»

«Мучи, сестро, Бога не помњи. Чисто се бојим, да се није иселио из наше вајне земље. Та зар би он трпео ово, што се јадним светом чини на белом дану. Та знаш ли кога окапетанише у Тамнави. Али ја блебећем, а не пазим где сам. Данас и плотови чују. Да ме чује наш пијани ћата, би ме луда јавно срамотила. Данас ти се и жене вуку на одговор за најмању бесмислицу. Ономад седесмо код мртваца, па водисмо говор о покојном овом, о покојном оном. Случајно једна помену покојнога Радојицу, што прогнан и умре. Таки се то сутра дан знало у конаку и сироту жену зваше и цсоваше. Е па сад ти буди паметан и поштен, али — ја говорим, а не пазим где сам»

«Та не бој се сестро,» почех је храбрити.

«Добро ми се и бојати, селе. За мене ми није, али нисам рада увалити у зло мужа и ово невино детенце. Та све ти је једно, била ја а не била, али, ето, везана сам за породицу. Да се човек не мора тако да осврће за собом, би ти јунак прекрили земљу. Али како потераше, скоро ће и жене побацати преслице, а плашљивци осмелит' се духом. И кад ти се све то дигне, биће јада, пада и пропада. Али . . .»

«Бог ће сачувати земљу од те несреће,» рече Миле.

«Доста је немира претурила преко своје главе,» рекох ја. «Ратни пустош доста је газио ову невину земљу. Па још се и не дигло сва села из гаришта својих, још леже кости на бојним пољима. Не, не, нама треба одмора. Ред је једном да и ми мира уживамо.»

«О да би све на миру прошло, а ово што говорим био празан страх. Али ја вам и не рекох, чу сте ли ви, шта се зби с катанама?»

«Не,» и приђо смо јој ближе да боље чујемо.

«Богме беше читав покољ на Буковици. Наши сељаци сузбише сељаке што присташе уз катане. За катане веле да су побијени и похватани. Само неколицина спасла се у шуме и гудуре.»

У овај мах чусмо где загрме топ. Како се бесмо заговорили и не чусмо на пољу топот и жагор. Потрчасмо на капију. Свет се усплахирио, збуњено хода тамо амо, дућани се затварају.

«Ето Вучића с војском,» повикаше неки, а мој Миле оде и сам да претвори дућан. Ја и сестра утрчасмо у кућу, искуписмо вас двоје око себе и претворисмо капке на прозорима. Једно крило одшкринусмо да гледамо шта се на улици збива. Мало прође а и Миле дође. Мало по мало па се свет разбегну које куд. Њепенци се притворише као о велику петку, а никога живог на улици, као да куга мори. Не потраја дуго, а затутњи од горње стране.

Напред је ишла коњица, за њом је јахао Вучић, а за њим топџије. Међ војском је било доста Подринаца, онајвише везаних руку. И сад се, децо, згрозим, кад помислим како су изгледала та јадна и жалосна створења.

Као да сад гледам Вучића. Јахао је на коњу зеленку, а пошња му беше, њако крпалјиска. Око феса везао шамију, а гуњић и чакшире све то просто сукнено. На ногу му цељени опанци притегнути уз чарапе њако шумадјински. Из под обрва циљао је оштрим очима да ме дрхат подухваташе. Први међ господом, па вођ све земаљске војске, а на њему ни чохе ни свиле. И прост запатлија радо чохом замењује сукно, а немо ли великаши и господа. За што својега не држат' се реда, помислих у себи, и почех се све већма побојавати. Да Бог на добро окрене, рече сестра, кад јој почех казивати страха.

Војска се утабори на пољани према граду пошав Ђумруку. Кад шатора подиглоше вођу, поздрави га пуцањ из топова. Чини ми се да и данас уји та пуцања кобна. Мислим, децо, да не беше Шапчанина, који тада није задрхтао. Ми не бесмо срца страшљивога, та зар наша села не родише Луку и Штитарца, Чулића и Поцерца Милоша? Ми од боја ни пренули не би; вино пити и Турчина бити, нема веће сласти за Посавца. Да је Босну отимат' Турчину, нешице би прегазили Дрину. Ал' је, децо, мука над мукама, брат на брата кад подиже војну. Кад се браћа подумаше, помаме се као потурице. Лубав, сажаљење и милосрђе оглуши се срце њихову и постану тврђи од камена.

Те вечери затвори се варош. Стража не даде никоме ни излазити ни улазити. Само што су излазили војници у села, те доводили сироте сељаке на суд и — мучење.

V.

И сад ми се, децо, стужи, кад помислим на ондашња мучења. Ма како да се усплим, опет вам не могу испричати јада, што их отрпесмо у оно несретно време. Као да се

људи претворише у врагове. Та да су зли дуси тада били пали међу нас, па не би нас стављали на горе муке, од оних, што их поднесо смо. Али — зар тако беше суђено, да брат пропишти од братовље руке.

Сутра дан видесмо где чопором дотеривају сироте сељаке, све их улесили у дугачке низове, па гоне као исту стоку. Другима сапели и ноге и руке. Некима разбарушене кике, некима рубље исцепано, по неког јадника и крвца облила и узвереним очима тако страховито и усплахирано погледаше на своје полувзвере гониоце, да је ужас било погледати. Чича Милију довели су из забрана везана на коњу раздрљених присију и гологлава. Сиромас био је ћелав, по готову без и једне длаке, а припека горијаше да човеку мозак проври.

За кратко време напуни се коначка авлија догоњеним светом. Све везано и изнурено страхом, па очајнички очекиваше смрт, или још горе од смрти — мучење. Сатерали их у гомилу као оно стоку, а муве и припека да их посатиру. Једни везани за плот, други у рогама и клечкама. Међу њима се овда онда чуло крчање и стењања. Многи је јадник и издахнуо, не могавши отрпети мука.

Друго сместиште догоњених било је под градом. Збили их у обор као исту стоку, а били их, мучили горе од скотова. Кад који несретник зајаукне да ти срце свисне од жалости. Али рука мучилачка није знала за милост. На махове бише јадне повезанике, кундацима и церићима. Јаукање је у први мах бивало ужасно, после је све бивало тише и слабије, па се на послетку губило у неком хукању, рипању и стењању. Многи су тада под бојем и душу испустили, Бог да им душу прости.

Око војводина шатора на грацком пољу бео свет од војске и народа. Чаршија и канцеларије, све то затворено. Поштена браћа и не помаљашу се из кућа, свак ћуташе и у себи се Богу мољаше, да нас спасе беде и напасти. Али се је, децо, тешко извити беднику и напаснику. Бог вас од њих закрилио у вашем потоњем животу, само му се ваља вазда молити и не срдити га.

Хај и сад ме текне хладан нож у срце, кад помислим на оно јутро. Чини ми се, децо, свет не може бити више онако грозан и осветљив као онда. Ја баш прислужих кандилоце, па приђох икони, а ваш ме отац викну «Видо!»

Ја га погледах и приметих да је нешто усплахирен.

«Ходи, ходи брже прозору!»

Приближим се. Боже, Боже шта видех, нашег старог доброга чича Остоју воде везана, а за њим нагло неколико беспослених неваљалаца. Ја цвикнем, а отац ми запуши уста рукама. Сузе саме поврвеше и ја вам плаках и плаках, као да ми се, децо, нешто претказивало. Миле сиђе доле у авлију, те викну комшију Ненада.

«Знаш ли, по Богу брата, ко опрци чичу?»

«Сад ми баш рече, кнез Живан.»

«Говори молим те — не чекај да те питам.»

«Познајеш ли Драгића покојнога Здравка струнара.»

«Знам га, име му се не знало.»

«Он баш седи до чичине куће плот уз плот.»

«Знам му вучје гњездо, разметуло му се.»

«Па јуче оптужи чичу Вучићу . . .»

«Ха одмах сам помислио, угуреуски сине . . .»

«Напетља ти на сиромаша старца триста сијасета. Те не знам како се код њега не знам ко скупао ноћу у по ноћи, те шта се тамо шило и рило, како су долазили неки људи из прека.»

«Прека му смрт била, лажову и безбожнику!»

«Да је за вајду и ја бих га клео, Миле,» рече Ненад, «али сиромашу чичи треба братске помоћи, а не клетава и вајкања.»

«Па шта да се чини, Ненаде, брате!» Упита га Миле.

«Ваља се дићи у ноће.»

«Па?»

«Рећи Вучићу очи у очи да оно пашче лаже и да је око њега готово сам лажа и варалица!»

«А ако нам узневерује, куд да се денемо?»

«Куд и друга поштена браћа, у обор, у кврге, ил' ону проклету јаму.»

«Мучи шта говориш!»

«А што да ћутим бре. А говорио а ћутао, сто сутра мекче и пред наш двор. Мислиш ти не рију већ и под нашом кућом. Чисто ми неки вражији свраб каже, да је близу ред и на моју кожу. Али баш ми све једно, кад ми се је већ с њоме тако и тако растати, а он бар нек иде за правду. Чујеш ли ме, Миле, не могу ти очима гледати неправде, па ма ме сутра обесили!»

«Хајд' махни се — не помињи вешала!»

«А што тако од њих зазиреш? Мени се, брате, све нешто претскажује, да нећу склопити око на домаћој постељи. Али што Бог да — једна ти је смрт, било у кући, било на точку ил' зеленој грани.»

«Прекрети се, Ненаде!»

«Данас, брате, ни крст не помаже. Безбожништво улегло у свет. Та 'вако не беше ни за турске судије. Дај те varaј и завађај народ, да би себе силом подигли. Глупа рита и оводљива будала, удри на се лично, да огрне не знам кога у сјај и господство. Ето како ти је сад — све притворно, колико нас глава у Србији, па сад живи ако можем, слатки брајане!»

«Ваља се склањати.»

«Шта склањати — та на мегдан море око у око. Да питамо тог сокола Вучића: где научи књиге варалијске? Дижте с' браћо да ујмимо порезу! Порез оста, господара неста. Церић, јаме, кврге и точкови, то би плата за услуге у грешном делу. Дигоше их с' бабова огњишта, растераше силом у туђину, да с' скитају и да глад гладују. Па сад, Миле, кад им догрдело, кад дођоше да поврате што им је отето, сад су ето названи злочинци. Зар ти држиш да су бунтовници те несрећне катане? То су осветници, то су богме мученици, Миле!»

Комшија Ненад беше веома срчан човек. На гласу је био са свога срца и своје правде. Није вам он знао за хатар ни себичност. Волео је и свадити се, а не попустити кривди, а Боже сачувај да би преварио сељака или кога му драго, па ма гладан седео за тезгом.

Један пут не знам ко оно беше кмет, па поче расипати општинску шуму својим рођацима и суродицама. Где год се два три састану све о томе, један — те ми ћемо с њим овако, други — те треба с њим онако, а кад би на збору, све ти ником поникоше. «А што вам се, браћо, језик везао?» повика Ненад, па изговори у очи кнезу и народу, једне не остави. Народ за њим гракну и онај некет није подна дочекао — раскметише га! Такви ваља да сте, децо, будите јунаци на збору, на селу их доста има.

Ненад, Миле и још десетак поштених мајстора и трговаца дигоше се, те одоше преко Ћуприје тамо у логор, да моле за сиромаша чичу, да кажу да је невин као дете, да никоме никад натрунио није, да је добар и поштеп. Ја затворих вас овде у соби, па одох у собицу, тамо вљекнух и молих се Богу да им буде на помоћи, да избави невинога чичу, да распе бездушнике и прислушаче и свакога који о злу мисли.

Кад су стигли у логор, дуго су чекали, док их изведоше војводи. Он сеђаше пред шатором и пушаше, а око њега — не ћу да помињем црна имена оне наше небраће. Они, непоменици, већином су данас под земљом, а мишљаху, кукавице, никад краја њиховој сили и подвали. Чувајте се добро, децо, да за вама не рође свет, да вам се гробова с гнушањем не клоне. Њихови гробови обрасти и травом и трном, нико да их прелије, нико да побуса. А ово што их је живи, сами се себе стиде, клоне се света ка љиљаци светлости. Презрење и мрак, то је плата таким безделницима.

Војвода је дуго седео и ћутао, димове пушташе час ређе, а час као облак брзо један за другим. Подвио ноге на пиротском ћулиму, па мрко гледаше то на лулу пљоцнату, то у шиљке својих јеменија. Донеше, те пред њима испи каву макезују из шарена филцана у сребрну зарфу. Око шатора беше сумртна тишина, сваком се језик завезао, као да нигда знао говорити није. Само се тамо поиздаде чујаше хрзање хатова и коња, што их сензи тимараху.

И Бог зна колико би се још тако ћутало да се комшија Ненад не осмели те рече

«Господару!»

Али он ни беле, но га само оштро погледа, река би, пресећи га хтеде.

«Ми смо до тебе дошли, ако си нас вољан примити, господару,» рече Ненад, а кад неки иза њега хтеше прићи руци војводиној, он их вешто устукне назад.

«Ако смо ти сада на досади, господару, да дођемо доцније,» опет настави Ненад, па поче као давити осталима знак да се уклоне.

«Код мене су, браћо, сваком врата отворена,» поче војвода тако ласкаво и благо, да се није и насмехнуо, ви бисте рекли, е се неко заслонио за његова плећа на беседи.

«Ми смо то и чули, господару, па за то и дођосмо да те видимо и да те молимо.»

«А каква вам је невоља, браћо?»

«Велика невоља, господару, велика,» повикаше сви у глас.

«Грђа бити не може,» наставиће Ненад, по што се остали стишаше. «Ако овако и даље потера, господару, онда боље угарак у чаршију, а чељад у планину. Грехота је

с кривог да праведни страда. С божје стране молимо те, да не слушаш сваку и свакога. Бог нас дао свакојаким, кукоља ће вазда бити у пшеници, али му не дај да се истиче — та коров је коров! Ето и наш кукавац чича Остоја —»

«Не говори за њ, док те нисам мучат научно!»

«Али, господару!»

«Стари је то лис, једва ми је пао гвожђа. Али, наместићу му, хрсузину, плећа. Доста се је, пас, ребрио по овом ђавољем гњезду. . . .»

«Не, не тако, господару,» поче Ненад мало ватреније, «Шабац није нигда био легло ђавоље, а опет ти велимо ево сви у глас: чича Остоја није крив. Колико смо ти, господару, сви ми криви, толико и он. Ил' њега отпусти, ил' све нас повежи; па што буде њему, нек' буде и нама. Али он да гине и труне, а ми да живимо и скрштених руку да гледамо, то би, господару, била и грехота и срамота. Ми те и опет лепо молимо, ослободи чича Остоју.»

«О њему више ни једне, још му нисам ни судио!» рече војвода, па ућуга, поглед спусти преда се, и поче пуштати све чешће и чешће димове. Доња усна час по час би задрхтала, а чело све јаче и јаче набирало.

«А зар њему треба суда, господару?» Говораше Ненад. «Зар га ниси видео да је жив умрљо. Остарео, ослабео, нема га кожа и кост. Па овај страх! Пустити бар да мирно очи склопи и да му она јадна старица свећу придржи. Ево нас свију . . .»

«Сви за њ добри стојимо!» повикаше сви у глас.

«Ха, ха, ха!» смејаше се мучки војвода, «још да вас је два пут толико, па вам га не би дао на веру. Знам ја добро Мачване: двориће и протераће седам господара до подне, а седам по подне. Не бих дао једног Грузанина за сву Мачву и Поцерину.»

«Хе, хе!» јетко се насмехну чичица Ненад, погледа у друштво, па у војводу. «Лако ти је, господару, збијат' шалу с нама невољницама. Да ја седим пред тобом, а ти стојиш преда мном, бога ми те не бих тако вређао господару. Али шта му знаш. Дана ти је власт, а имаш и силе, можеш радит' како ти срцу годи. Само не заборављај да смо браћа твоја, да смо једна крв. Тако ми Бога не бих 'вако ни везира молили, а ми ето у тебе, нашега брата, тражимо да нам пустиш оног старог изнемоглог патника. Знаш ли, господару, да је и он у своје младо доба крајинио тамо око несретне Дрине, па сад да га своја браћа везују и бију. Ако је већ до тога дошло, онда или да сви гинемо, или да се тучимо.»

«Шта велиш?» цикну војвода.

«Велим да није лепо како си започео. Сапео си човека ни крива ни дужна. Је ли то правда, је ли то закон? Је смо ли ми Турци, или смо Срби; јесмо ли стока, или смо људи. Је су ли ово очеви, или су бећари и бескућници? Не тако, војводо, не тако; крв наше деце тужиће те пред Богом. Бог је каткад и поспор, али достижан. Стићи ће те његова казна, кад јој се и узнедаш. Ако нам чичу не пустиш, проклет да си од нас и од наше . . .»

То му беше последња реч, јер у тај

мах докопаше га војводини самсари, осуше на њ кундацима и церићима. Јаукају је, сиромах, два три пут, а за тим му изнемогну глас. Миле и остали уклонише се у онај мах од оних насилника. Кад је хтео заклучити једнога Пенада, огисну га нека војничина тако јако кундаком у ребра, да је одмах обнезанаен пао на траву. Кад је после неколико тренутака себи дошао, осетио је ужасан бол од крвничкога ударца, а кад је погледао унаоколо, није опазио близу себе никога. Другови се разбегли, војвода улегао у шатор, а Пенад је можда у тај мах негде врчао, стењао и Богу душу даво од бездушних удараца, који би били сувшњи и за најјаче лавове или демоне, а камо ли за једнога и слабога — човека.

(Свршиће се.)

МИРНО ГЪЕЗДАНЦЕ.

НОВЕЛА

ИВАНА ТУРПЕЊЕВА.

(Продужење.)

III.

рилично је доцне било, кад је сутрадан Владимир Сергејић устао, па одјезди дома одмах после чаја и доручка, да посвршује неке послове. Ипатов га задржавао и задржавао, ал' узалуд. При доручку је и Марија Павловна, ал' Владимир Сергејић суди, боље да је не распитује за ноћашњу шетњу. Он је од оних људи, што им тешко пада, да се цела целцата два дана боче и луцају главу са каквом необичном мисли и намером. Опет би се морало говорити о песмама, а од «песничког заноса» би се одмах уморио. Читаво је пре подне провео по њивама, ручао је у највећу сласт, после јела је мало продремао, а кад устане, а он узме да прегледи суђајни извештај. Ни да је прву страну прочитао, а већ је заповедио да му упрегну у његов тарантас, па одјезди Ипатовци. Свакако ће бити, е ни позитивни људи немају срце од камена, па им се неће да зевају — кано и другим обичним смртнима.

Кад на долму, чује свирку и певанку. Код Ипатова певају у глас руски. Нађе на лонци читаво друштво, што га јутрос остави; сви па и Надежда Алексејевна седе у округ око неког гаравог, црноког и црноког човека од једно 35 година. На њему при кадифликапутић. Око врата му немарно висе црвена марама. У руци гитар. То је Петар Алексејевић Веретјев, брат Надежде Алексејевне. Кад домаћин спази Владимира Сергејића, све виче од радости, па истрчи преда њ, доведе га Веретјеву, па их једно с другим упозна. Пошто господа — као што то већ ред изискује — отандркаше једно другом «поздравително слово», поклонил се Владимир Сергејић са највећим поштовањем пред сестром господина Веретјева.

«Ето видите,» почеће домаћин «а ми, баш певамо просто, сеоски, а Петар Алексејевић» придодаће показујући претом на њега, «Петар Алексејевић, он, знате, води. Па тек како води! Чекајте, одмах ћете чути!»

«Па то је врло дивно!» вели Владимир Сергејић.

«А хоћете л' и ви да помажете?» пита га Надежда Алексејевна.

«Драге бих воље хтео, ал' немам гласа.»

«Не мари ништа! Ето и Јегор Капитонић пева, па и ја. Ту не треба ништа, само помажите. Ево седите овде! А ти, брате, де почни штогод!»

«Па шта бисмо сад певали?» запита Веретјев, па дрмну прстима по жицама. Онда од једном погледа на Марију Павловну поред себе, па вели:

«На вас је мислим ред.»

«Немојте, узмите ви,» вели Марија Павловна.

«Ето узмите «Внизъ по матушкѣ по Волгѣ!» предложиће Владимир Сергејић.

«А, не! то ћемо на послетку,» вели Веретјев, лати се гитаре па започе отежући: «Кад сунашце јарко седа.»

Добро пева, живо и весело. Његово мушко и онако изразно лице оживе још већма, кад узме певати. Кад-и-кад би жимнуо плећима, претиснуо би изнебуха жице шаком, пружао би руке, бацао би косу натраг, па би стрељао у околу очима на соколску. У Москви је тољко пута виђао славнога Илију*) па би и он тако. Као какав звучан талас тако је одударао глас Марије Павловне од осталих, ништа, него све носи друге гласове са собом, ал' сама неће да пева, па Веретјев води све до краја. Певало се још ваздан других песама. —

Пред вече се небо патушти. Још од подне се пуши на све стране, а из далека тугњи грмљавина. Сад узме неки облак, што се већ одавна тамо доле на небу као какво одово слегао, узме сад расти, па се подиже преко врхова од дрва. У омари и запари све се јаче и јаче чује тугњава и грмљавина, подиже се олујина, па час све шушти и звижди кроз грање, час стане, па опет звижди и хуји. Неки се немно сутон ступшти на земљу, па разгна на скоро и последњу румен вечери. Сад опет дође, мислиш, облачине се раскидаше па се појурише небом, просу се пљусак, муње засеваше, а грмљавина одјекну тешко и суморно.

«Хајдемо-те унутра, јер богме можемо још и покиснути,» рећиће Ипатов.

Сви се попридигоше.

«Стан'те још мало,» вели Веретјев. «Још последњу песму! Последњу песму!»

«Ох, ви сенке моје сенке»

«Моје нове сенке . . .»

запева јасним гласом оштро ударајући руком по жицама гитаре. «Нове сенке, јавор-сенке,» прихвати кор и нехотице занесен песмом. Скоро у исти пар поче киша пљуском падати. Ал' Веретјев доврши «Моје сенке». Губећи се кад-икад у ломњава грмљавине, тим је раскалашија долазила та весела песмица уз жубор и праску кише. На послетку се изгуби и последњи одзив јора, па кикоћући се отрчи читаво друштво у дворану. А Ипатовљеве девојчице не знају куд ће од радости, кад стадоше стресати кишу са својих хаљиница. «Из предострожности» затвори Ипатов врата и прозоре, а Јегор га Капитонић због тога хвали. И Матријона Марковна

*) Циганин, певач и бандураш (тамбураш.)

— вели — при грмљави даје све затворити, јер се електрицитет у празном простору може јаче да развије. Бодрјаков ће му на то зачуђено погледати у лице; онда се отклимата мало на страну, па превали једну столицу. Тако мала «несрећна прикљученија» би га свуда и свагда пратила.

Непогода се са грмљавином на брзо развуче. Опет отворише прозоре и врата, а собе се напунише мирисавом влагом. Донесе се чај, па ће после њега остарина сести на једну партију, а Иван Илић ће, као обично, сести поред њих. Марија Павловна седе поред прозора са Веретјевим, па јој Владимир Сергејић хтеде прићи, ал' га Надежда Алексејевна дозове себи, па га узела запиткивати о Петрограду и животу у њему. Она Петроград куди, а Владимир га Сергејић брани. Чисто долази, Надежда Алексејевна хоће само да задржи Владимира Сергејића при себи.

«А о чему се ви то препирете?» рећиће Веретјев устајући и придолазећи им.

«Још једнако о Петрограду,» вели Надежда Алексејевна. «Владимир Сергејић не може да га се нахвали.»

«Оно јесте, варош је лепа,» приметиће Веретјев. «Ал' ја велим, свагде је лепо. Јесте, бога ми! Где год има које девојчице и — ви ћете ме извинити, што сам тако искрен — чаше добра вина, ту одиста нема човек шта више да жели.»

«То ми је чудно,» вели Владимир Сергејић, «зар ви заиста мислите да за избражена човека —»

«Може бити, то допуштам,» прекинуће га Веретјев, који обично поред све своје учтивости не би дао другима да изговоре «ал', знате, то не спада у моју струку. Ја још нисам филозоф.»

«Па писам ни ја,» вели Владимир Сергејић, «а и не желим да будем; ал' овде је реч о сасвим нечем другом.»

Веретјев погледа расејано на сестру. Она му се прижи осмејкујући се, па му пришапну полугласно:

«Петруша душо! Престављај мало Јегора Капитонића! Молим те.»

У мах се промену лице у Веретјевљева, па—бог би га знао како — дође налик на Јегора Капитонића, ма да им црте иначе а да су најмање једно на друго налик, и ма да Веретјев једва ако је носом мрдноу и усне опустио.

«Да богме» почеће шапутати, а глас му дође исти Јегора Капитонића, «да богме да је Матријона Марковна врло строго што се тиче поведенија, ал' за то је она жена, да јој нема пара. Него ма ја шта казао —»

«А Бирјулевљеве све већ знају,» прекиде га Надежда Алексејевна, а једва да се уздржи од смеја.

«Бирјулевљевима је сутра дан све већ познато,» настави Веретјев, а лице је тако искезно, тако је плашљиво, усплајирено и разроко зверео, да се и Владимир Сергејић мораде грохотом насмејати.

«Имате за то даван дар,» рећиће Владимир Сергејић.

Веретјев пређе руком по лицу, па му црте опет узеше обична израза. А Надежда Алексејевна вели:

«Имате право. Зна вам он свакога нагрдити и накарадити. Ту му нема пара.»

«А бисте ли могли и мене представљати?» запитаће га Владимир Сергејић.

«Зашто не?» одговори Надежда Алексејевна. «Него да може.»

«Ех, па молим вас, узмите сад мало мене,» рече Владимир Сергејић окренув се Веретјеву, «молим вас лепо; без икакве церемоније.»

«А ви јој још верујете?» вели Веретјев, једно око једва мало заклопивши, а гласу даде нагласак Астаховљев, али тако опрезно и слабо, да га је само Надежда Алексејевна приметила, те се угризе за језик. «Молим вас, немојте јој веровати. Шта вам та још неће о мени наприповедати.»

«Па тек да знате какав је глумца!» уплешће се опет Надежда Алексејевна. «Играће вам какву хоћете улогу. Па све ваљано! Он нам је режисер, шаптало и што вам је воља. Штета, што тако брзо одлазите!»

«Сестро, ти си страхота пристрасна спрема мене!» рећиће Веретјев озбиљно ал' још са Астаховљевим нагласком. «Шта ће мислити господин Астахов о теби? Још ће те држати за провинцијалку!»

«Ал' молим вас!» — хтеде Владимир почети.

«Петруша! Знаш шта?» Упаде му у реч Надежда Алексејевна. «Дед, молим те узми, како онај пијани не може никако да извади мараму из шпата. Ал' не. Узми боље како дечко хвата муву на прозору, а она му под прстима зуји!»

«Ти си право дете,» вели Веретјев.

Ал' опет устане, па оде где је седела Марија Павловна па поче шапком по окну, као кад когод хвата муву. Зујање му јадолико, испрекидано — сушта мува. Чисто је видиш како се врпољи међу прстима. Надежда се Алексејевна закикота, а мало па сви пренуше у смеј. Само се у Марије Павловне лице не промену, усне јој а да се макеше. Седи тако оборених очију. Најпосле их озбиљно подиже на Веретјева, па промумла кроз зубе:

«Какво ми је то уживање играти будалу?»

Веретјев одмах оде од прозора, стаде за један пар на сред собе, изађе на лонцу, а одатле у башту. Већ је помрчина као тесто.

«Ала је враг тај Петар Алексејевић!» повика Јегор Капитонић, замахну руком, па уби неког туђег кеца својом адутском седмицом. «Прави стођаво!»

Надежда Алексејевна устаде, приђе журно Марији Павловној па ће је запитати полугласно:

«Шта си му ти то рекла?»

«Ништа.»

«Шта, ништа? Не може бити.»

Па мало за тим рећиће Надежда Алексејевна: «Ходи!», узе Марију Павловну за руку, присили је да устане, па оде с њоме у башту.

Владимир Сергејић зачуђено гледа за девојкама. Ал' нису дуго остале; за четврт сахата ево их патраг, а са њима уђе и Петар Алексејевић.

«Ала је то дивна ноћ!» повика Надежда Алексејевна улазећи у собу. «Како је красно у башти!»

«Да, збиља,» рече Владимир Сергејић «смет ли вас запитати, Марија Павловна, јесте ли ви оно прошле ноћи били у башти? Ја сам вас видео. Тако бар мислим.»

Марија му Павловна погледа брзо у очи. «Кољко сам могао разумети, декламовасте Пушкинов «Анџар.»

Веретјевљево се лице натушти, а и његове очи упрте на Астахова.

«Јесте, ја сам била,» рећиће Марија

него се све лије мирис? Па тако сладак, мио, издајнички мирис!»

«Издајнички мирис! Хм!» уплете се Владимир Сергејић.

«Да, да! Издајнички. А шта се тако чудите? Примамљив је, а веле да је опасан. Зашто да зло може да замами? Зло не би требало никад да је лепо.»

«Ох, да дивних «филозофических по-смотренија!» приметиће Петар Алексејевић. «Куд ми одосмо од песме!»

«Јуче сам декламовао Марији Павловној ту песму, па јој се јако допала,» рече Владимир Сергејић.

«Па молим вас, реците је и мени, молим вас!» повика Надежда Алексејевна.

«Драге воле.»

Па Астахов понови «анџара.»

«Сувише, виспрено,» рећиће Петар Алексејевић чим Астахов сврши. «Песма?»

«А не, не песма. Извините ме, ал' ја мислим, да сте могли простије изговорити. Сама радња говори за се. Уосталом, знате, ја се могу и варати.»

«Аја, ти се никад не вараш,» рећиће Надежда Алексејевна ачећи се.

«Та да, да богме! Ја сам у твојим очима сушти дар, па бих све могао, да ми — којом несрећном лењост не смета. Је ли, секо?»

Надежда Алексејевна врти главом.

«Нећу да се с вама око тога гложим. Ви ћете то да богме, боље знати» приметиће Владимир Сергејић мало срдито, «то не спада у моју струку.»

«Ја сам се варао, опростите,» рећиће журно Веретјев.

У том и карташи свршили своју партију.

«Јест, јест,» вели Ипатов устајући. «Мал' те нисам заборавио, Владимире Серегејићу. Један мој комшија — превосходан и почитанија достајан муж, то ми можете веровати — Акилин, Гаврил Стефановић, замолио ме, да ја вас замолим, не бисте ли били тако добри, да му уважете почасти, па да посетите његов бал. Т. ј. знате, ја само тек тако кажем «бал,» знате, зарад лепоте штила, ал' то је управо посело

са играњом, знате, сасвим без церемоније. Он би, да како, вама лично дошао, ал' се боји да вас не узнемирује.»

«Ја сам истом господину одиста јако захвалам,» рече Владимир Сергејић, «ал' морам свакако да путујем.»

«А ви, шта ви мислите, кад ће бити тај бал? Та сутра већ. Сутра је имендан Гаврила Степанића хоћете л' остати један дан дуже или не, то не чини много, а он би се тако радовао! Само десет врста донде. Ићете с нама, ако т. ј. изволевате.»

«Одиста не знам ни сам,» устеже се Владимир Сергејић. «А идете л' и ви?»

«Са целом породицом. Па и Надежда Алексејевна и Петар Алексејевић. Ето сви идемо.»

«Ако вам је воља можете, ме још сад

Слике из Старе Србије: АРНАУТКА МУХАМЕДАНСКЕ ВЕРЕ.

Павловна «ал' нисам ништа декламовала. Ја никад ништа не декламујем.»

«Ја не знам — мени се тако учинило,» поче Владимир Сергејић, «ал' опет —»

«Вама се тако учинило,» рећиће хладно Марија Павловна.

«Какав је то врага «Анџар»? запита Надежда Алексејевна.

«Не знате?» пита Астахов. «Пушкинова песма. На земљи голој сувој, зар се не сећате?»

«Слабо, врло слабо. Тај је «Анџар» сигурно какав отров.»

«Да.»

«Ваш као татула. — Можеш да се сетиш, Маша, како су лепо долазили они бикови са своји бели цветови на нашем балкону при месечини? Знаш како из њих није

ангажовати за пету «францеску» рећиће Надежда Алексејевна. «Прве су четири већ разграбљене.»

«О, ви сте јако добри. А јесте ли ангажовани за мазурку?»

«Чекајте, морам се промислити . . . не, мислим, нисам.»

«Онда бих молио, ако бисте били тако добри да ми укажете част —»

«Дакле идете. То је баш лепо. Драге воле.»

«Живио!» повика Ипатов. «Одиста, Владимире Сергејичу, тиме нам указасте велику љубав. Гаврил Стефановић неће знати, сиroma, шта ће од радости. Је ли да је тако Иване Илићу?»

Иван Илић би радо — као вазда — прећутао своје мишљење, ал' сад је судио, у реду је да повлађујући даде од себе нешто налик на глас.

«А шта је теби наспело,» рећиће након једног сахата Петар Алексејевич сестри поред себе, терајући лаку таратајку, «а шта теби бога ти би, да се намећеш са мазурком онемо мргоди?»

«Имам и ја својих планова,» вели Надежда Алексејевна.

«А сме ли се запитати, као какви су то планови?»

«То је моја тајна.»

«Охо!»

Па олако ошину канџијом коња, који је узео уши ћулити, дахтати и пропињати се. Зазрео од сенке једног бобовог пбуна, што је пала на слабо осветљен пут.

«А ти ћеш играти са Машом?» запитаће брата Надежда Алексејевна.

«Да,» вели овај хладно.

«Да, да» вели му прекорно Надежда Алексејевна. «Ви мушки» продужиће после кратког ћутања «ви мушки заиста не заслужујете, да вас воли честита девојка.»

«Хм! Мислиш! А она петроградска мргода, онај заслужује?»

«Пре него ти.»

«Добро, добро.» Па ће на то Петар Алексејевич уздишући рећи. «Боже мој, шта не мора брат све да прогута, кад има велику сестру.»

«Надежда Алексејевна прсну у смеј.»

«Са мнош немаш одиста много натеге, то мораш признати. Ал' ја имам доста мукe с тобом.»

«А како то, бога ти?»

Лице се у Надежде Алексејевне снужди.

«Та ти знаш и сам,» рече му тихо.

«А! та да! Разумем, разумем. Ал' шта је то тако страшно, Надеждо Алексејевна? Шта ћу кад, грешник, волим да попијем коју чашицу са којим добрим пријатељем. Нисам анђео, па љубим чашицу.»

«Молим те, брате, не говори тако! Тим се није шалити.»

«Трам-трам-там-бум!» мрмљао је Петар Алексејевич кроз зубе.

«То ти је твоја пропаст — а ти се шалиш!»

«Хлопец сеје жито . . .» запева Петар Алексејевич, па удари коња кајасима, да полети у трку.

IV.

Дошав кући Веретјев се ни не свуче; а после, два сахата — баш је свитало — већ оде. На по пута између његових добара и Ипатовке млада брезова шумица тик стрмог обронка неке широке јаруге. Сам густиш, а секира још не удари у стабло ових младица. Меки листићи бацају густу сенку на меку, кадишли-траву, а она се све шарени од жутих новчића, беле ђурџице и црвена каранфила. Сунце тек што се родило, па чисто пресу сву шумицу јасном ал' не прејарком светлошћу. Све се блиста од росе, а погде која повећа кап чисто гори у пламену. Све чисто дише свежином, животом и оном невином победом првога јутра, гдеје све тако јасно па тако мирно. Час по час би чуо шеву преко пространих пољана, а и у шумици би чуо две три тичице где ће запевати па онда чисто прислушкују рођену песмицу. Из влажне се земље подиже јак здрав миомир, а лаки чисти ваздух све се таласа.

Усред неке мале чистине одмах поред провале седи Веретјев на простром огртачу. На неки брез наслоњена стоји Марија Павловна поред њега, па остраг руке прекрстила.

Обоје ћуте. Марија Павловна не миче ока са даљине. Бела јој марамица пала са главе на плећа. Ветрић је мелуја па подиже и крајеве несаглађене косе. Веретјев се сгнуо па лупка једном гранчицом по трави.

«Е, дакле» почеће Веретјев напоследку, ви се дакле срдите?»

Марија Павловна неодговара.

Веретјев је погледа.

«Марија, ви се љутите?»

Марија га Павловна брзо премери, окрете се па вели: «Да.»

«А зашто?» пита Веретјев, па баца гранчицу.»

Марија Павловна опет ћути.

«У осталој имате и право, да се на мене љутите,» поче Веретјев после мале почивке. «Ја у вашим очима морам бити не само ветропир него и —»

«Не разумете ме,» прекиде га Марија Павловна «Не љутим се мене ради.»

«А да кога ради?»

«Због вас.»

Веретјев подиже главу, па се насмеши.

«А-а! Сад разумем. Опет сте се узели бацати у бригу, што ето од мене неће ништа да буде. Знате, Машице, ви сте чудно створење. Јест, бога ми! Све се једнако бринете за друге, а за себе баш ни мало. У вас ни трага од себичности, то је свето. Та нема вам у свету пара! Само је једно жалосно — ја одиста не заслужујем ваше оданости. Јест то вам кажем у збиљи.»

«Па тим горе по вас. И сами увиђате, а опет сте онај стари.»

Веретјев се опет насмеши.

«Машице, узмите ту руби са леђа. Дад'те ми вашу ручицу!» рећиће јој мило крвно и улагујући се.

Марија Павловна само слеже рамени.

«Дад'те ми вашу лепу, поштену ручицу. Пољубио бих је нежно и са поштовањем.»

Па Веретјев приђе Марија Павловној.

«Окајте се сад тога!» вели Марија Павловна. «Ваша је увек до смеја и до ша-

ле. Ви ћете и свој век тако прошалити и простојати.»

«Хм! цео ћу свој век прошалити и просмејати! Опет нешто ново! Него се надам, Марија Павловна, да сте узели реч «прошалити» у њеном значењу.»

Марија Павловна покупила обрве.

«Машите се тога, Веретјеву,» рећиће поново.»

«Цео ћу свој век прошалити!» продужике Веретјев устајући. «Ал' код вас је још горе. Ви себи помућујете и загорчавате цео живот. Знате Маша, ви ме сећате на једно место у Пушкиновом Дон-Хуану. Ви сте, дабогме, читали Дон-Хуана?»

«Нисам.»

«Да, да. Ја сам заборавио да ви песама никад не читате. Неки Карлос дође некој Лаури. Она све пошље од куће, па је сама са Карлосом. Обоје изиђу на балкон. Ноћ не може бити лепша, па се Лаура топи у радости, а Карлос узео јој од једном доказивати, како ће се она временом постарети. «Но» вели Лаура, у Паризу је сад може бити мраз и киша, а код нас ево ноћ све мирише на ловор и неранду. — Нашто хтећи будућност претећи. Ето, гледајте, Машо, зар није и овде тако лепо? Ето гледајте како се све радује животу, како је све млађано. А зар нисмо и ми млади?»

Веретјев приђе Марија Павловној. Она се не одмаче, ал' му не окрете главе.

«Де, насмешите се мало, Машо,» продужиће Веретјев, «ал' са оним вашим добрим осмејком, а не оним, поругљивим. Ја тако волим ваш мио осмејак! Де, подигните те охولة, строге очи! А што се окрећете? Па дајте ми бар вашу ручицу!»

«Ах, Веретјеву,» почеће Марија Павловна, «ви знате, ја не умам да говорим. Ви ми приповедасте о некој Лаури. Ал' то је женскиње, а мора се опростити кад женска не мисли даље од носа.»

«Машо, ви кад говорите, а ви увек порумените од самољубља и стида, па крв вам све валима јури по образу. Ала ја то волим да видим!»

Марија Павловна погледа Веретјеву у право у очи.

«Збогом!» рече па баца мараму на главу.

Веретјев је задржи.

«А куда? куда? Останите још мало! Но, па шта хоћете? Само заповедите! Хоћете ли да ступим у службу ил' да водим газдалук? Хоћете ли да издајем романце са пратњом на гитару, или да дајем штампати збирке од песама са сликама? Хоћете ли да будем сликар, вајар, ил' да играм по ужету. Све ћу учинити што год хоћете, само да је мир. За цело, Машо, што год хоћете. Верујте ми!»

Марија га Павловна опет погледа.

«Све ће то бити само на језику. Велите, учинићете што год хоћу —»

«Да како да ћу учинити.»

«Колико сам вас реди молила —»

«А шта то?»

Марија Павловна застаде мало.

«Да не пијете,» рећиће најпослед.

Веретјев се зацерека.

«Еј, Машо, Машо! Па и ви тамо нишанисте! И сестра ми се жалости због тога. Ал' прво и прво, неће баш бити, да сам пијаница, а друго — знате ли ви, бога вам, рашта ја управо пијем? Гледните ону шеву тамо, како смело крмани својим телом. Полеће куд хоће, сад се у вис диже, сад се спушта на земљу, па чујете је како узвикује од радости. Ето видите, Машо, ја пијем да то исто осећам што и она шева тамо — да се спустим куд хоћу, да полетим куд ми воља . . .»

«Ал' нашто све то?» прекинуће га Маша.

«Како, нашто? Па нашто нам онда живот?»

«А без вина баш не иде?»

«Не иде. Та ми смо сви повварени, смртни људи. Страст — и она то исто чини. Зато и волим тако јако, Машо!»

«Као вино. Хвала лепо.»

«Не, Машо, ја вас не волим као вино. Чекајте само, о томе ћу вас већ уверити, док се само узмемо, па се вијнемо на пут у туђину. Знате, Машо, још сад мислим на то, како ћу вас одвести Мелоској Венери. За цело ћу моћи рећи: „Ево је сад, где стоји озбиљна ока пред Милонском Венером — сад их је две, ал' мермер губи кад га са њоме сравним . . .“ Који враг, те ми се данас тако отворила песничка жила? Ништа него због дивног јутра. Ох, да слатка зрака. Мислиш вино.»

«Опет он о вину,» приметиће Марија Павловна.

«Дабогме! Тако красно јутро, па ви поред мене, па да се човек не опије. „Озбиљна ока“, јесте богме, продужиће Веретјев не скидајући ока са Марије Павловне, „јесте, тако је. Него да је тако. Ал' ја се опет као мало кроз сан сећам, као да сам — и ако доста ретко — видио, како те црне, боговене очи умеју и умиљато да погледају. Па како су онда лепе, како дивне! Не окрећите главе, Машнице, ох, та насмешите се само једном, па кад нећете да ме удостојите нежна погледа — а ви ми бар покажите весело лице!»

«Престаните већ једаред,» рећиће Марија Павловна. «Пустите ме. Морам дома.»

«О, та насмејаћу ја вас,» прекиде је Веретјев. «Бога ми хоћу. Ха! Баш како ваља. Глете оног зеца, како струже, све се праши . . . Гле како лићара!»

«Где?» пита Марија Павловна.

«Ено онамо по овсу преко јаруге. Мора да га је ко поплашио. Иначе се не вирају изјутра. Хоћете л' да одмах стане?»

Па Веретјев звижду. Зец махом стаде, заћули уши, покупи ноге, узе жвакати и по ваздуху њушкати. Веретјев се згури као зец, па оде и он носом мрдати, жвакати и њушкати. Зец ће неколико пута шапом преко њушке, узе се стресати — сигурно је мкар од росе — ушћули уши па одјури даље. Веретјев се стаде гладити рукама по образу пође се стресати . . . Марија Павлова не може више да се уздржи, па прсну у смеј.

«Славно, славно!» повика Веретјев па скочи. «Та то је дивно. То је баш оно! Та ви нисте баш ни најмање кокетни, ама баш ништа! Да има каква мамзелка такве зубе као ви — та би се само смејала. Ал'

баш зато вас и волим, машо, што нисте мамзелка, не смејете се без невоље, не носите рукавица на рукама; а ја их баш због тога тако радо и љубим, што су опаљене и што им осећам снагу. . . . Ја вас волим што не карате никога из ината, што сте поносни, ћутите, не читате књига, не марите за песме —»

«Ал' знам опет једну песму. Ако хоћете, могу вам је рећи,» прекинуће га Марија Павловна, а лице јој доби нека особита израза.

«Песму?» запита Веретјев зачуђено.

«Да песму. Ону исту што ми је ономад рече онај момак из Петрограда.»

«Опет тај „Анџар“. — Па то је онда истина, да сте је декламовали поћас у башти? А, то вам јако доликује. — Па зар вам се баш тако допада?»

«Допада ми се.»

«Е лепо. А ви дед је реците.»

Марија се Павловна збунила.

«Реците је само, реците је!» мољаше је Веретјев.

Марија Павловна поче, Веретјев стао пред њу, прекрстио руке, па слуша. При првој строфи подиже Марија Павловна очи небу; неће да се сретне са Веретјевљевим погледом. Глас јој мекан, једнолик, сећа те на глас вијолончела. А кад дође до

«Па роб сужни душу пусти

При ногама господара.»

а њој глас задрхта, лепе, непомичне обрве се подигосе — скоро рећи безазлено, као у какве девојчице, а очи упрла у Веретјева у неисказаној оданости.

Веретјев паде пред њоме, па јој обви колена.

«Ја сам твој роб!» повика «ето лежим чело твојих ногу, ти си мој господар, моја богиња, моја буљока Хера, моја мадо . . .»

Марија га Павловна хтеде отурити од себе, ал' јој се руке замрсише у његовим коврчастим увојцима, па у забуну и с' осмејком спусти главу на његове груди.

V.

Акилин, Гаврил Стефановић, код кога ће бити бал, то вам је од оне врсте поседника, што ће вам зачудити своје суседе — тако умеју да живе — и да им је поред мало срестава кућа сваком отворена. Нема тек до 400 душа а опет гости читаву губернију у својем пространом каменитом дворцу. Сам га је сазидао, са кулама и барјаком на дугачкој мотки. Имање му се у оца није нигад одликовало особитим радом, а он га од оца наследио. Гаврил је Стефановић прошао доста света, па је био у служби и у Петрограду. Најпосле — биће томе петнаест година — врати се као приседник са женом и три ћерке кући, узе одмах поправљати и зидати, па заведе оршестар и ејајне ручкове у својој кући. Изнајпре рекоше, сигурна, брза пропаст му је сигурна, па шта се пута прочуло, имање ће му доћи на добаш, ал' година за годином, ручкови, играчке, свечаности и концерти теку својим обичним редом, нова здања ничу као печурке, а добаш не дупну код Гаврила Стефановића. Сад опет узеше комшије други крај, мора, веле, да има какво сакривено благо. —

«Па бар да се разуме у газдалуку» рећиће тек по који племић другоме «ал' ни то није, то је баш оно!» Сад било како му драго, ал' тек опет радо би одлазили Гаврилу Стефановићу. Он би госте дочекивао што може бити, па би се с њима картао на колико ко хоће. Он вам је неки мали, седи човечуљак, заострљене главе, жута лица и очију, увек обријан, па све мирише на Eau de Cologne. На њему је и урадне и у празне дане алватап плав фрак, до горе закопчан, нека громорна поша око врата, па би у њу и браду загњурно. На рубље много држи. Кад би узео мало бурмута, а он би зажмирио и усне уоштрљиво. Говор му је учтив, глас мек. По спољашности судећи не бих баш рекао, да је одважан. Уопште не изгледа симпатичан и интеллигентан и ако му из очију каткад вири неко лукавство. Две је старије ћерке срећно поудавао, а најмлађа, удавача, је код куће. Гаврил је Стефановић имао још и своју женицу — неко незнатно, ћутљиво створење.

Око седам сахата у вече ево ти Владимира Сергејића код Ипатова у фраку и белим рукавицама. Наће их већ све потпуно en toilette. Довојчице седре мирно, да не изгужвају своје беле, наскробљене хаљинице. Кад стари Ипатов види Владимира Сергејића у фраку, а он ће га пријатељски укореити, па показује на свој капут. Марија Павловна има неку просту хаљину од црвеног муселина. Стоји јој че може боље. Владимир Сергејић рећиће јој неку лепу реч. Привлачи га лепота Марије Павловне, ма да га она очигледно избегава. Свиди му се и Надежда Алексјејвна; ал' га њено слободно понашање мало буну. А ван тога видиш јој чешће из речи погледа и осмејка неко исмевање, а то је јако узнемиравало његово великоварошко, васпитано срце. Не би бранио, да са њоме заједно друге исмева, ал' му се никако не свиди, да се можда и њему смеје.

Поче играчка. Пуно гостију. Баш је неки нов новчати оршестар запраскао, звиждао, јечао и застењао на кору, кад Владимир Сергејић са Ипатовљевима уђе у дворану. Домаћин им дојури у сусрет чак до врата, па се захваљује Владимиру Сергејићу «за чувствително уготовљеније милога изненађења» — тако ће се изразити. Онда ће узети Ипатова под руку па ће га одвести у гостињску за карташки сто.

Гаврила Стефановића нису бог зна како васпитали, па тако му и све у кући, музика, намештај, јела, вина, све то није било најбоље, једва ако је од средње руке. Ал' зато је од свачега доста, а и он се није ачио ни распињао. Гости од њега и не траже боље, па су пуно задовољни. За вечером и. пр. донеше неки ајвар, исечен на комадиће, па поштено осољен, ал' зато га је могао сваки прстима вадити, а онда има и доста вина и ако јефтиног, ал' је тек вино, а не каква год буза. Жице у канабетима су до душе мало потврде, на многим миндерлуцима и столицама их и нема, ал' зато је слободно сваком да метне пода се какав вунен јастучић, а има их — својеручно од супруге Гаврила Стефановића извезених — на све стране у изобиљу, па је онда добро.

Једном речи Акилиној кући у простих и дружевних људи . . . ског округа нема замерке, па је само скромност господина Акилина томе крива, што нису њега на племићким скуповима изабрали за племићког маршала већ неког мајора на отпусту, Потпекина, тако исто «поштовану и честну старину» и ако чешља косу од левог увета на десно слепо око, бркове првенкасто бојадише, па патећи од сиње свако после подне пада у меланхолију.

Дакле играчка поче. Десет парова играју «франсеску.» Играчи су официри из оближњег гарнизона, неколико младих и неколико постаријих поседника, и два три чиновника из оближње вароши. Све је, како се приличи, па иде својим обичним током. Племићки се маршал карта са неким дјевствителним државним саветником на отпусту и неким богатим господином; има три хиљаде душа. Дјевствителном државном саветнику на какипрету алемпрстен, говори тихо, све шапуће, наместио пете као оно играчи, из старог доба, па неће ногу за бога размакнути, главе да ће помаћи, а пола му лица покривено неком дивном кидифли огрлицом. Богати се господин опет непрестано церека, подизао би обрве и очи буљило да му бело у оку све дречи. Песник Бодрјаков, неспретна, дивља изгледа гложи се тамо у неком углу о некој теми са наученим хисториком Евсјуквим. Држе се за дугмад од капута. Поред њих један племић необично дугачка струка разлаже неком другом племићу какви год смеле и страшне мисли а овај му страшно гледа у чело. Поред зидова седе матере у шареним капама, па вратима се гурају и турају људи сасма обична кова млади сметених лица и у некој неприлици, а старији кротка и доброћуда погледа. Ал' ко ће то све описати? Опет велимо, све је како та ред изискује и како се приличи.

Надежда је Алексијевна дошла још пре Ипатовљевих. Владимир је Сергејић види где игра са неким младим човеком. Лепушкат, у неком кицошком фраку изразних очију, лепа црна брчића и сјајних зубића. Преко трбува му висе у полукругу златан ланац. На Надежди Алексијевној плавичаста хаљина са белим цветићима. Преко увојака на глави венчић од белих цветића. Смеша се, игра се својом лепезом, па задовољно гледа око себе. Види, краљица је од бала. Владимир јој Сергејић приђе, поклони се, погледаће јој пријатељски у лице, па ће је запитати, да ли се сећа јучерашњег обећања.

«Какво обећање?»

«Ви ћете тек играти са мном мазурку?»

«Да богме, да ћу играти.»

Младић поред Надежде Алексијевне од једном порумени.

«Mademoiselle» почеће он «ви сте сигурно заборавили, да сте ми још пре обећали данашњу мазурку?»

Надежда Алексијевна као да се пађе у неприлици.

«Ох, боже мој» рећиће «па шта ћемо сад? Извините, молим вас, monsieur Стељчински, ја сам тако расејана. Одиста ми је јако жао . . .»

Monsieur Стељчински не вели ништа, па обори очи, а Владимир Сергејић ликује.

Немојте се срдити, monsieur Стељчински» продужиће Надежда Алексијевна «та ми смо стари познаници, а господин Астахов је странац. Немојте ме доводити у неприлику, па ми допустите, да играм с њиме.»

«Како вам је воља» рећиће младић.» Сад је на вас ред!»

«Захваљујем!» повика Надежда Алексијевна, па полети своје vis-à-vis-у.

Стељчински гледа за њом, па онда примери Владимира Сергејића. И овај њега погледа, па оде на страну.

Франсеска се сврши. Владимир Сергејић хода двораном горе доле, онда оде у гостинску, па стаде код једног карташког стола. Од једном осети, где му се неко од остраг таче руке. Окрене се — Стељчински.

«Молим на коју реч, одмах овде,» рећиће му веома учтиво на францеском језику без руског изговора.

Владимир Сергејић оде за њим.

Стељчински стаде поред прозора.

«Пред госпођицом» почеће на истом језику «не могах ништа друго радити, него што сам урадио; но, као што се надам, ви тек нећете мислити, да ћу ја вама уступити своје право, да играм мазурку са госпођицом Веретјевљевом.»

Владимир се Сергејић јако зачудио.

«Како?» запитаће.

«Као што рекох» одговори Стељчински мирно, па тури руку у недра, а ноздрве раширио. «Ја тога нећу учинити, па доста.»

И Владимир Сергејић тутну своју руку у недра, ал' не надува ноздрва.

«Допустићете ми, да вам приметим, велештовани господине» почеће Астахов, тиме ћете госпођицу Веретјевљеву довести у велику неприлику, а ја се надам —»

«То би и мени било веома немило, али ко вам брани, да одустанете, да се начините болесни, па да одете —?»

«То нећу радити. Шта мислите ви управо о мени?»

«Онда ћу морати тражити од вас задовољења.»

«Како ви то мислите — задовољења?»

«Како се обично мисли.»

«Дакле двобој?»

«Да, ако не одустанете од мазурке.»

Стељчински је гледао, да ове речи изговори што хладнокрвије. Владимиру Сергејићу појури крв у главу, погледи свеме непознатом и ненадном противнику у лице, па помисли: боже мој, да грдне глупости!

«Ви се не шалите?» запитаће га гласно.

«У опште није ми навика, да се шалим» рећиће Стељчински, а начинио важно лице а особито са непознатим људима. Дакле не одустајете од мазурке?» рећиће после мале почивке.

«Не одустајем,» вели Владимир Сергејић промислив се.

«Е па лепо. Сутра се побисмо.»

«Добро.»

«Сутра ће вам рано доћи мој девер.»

Па са учтивим поздравом оде Стељчински. Види се, да је са собом задовољан.

Владимир Сергејић оста још који тренут на прозору.

Ето га сад! помисли у себи. Ето шта ти доцеше нова познанства! А који мене

враг шиба по ушима, да дођем овамо. Е лепо! Прекрасно!

Па онда оде натраг у дворану.

У дворани баш играју пољку. Марија му Павловна пролети као муња испред очију са Петром Алексијевићем, кога сад тек спази. Марија Павловна долази бледа и жалосна. Сад пролети Надежда Алексијевна, ведре и раскалашна са неким маленим кривоногим, ал' зато ватреним артиљеристом. Други ред игра са Стељчинским. Стељчински при игрању све тресе косом.

«А шта, баћушка,» зачу се иза Сергејевићевих леђи глас Ипатова «ви само гледате, а не играте? Ал' то морате рећи, и ако живимо сасвим мирно, опет је и код нас лепо, јако лепо, А?»

«А, до ђавола миран живот! помисли Владимир Сергејић, па оде нешто мумлајући на страну.

«Да, морам тражити каквог девера — промишљаће даље — ал' где врагу да га нађем. Веретјев не може бити, а друге не знам. Знала га ђаволска мати, шта ће још изаћи из тог магарећег посла!

Кад би се Владимир Сергејић љутио, а он би радо ђавола спомињао.

Баш у тај пар угледа Ивана Илића, «врећу,» стоји тамо код неког прозора.

Да ли њега да узем, помисли Владимир Сергејић, слеже рамени, па ће гласно придодати: «Није вајде, мора ће!»

Овда ће прићи Ивану Илићу.

«Узмите само, шта сам сад доживио» почеће са усиљеним смешем «неки млад, непознат човек позвао ме на двобој. Не могу да га се отресем, па, знате, треба ми један девер. Хоћете ли ви?»

И ако је Иван Илић био ванредне хладнокрвности, овако је што за њега страшно. Та како се може и помислити! Не може од изненађења да дође до речи, већ само гледи, гледи Владимира Сергејића.

«Да, да» поновиће Владимир Сергејић «јако бисте ме обвезали; не познајем никог више до вас.»

«Не могу» вели Иван Илић чисто се тргнув иза сна «сасвим не могу.»

«А зашто? Бојите се неприлика? Уосталом ја се надам, да ће то све остати тајна —»

При овим речима осети Владимир Сергејић, како је поруменио и збунио се.

Богме је то лудо, страховито лудо! помислиће у себи.

«Опростите, не могу никако,» поновиће Иван Илић, врти главом, па оде, при чему превази једну столицу.

То му је први пут у животу, да је кога одбио. Ал' молим вас, тако што!

«Бар ћете бити тако добра» рећиће Владимир Сергејић узбуђено и ухватив га за руку «бићете тако добри, па нећете даље говорити. Молим вас лепо.»

«То могу, то могу» рећиће Иван Илић журно. Ал' оно друго не могу. Сасвим не могу.»

«Добро, добро» вели Владимир Сергејић «ал' немојте да заборавите, што сам вас молио!» — Мораћу сутра рећи томе господину, де нисам нашао девера — мумлао је љутито — па нека он удеси како зна. Ја сам и онако овде стран . . . Који ме ђаво

тера да се обраћам на тога Бодрјакова? Ал' шта сам знао друго радити?"

Владимир Сергејић није ни мало добре воље.

Међутим играчка иде својим обичним током. Владимир би Сергејић дао радо одмах упрегнути, ал' пре мазурке на тако што ни помислити. Зар да допусти, да му противник ликује? На несрећу Владимира Сергејаћа води игре неки раскалашни младић, дуге косе и угнутих груди, а на њему се вијуга и таласа као какав мали водопад поша од црног атласа, задевена грдном златном иглом. У читавој се губернији говори, да је ово момче проучило обичаје и правила «отмјеног света» до у најмање маленкости, ма да је у Петрограду био свега шест месеци,

Павловну за једну францеску, ал' је већ ангажована, онда би коју проговорно са домаћином, који као да је узнемирен, што своје госту чита са чела, да му је дуго време. Једва једном одјекну жељена мазурка. Владимир Сергејић потражи своју играчицу, донесе две столице, па седе између последњих парова, скоро преко од Стељчињског.

Разуме се, да је први био господин аранжер. Каквим је лицем почео мазурку, како за собом вуче своју играчицу, како при том лупка ногом о земљу, а главу косири — нема тога пера што ће све то описати.

«Долази ми, monsieur Астахов, вама као да је дуго време,» почеће Надежда Алексјејвна обрнувши се од једном Владимиру Сергејићу.

«Ништа», вели Владимир Сергејић са усиљеном хладнокрвношћу, па направно тајанствено лице.

«Како ништа?»

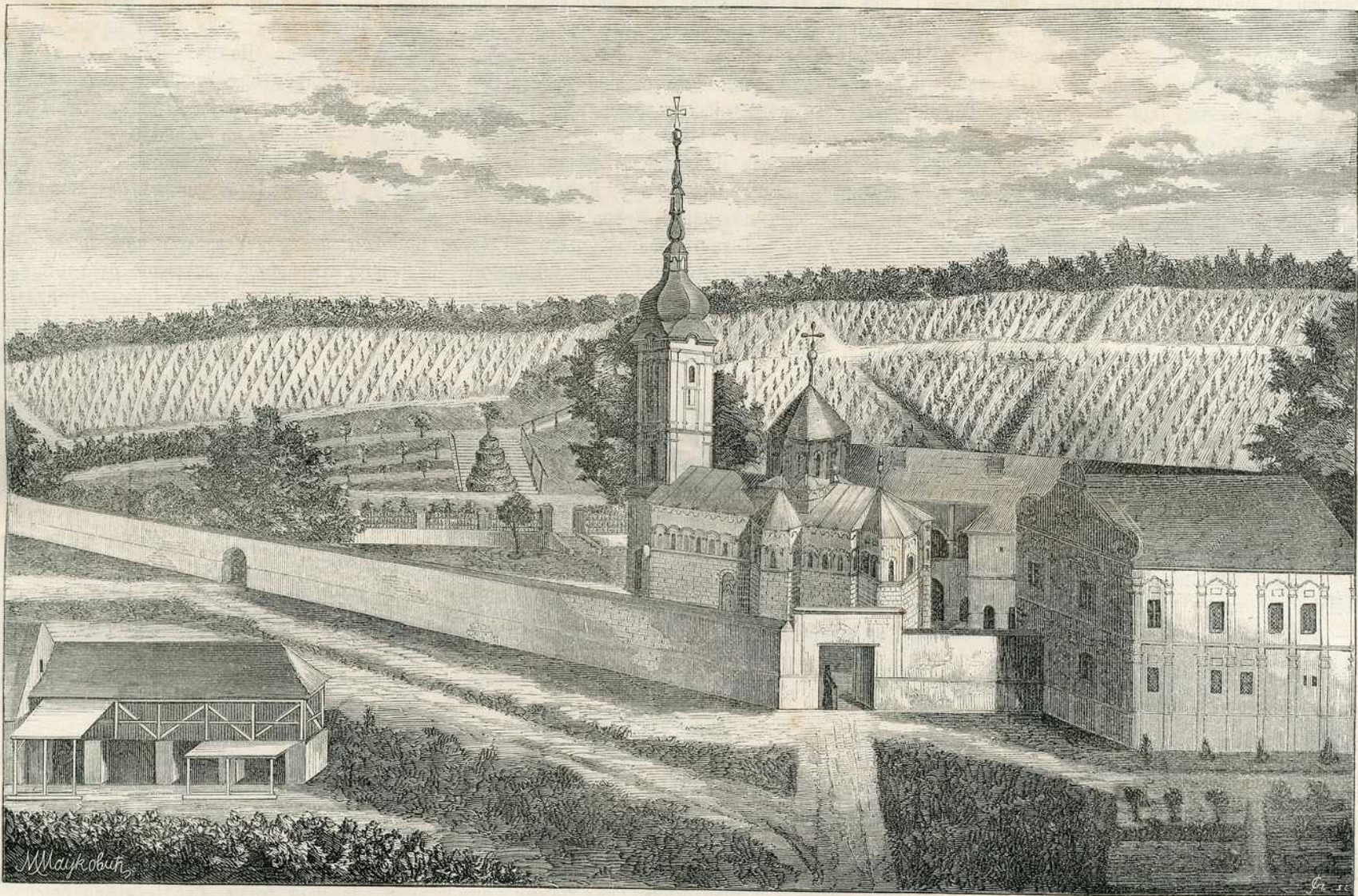
«Одиста ништа. Једаред ћете већ знати. Доцније!»

Надежда га Алексјејвна хтеде и даље запиткивати, ал' баш у тај пар доведе јој нека млада девојка домаћинова ћерка Стељчињског и још неког другог господина са плавим наочарима.

«Смрт ил' живот?» запитаће госпођица на францеском језику

«Живот!» вели Надежда Алексјејвна, «смрт ми со неће.»

«Стељчињски се поклони. Она оде с њим. А господин са плавим наочарима, што је

МОНАСТИР ПРИВИНА ГЛАВА У ФРУШКОЈ ГОРИ.

и ма да није даље доспео, до у кућу саветника Сандараки, и у кућу његовог шурака, саветника Костацараки. На свима играчкама он «аранжује,» плеска свирачима, дере се усред треска и грмљаве трумбета, јеке и вриска хегеда: «En avant deux!» или «grande chaîne!» или «à vous Mademoiselle.» Сав блед од силна напора, лети и струже, клизи и гребе по углајисаном поду. Мазурку не би никад почео пре поноћи. «Па и то, касти, тек из сажалења», тек би рекао, «знате, у Петрограду мучио бих вас богме до два сахата по поноћи.»

Владимиру се Сергејићу играчка ваздап стегла. Тумарао би као каква сенка по дворани и гостинској, кад-и-кад би хладно погледао свога противника, који а да би једне игре пропустио. Онда ће замолити Марију

«Мени? А, ни најмање! А од куда ви то мислите?»

«По вашем изледу судећи. Од како сте овде, да сте се бар један пут насмејали. Нисам се од вас томе надала. Позитивним људими рђаво стоји, над изгледају суморни и дивљаци à la Вугон. Оставите то песницима.»

«Ја сам већ приметно, Надеждо Алексјејвна, да ме чешће са неким подемејом називате позитивистом; ја вама долазим најхладније, најпаметније створење, неспособно за све, што је — ал' верујте ми, каткад је и позитивном човеку врло тешко око срца. само што он суди, да то баш не мора свету показати, шта се све тамо збива, већ радије ћути.»

«Шта хоћете тиме да кажете?» запитаће Надежда Алексјејвна мерећи га.

био «смрт», заигра са домаћиновом ћерком. Обе је речи изабрао Стељчињски.

«Реците ми, молим вас, ко је тај господин Стељчињски?» запитаће Владимир Сергејић Надежду Алексјејвну, чим она дође на своје место.

«У служби је код губернатора, па је врло љубазан човек. Мало је fat' — ал' то им је свима у крви. Није одавде. Него се надам, да због мазурке нисте имали с њиме каквих рачуна?»

«О, за цело не! Молим вас.» рећиће нешто запињући Владимир Сергејић.

«Знате, ја сам, тако заборавна! Не можете ни помислити!»

«Ја се баш радујем, што сте тако заборавни. Како бих иначе био тако срећан, да данас с вама играм мазурку?»

«Одиста тако радо играте са мном?»

Владимир јој Сергејић одговори неким комплиментом. Поста већ разговорнији. Надежда је Алексијевна била увек веома лепа, ал вечерас је долазила особито мила. Помисао на сутрашњи мејдан раздражи му живце, па му говору даде нека сјаја и живота. Под тим ће упливом прекардашити мало и у изражајима својих осећаја. «Један враг!» мисли у себи. Из сваке његове речи, из сваког с муком утајаног уздицаја, и од једном жалосних погледа вири нешто тајанствено, нешто и нехотице тужно, а у исти пар без наде. Најпосле ће доћи до тога, да већ стаде зборити и о љубави, женскињу и својој будућности, па и о томе, шта он разуме под срећом, и шта потражује од судбине. Изражује се у сликама, па све навија на нешто. Пред своју смрт — можда — кокетује Владимир Сергејић са Надеждом Алексијевном.

Она га слуша, смеши се, врти главом, препире се с њим, чини се неверни Тома. Говор би им се чешће прекидао, кад би какав господичић или госпођица приступила, а најпосле некако се чудно окрену. Владимир је Сергејић већ узео испитивати Надежду Алексијевну о њој, њеном карактеру и наклоностима. Она пође најпре, да преко његових питања пређе са каквом шалом, па би онда, вели, — доста изненада по Владимиру Сергејића — рада би, вели, знати кад он путује?

«А куда то?» запитаће је овај зачуђено. «Кући.»

«У Сасово?»

«Не, кући; па ваша добра, сто врста одавде.»

Владимир Сергејић покуњи нос.

«Да је на моје, ишао бих што пре,» рећиће забринуту. «Мислим већ сутра дома — ако узживим. Та ја имам толико послова! Него молим вас, од куд ви дођосте у један пут на то питање?»

«Па само тако!» вели Надежда Алексијевна.

«Како то да разумем?»

«Као што рекох, само тако,» поновиће она. «Долази ми чудно, кад се распитује за мој карактер, а овамо се већ сутра путује.»

«Извинићете ме лепо,» поче Владимир Сергејић.

«Да, збиља! Ево читајте,» прекиде га Надежда Алексијевна смејући се, па му пружи неку лозинку са посланица, што их баш узе са једног оближњег стола. Онда устаде, па оде у сусрет Марији Павловној, која јој у игри доводи две госпођице.

Марија Павловна игра са Петром Алексијевићем. Лице јој румено, све пламти; ал не изгледа весела.

Владимир Сергејић погледа на лозинку. Рђави францески слови стоји штампано: „Qui me néglige, me perd.“ (Ко ме занемарује, губи ме.)

Подиже очи, па сrete поглед Стељчињсков. Владимир се Сергејић насмехну усиљено, пребаци руку столицу преко наслона, а ноге једну преко друге: ето га сад!

Ватрени топција дошупити са Надеждом Алексијевном до њене столице, окрете се с

њоме пред Владимиром Сергејићем, поклони се, зазвеча мамузама, па оде. Она седе.

«Допустите ми, да вас запитам,» почеће Владимир Сергејић развлачећи, «како ту лозинку да — разумем?»

«А шта је на њој?» запита Надежда Алексијевна. «А да! Qui me néglige, me perd. Но, па то вам је красно правило у животу. Можете га свагде употребити. Хоћете ли ма до чега да дођете, онда не смете ништа пропустити. Морате увек хтети све, па ћете можда доћи бар до нечега. Ал' куд ја одох. Смешно је да ја, ја вама, практичном човеку, предикujem о правилима за живот!»

Надежда се Алексијевна засмеја, а Владимир се Сергејић све до краја мазурке узамап муцио, да надвезе прошли разговор. Увек би му се измакла, као какво самовољно, ћудљиво дериште. Он јој говори о својим осећајима, а она ил' му и не одговора, ил' га чини пажљивим, како је која женска обучена, како погдеоји господин има смешно лице, како њен брат дивно игра, ил' говори о лепоти Марије Павловне, о музици, о јучерашњем вечеру, о Јегору Капитонићу и његовој бољој половини, Матријони Марковној, па тек при крају мазурке, кад ће јој се Владимир Сергејић поклонити, рећиће му са неким ироничким смешешем ово усана и очију:

«Дакле сте тврдо наумили, да сутра путујете?»

«Да, па можда на врло далек пут,» рећиће Владимир Сергејић пунозначајним гласом.

«Е онда вам желим срећан пут!»

Па Надежда Алексијевна брзо приђе брату, шапну му весела нешто на уво, па га онда запита гласно:

«Треба ли, да ми се захвалиш? Је ли? Зар није тако? Иначе би он њу замолио за мазурку.»

Он слеже рамени па вели:

«Па опет неће бити ништа од тога.»

Она га одведе у гостињску.

«Намигушо једна!» помисли Владимир Сергејић, зграби пешир, провуче се полако из дворане, па потражи свога момка, коме је још пре издао заповест, да је увек спреман. Баш је обукао огртач, кад ће му слуга на његово грдно чудо јавити: не могу путовати; кочијаш се, вели, враг би га знао где, тако опио, да нема тога, ко би га пробудио. Пошто се о кочијашу необично кратко, ал веома дебело изразио (беше то у предсобљу и пред сведоцима) и почем је момку рекао, да ако кочијаш сутра раном зором не буде као што треба, да онда нико на читавом свету ни помислити не може, шта се све из тога може излећи — врати се Владимир Сергејић у дворану, па и не чекав на вечеру, за коју се већ у дворани спрема и намешта, замолиће управитеља дворца, да му даде једну собу. Ал од једном домаћин као да пред њим ниче, (на обући није никад поспо пета, па зато при ходу није правио ларме) па хоће, да га још мало задржи, увејавајући га, да ће на вечери бити ајвара прве врсте. Ал' га се Владимир Сергејић отресе. Вели, боли га глава. После по сахата

лежи у неком малом кревету под неким кратком јорганом, па се мучи да заспи.

Ал' сан неће на њега. Преврће се сад на једну сад на други страну, хоће да мисли на што год друго. Све бадава — Стељчињски му увек пред очима — ено га сад нишани, сад пуца, а неко као да шапну: «Астахов оде.» За Владимира се Сергејића не да рећи, да је бог зна какав јунак ал' није ни страшљивац. Али двобој — тако што не дође му никад ни па крај памети. Тући се! са његовом памешу, са његовом мирном ћуди, са његовим поштовањем за све што се пристоји, са његовим сновима о будућем благовању, о каквој богатој партији. Тући се! Да се не тиче њега самог, би се на глас смејао, тако му та цела ствар долази смешна и недотупавно. Тући се! А с киме? И као зашто?

«Зо сто врага! Да луда посла!» повика и нехотице. «Но, па још ако ме и убије?» продужиће даље у своје мудровању; «морам какве год мере предузети, морам све удесити.» — Ко би ме ожалио?»

Па срдит склопи разрогачене очи, покрије се јорганом до ушију, ал леће сан на њега.

Већ почело свитати, кад Владимира Сергејића, уморног и изнуреног од грозничавог неспавања, једва једном сан обрва. Од једаред осети неки терет на погама. Отвори очи — на кревету седи Веретјев.

Владимир се Сергејић чуду чуду, а особито кад види, да је Веретјев без капута, кошуља му откопчана, па му се виде голе груди, коса му пала на очи, а и лице му се сасма променуло. Владимир се Сергејић придиже у кревету.

«Смем ли запитати,» почеће пружајући му руке.

«Ето сам дошао,» замуцаће Веретјев промукло. «Знате, извините, што сам, касти, овако обучен — а ми тамо доле мало пили — као људи — знате. Хтео сам да вас, касти, умирим. Кажем ја тако мени: Е, тамо је онај центлман, па сигурно му се не спава. Е, хајд' да му помогнем. Него чујте, нећете се сутра тући, па сад спавајте мирно.»

Владимиру Сергејићу читава ствар све чуднија.

«Шта то рекосте?» замуља.

«Да, јест богме. Све је добро, свршена ствар,» продужиће Веретјев. «Онај, касти господин, са Висле — Стељчињски, извињује се. Сутра писмо на вас. Ал' ја и опет кажем, ствар је свршена. Ви само спавајте!»

Са овим речима Веретјев устаде, па пође посрћући вратима.

«Ал' извините молим вас,» рећиће Владимир Сергејић, «како ви дођосте до тога, и од куд ја да мислим —»

Веретјев блеји у њега.

«Е, ви ваљда мислите што сам ја — ја (па ту се мало забатрга) но, ја вам кажем. Сутра писмо. Него морам рећи, баш ми се не свидите, ал да — великодушност. Е, та то је моја слаба страна. Ал шта ту ваздан — све је једна будалаштина — него морате признати,» придодаће жмиркајући, «мало сте се онако касти — поплашили. А?»

Владимир се Сергејић љути.

«Опростите ви мени, мој велеуважени господине, ал' ја то —» рећиће.

«Но, но, ништа, ништа,» прекинуће га Веретјев доброћудо се осмејкујући. «Немојте се само жетити, знате, код нас на балу тако што — касти — не сме валити. Тако је то већ код нас. Ал' на том и остане. А ко би се још дао упушкати? А и као зашто се не би смео човек мало и растресати н. пр. касти — пред странцем? Ехе! In vino veritas. Уосталом нит' знате ви штогод нит' ја латински. Ал' већ видим, вама се спава. Е, па желим вам добру, благу и лаку ноћ, мој доброжелателни и благонајерни млади, смртни пријатељу и позитивни човече. Примите ову срдачну жељу од једног другог смртога, који не вреди ни по грошића. Addio, caro mio!»

Па се Веретјев одбатрга.

«До сто Ђавола, који је сад то враг?» повикаће мало за тим Владимир Сергејић лупајући песницом о јастук. «А, та то не иде, никако не иде! То ћемо већ видети! Тако што ја не трпим!»

Ал' при свем том већ је после пет минута спавао тврдим, благим сном. Дође му лакше око срца. Кад опасност пређе, она слатко пада, па човека понежи.

А ево шта је било пре тога изненаднога састанка са Веретјевим.

Код Гаврила Стефановића живио је и његов неки сродник из далека. Седи сам за себе, у некој соби при земљи. Нежењен. Кад год би била каква играчка, момчадија би између појединих игара стрчала се њему, да пукне по који дим, а после вечере би се скупила код њега, да се поред које пријатељске чашнице проведе. Те је ноћи добио доста гостију. Ту је и Стељчињски и Веретјев, шта више и Иван Илић «врећа» ушунчао се у собу. Донеше неки јак пунч. Ма да је Иван Илић дао реч Астахову, да неће ником ништа говорити, ал' кад ће га Веретјев случајно запитати, о чему се разговарао са оном мргодом (Веретјев би тако звао Астахова), а Иван Илић не може да се уздржи, па му приповеди од речи до речи.

Веретјев се засмеја, па се замисли.

«А с киме се туче?» запитаће.

«То не знам,» вели Иван Илић.

«А не знате л' бар с ким се вечерас разговарао?»

«Са тушта њих — са Јегором Капитонићем. Да се није с њим заплео?»

Веретјев окрену леђа Ивану Илићу.

Дакле донесоме пунч. Сви срчу. Веретјев седи на неком узвишеном месту. Како је весељак и жив, увек би он председавао у скуповима момчадије. Збаци са себе капут и пошу. Замоле га, да мало попева. Узе гитар, па отпева неколико песама. Мало по мало, па се сви загрејаше, па одоше наздрављати. Стељчињски, сав загурен, скочи на сто, подиже чашу далеко више главе, па повика:

«У здравље — но, ја већ знам у чије,» рећиће, испије чашу, лупи је о земљу, па вели:

«Тако нека се сутра преда мном мој злотвор расцона!»

Веретјев који га је већ одавна мотрио, подиже главу:

«Стељчињски!» вели му, «прво и прво сиби се доле; то се не пристоји, а уз то

су ти и ципеле тако грозне. Друго и друго ходи овамо мени; имам нешто да ти кажем.»

Одведе га на страну.

«Чуј ме, брате! Ја знам, да ћеш се ти сутра бити са оним центлманом из Петрограда.»

Стељчињски се трже.

«Како, како? — А ко ти рече?»

«Кажем ти, знам. Па знам и зашто се тучеш?»

«А то је? Но, баш бих рад да чујем!»

«О, ти Таљеране! Па, разуме се, због моје сестре. Немој се само тако чудити, молим те! Сав си се најезио. Не могу до душе да се довијем, како је до тога дошло, али је као што ти рекох. Боље ћути, мој брате!» продужиће Веретјев, «шта си се узео толико опирати? Већ одавна чепаш ти око ње, знам ја.»

«Због тога се још не мора —»

«Ћући, молим те! Боље слушај, што ћу ти рећи. Ја тај двабој не допуштам ни под каквим условом. Јеси л' ме разумео? Читава би та будалаштина пала мојој сестри на врат; на њој би се кола скрљала. Ти ћеш ми опростити, ал' докле ја живим, од тога нема ништа. Од нас обојице већ нема ништа — такав смо пут изабрали — ал' она нека још уживи дуго и сретно. — Купем ти се!» придодаће све ватреније, «читав свет, па и они, што би за мене и живот заложили, све нека слободно пропадне, ал' њој не сме нико ништа учинити, ни колико бело испод noktа.»

Стељчињски се зацерека усиљено.

«Пијан си, драги мој, па лупаш којешта . . . ето то је све.»

«А ти ниси? Ти ниси пијан! Ал' пијан л' трезан, један враг. Ја ти збиљски говорим. Ти се с тим господином нећеш тући; то ти стојим добар. Ко те јд терао, да с њим започињеш. Љубоморан? А? Бадава; цела је истина, заљубљени су увек мало ћушнути. А и она је само зато с њим играла, да се њему не би можда прохтело, да са — но то је већ други рачун. Еле — од двобоја нема ништа!»

«Хм! баш бих рад, да знам, како ћеш ти то предупредити.»

«Како? Ја ћу се с тобом тући, ако ми одмах не даш поштену реч, да одустајеш од мејдана.»

«Баш као да ћеш ти тако што и учинити!»

«Драги мој! Можеш бити сигуран. Ја ћу те, пријатељу мој, овде пред свима пиљарски увредити, па онда — преко мараме. Мислим, било би ти немило из више узрока, А? Шта велим?»

Стељчињски суну, вели, то је застрашаваће, каже, да неће никоме допустити, да се плеће у његове послове, да се неће ни на кога обзирати, а завршиће тиме, што ће попустити и што ће одустати, да ма како иде Владимиру Сергејићу о глави. Веретјев га загрли, па не прође ни по сахата, а они већ по десети пут пију братинство. Па и млади је «коловођа» пио с њима братинство, па га изнајуре не можеш раставити од њих, ал' најпосле ће заспати мирно као какво јагњешце, па је тако под столом дуго лежао сасвим ван себе. Његово малено бледо лице дође и смешно и бедно. Господе благи! шта

би рекле «отмене даме,» његове познанице, да га виде тако лепог? Ал' на његову срећу не познаје се баш ни са једном одличном дамом.

Па и Иван се Илић лепо показао ове ноћи. Најпре је на свачије чудо почео у један пут певати:

«Једаред живља бесни спахија.»

«Чујмо ковача! чујмо га!» завикаше са свију страна. «А од кад пева ковач и ноћу?!»

«Е, као да ја знам само ту песму!» вели Иван Илић већ подобро загрејан. «Знам ја још што год.»

«Е, па де покажи се!»

Иван ће Илић мало поћутати, онда ће почети у басу: «Крамбамбули, Крамбамбули» ал' тако фалично и смешно, да му се замало глас од општег кикота и не чује, па Иван Илић ућута.

Кад се разиђоше, отићиће Веретјев Владимиру Сергејићу, па ће — као што већ чујемо — тамо доћи између њих до разговора.

Сутра дан, већ зором, одјезди Владимир Сергејић у Сасово. Читаво је пре подне страхаота немиран, па у мало што није држао од неког трговачког агента што хтеде да с њиме говори, у мало те га није држао за девера, па се тек онда умирио, кад му слуга донесе писмо од Стељчињског. Владимир га Сергејић више реда прочитао; врло је вешто састављено. Стељчињски почиње са речима: «La nuit porte conseil, Monsieur — (Господине, ноћ даје савета) — не извињава се, јер, вели, није свог противника ничим увредио, али признаје, да је синоћ био мало сувише жесток, а завршиће тиме, што вели, да читаву ствар полаже Астахову у руке, а да одустаје од сваког задовољења. Кад је Владимир Сергејић послао свој одговор, у коме се могла приметити прекомерна учтивост и достојанство, а мало и великодушности, протреће руке, сешће задовољно за ручак, ручаће у пуну сласт, послаће подвоз у напред, па ће онда одмах отпутовати дома.

Пут иде на једну врсту поред Ипатовке. Владимир Сергејић, погледи на ту страну, па ће рећи у себи поругљиво:

«Збогом, збогом остај, ти мирно, тихо гњезданце!» За један тренут дође му пред очи слика Надежде Алексијевне и Марије Павловне. «Којешта!» рећиће у себи, окрене се, па заспи у коли.

(Свршиће се.)

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ О ДАНАШЊЕМ РАТОВАЊУ.

СТРАТЕГИЈСКЕ ЦРТИЦЕ.

І. Категорије рата.

Војничка знаност разликује три категорије рата у пољу:

1. Велики рат на главном ратишту, ће се главна снага наше војске са главном непријатељском судара и главне се цијели постићи желе;

2. Побочни или мали рат на секундарном ратишту, ће се саразмјерно мања одјељења војске сударају, а операције им, или само главну цијел подупиру или независно од ове — друге задатке имају.

3. Четничко ратовање, т. ј. онако, ће неки дно оружане силе војује у малијем четама (Guerilla, Franciscurs, Partheigänger) или проти малијем четама или проти већијем одјељењима непријатељским.

Опсадно ратовање т. ј. опсада и обрана градова и рат на мору, особите су категорије, које се неприбрајају рату у пољу.

II. Ратиште (théâtre de la guerre, Kriegsschauplatz).

По категорији рата разликујемо главно и побочно ратиште. Четничког ратишта — изузамши почетак устанка (револуције) — нема у уредном војевању, него се четовање спаја и на главном и побочном ратишту са операцијама уредне војске.

Прије него се започне рат, мора се бити на чисто: ће ће бити главно, ће ли побочно ратовање?

Одговор на ова питања зависи:

а. од цјели, коју би ради постићи,

б. од географичног положаја ратујућих странака једне према другој.

ад а. Цјел је рата у опште: присилити противника, да се нашој вољи покљони, била та или трговачки уговор, или уступање које земље.

Цјел се може најсигурније постићи, кад покренемо војску најкраћом операцијом линијом, а то је она, која је најпречи пут до срца непријатељске државе, до извора његове снаге; а операцијони објект мора бити она тачка, на којој је противник кадар најприје велику снагу скупити, на одатле и на нас најлакше ударити.

ад б. Важност географског положаја види се већ из горе реченог. Дочим се на једној страни или међи хватамо с противником у коштац, морамо бити на опрезу, да нам он с друге стране у земљу непродре.

Србија има прама Турској врло рђав географични положај, јер је с три стране опкољена од турске земље, дочим н. пр. велика Француска проти Њемачкој само половицу источне међе бранити мора, јер ју чува на сјеверу неутрална Белгија, а на јужном истоку неутрална Швајцарска. Француска може дакле проти Њемачкој на једном ратишту војевати, Србији означаје географични положај три ратишта.

III. Главно ратиште

Кад промотримо оно, што горе рекосмо, онда ћемо доћи до закључка, да главно ратиште мора бити на ономе простору, ће ће нам главна сила непријатељска бити увјек прса.

Да прилагодимо овај стратигички закон положају Србије прама Турској. Језгро турске снаге јест Румелија и Азија, јер је ту турски живаљ најјачи, а и војена снага најсилнија. Турским азијским ордијама је најпречи пут на јевропско ратиште:

а) из Сирије, Палестине, Арапске и југозападне мале Азије средоземнијем морем до Салоника; а одавље жељезницом на Косово;

б) из сјеверо-западне мале Азије преко бјелога мора односно Босфора у Цариград, а одавље жељезницом у Бјелову у Бугарској;

в) за остале азијске ордије преко Трапезунта или Синопе, на одатле пријем морем у Варну, и одавље жељезницом у Рушчук на Дунаву и после Дунавом до Видина.

Турска је царевина подјељена на 7 територијалних војених окружија (ордија); од ових се рекрутује само једна (трећа) ордија сасвијем у Јевропи, а једна (друга) са двије трећине своје снаге, све остале се попуњују на близо 40,000 четворокутнијих географских миља обухваћајућем простору турске Азије.

Знајући ово, морамо обзиром на горе наведени закон признати, да је главно ратиште Србије проти Турској на југоистоку т. ј. на простору између Нишаве и Ибра, Софије и Косова.

Да Србија праметне главно ратиште с главном војском у Босну, онда оставља турској војсци отворена врата код Ниша и Новог Пазара, те би могли Турци Србију поплавити и војску, што је у Босни, с леђа по пасти.

Тако исто би било, да српска војска пође прео Неготиња или Њажевца на исток, јер би јој турска главна снага била од Ниша у боковима, а могла би јој с Мораве и за леђа пасти.

IV. Побочна ратишта.

Избор ових зависи такођер од горе наведених, а и других војених питања. У чисто династичком (кабинетском) ратовању задатак је војске једностран: да потуче душманску снагу, коју пред собом нађе, па да притисне земљу, да душмани из ње, за вријеме рата, неможе водити ни нове војске, ни пореза, рјечју, да нема од ње никакве помоћи. Србија немије овако ратовати, него мора да притиснуте земље инсургира, да из њих одмах диже војску, да их одмах узме у своју подпуну администрацију. Народ у Босни Старој Србији и Бугарској природни је савезник кнежевине Србије. А има још један моменат, а тај је: Србија мора своје ратовање довести у склад са својим првијем савезником: Црном Гором.

Побочна ће ратишта дакле бити ова:

1) и с т о ч н о, за инсургирање Бугарске, а уједно парализање тамошње турске војене снаге;

2) з а п а д н о, за инсургирање и освојење Босне;

3) ј у г о - з а п а д н о измеђ горњег Ибра и горње Дрине.

Највећа војена побочна снага треба да се развије на источном, јер је ту Видин град у боковима Србије, који је већ Ајдук-Вељку кобан био, а Турска, као што горе виђосмо, може у Бугарској знатну снагу развити*), притом су Бугари мирољубивији од Срба, па треба већег напора за њихово инсургирање.

У Босну треба толико снаге, да се оно мало турске војске, што је кадро испред Ер-

*) Читаву шумљанску ордију, која се рекрутује једним дијелом у Јевропи, а већином у Азији око Синопе. та ордија (Багдадска) напада у рачун, јер је прео 300 миља далеко од Цариграда и није у јевропским ратовима новијих времена тамошња снага никад учествовала.

цеговаца се вратити на Дрину, потуче, па да брзо поплави предјел измеђ Дрине и Босне, овђе се мора — дочим чете на Врбас и Уну тура, војено и административно организовати, па онда даље корачати.

На југо-запад — показао је љетос поп Жарко шта треба.

На сва побочна ратишта немије се више издати од $\frac{1}{4}$, највише $\frac{1}{3}$ све оне снаге, што је за операције, јер би иначе главна војска преслаба била.

V. Четовање.

Четовање се јавља као самостално ратовање само у почетку устанка; у течају рата организује се оно и на главном и на побочном ратишту по потреби за умножење извидничке и стражарске службе и за зађевице у боковима и за леђима непријатеља. Четнички је мото: тешко оном, ком на копак дођем. Четами треба само оружја, чебану и нешто новаца, да, кад су гладне, нехарче бар хришћанина; иначе оне се саме хране; оне су малене и окретне, па могу смјело и за леђа непријатељу. Чете задиркују мања и већа одјељења, отимљу тајин и чебану, доносе војводама брзо гласове о кретању непријатељске војске, дижу народ на оружје, а — свете крвљу сваку невјеру.

Добро организоване чете пакнајују у брђанским предјелима коњицу.

Али се од четовања може само онда велики успјех очекивати, кад се упира на војску. Сам четнички рат је харчење снаге, и изроди се лако у крваво мрцварење или пустахилук.

Најживљи смо примјер виђели у српском устанку у почетку овога вијека. Ајдук-Вељко, Стојан Чулић, Станоје Главаш и др. све славни и јуначки четници, али правог успјеха неби, док се није консолидовала уредна војска под Црнијем Ђорђем.

Чете немогу ни земље притиснути, ни градова отети, а док се то неучини, докле је непријатељ увјек у нашој сриједи и то: он у кући а ми на двору. Ево садашњег четовања у Ерцеговини: кажу, да има око 20,000 усташа у четама, дан на дан читамо да побие Турке, али зато се неможе рећи, да је још и једна нахија ослобођена; у Требињу, Никшићу, Горанском, Гацку, рјечју по свима крајевима још Турци. Да је међу тим четама само једна бар бригада од 4000 уредне војске, већ би се знала операцијона демаркација једне и друге странке.

VI. Међусобни одношај главног и побочних ратишта.

Ће је само могуће, морају војске на главном и побочнијем ратиштима у складу оперирати, т. ј. бити спредне, једна другој у помоћ притећи. Да н. пр. српска главна војска код Ниша лако успије, а она у Бугарској наиђе на велики одпор, ког није кадра савладати, онда би војска од Ниша заодећи већином својом на лијево (истоку), морала турску снагу у Бугарској у бокове попасти, и тако нашој источној војсци помоћи. Ово се вели у стратегији: дегажирање оног одјељења, које је у невољи.

И побочна војска на истоку може заодећи десно на југ, дегажирати српску војску, да се ова на цариградском друму у невољи нађе; али војска из Босне је сасвијем одвојена од главнијех операција, она може главној војсци помоћи само тијем, да брзо нове батаљоне организује и на главно ратиште шаље.

VII. Промјена карактера ратишта у течају рата.

Случи се ђекад течајем рата, да побочна војска са сјајнијем побједама присили непријатеља, да на њу мора слати дебло своје војске, или, побочна војска продре на своје ратишту побједоносно далеко, дочим главна није кадра. У томе је случају најпробитачније, са резервама, које су још у земљи (односно са повоорганованијем четам у народном рату Србије) подкријепити побједоносну побочну војску. Тојем ће бити непријатељ принуђен, да изпред наше главне војске шаље помоћ на ону страну т. ј. и он ће своју главну војску ослабити, а побочну подкријепити.

Ако нема у земљи довољно резерве, или ако нови батаљони још нијесу добро организовани, да би се могли побочној војсци одпремити, а оно се може нешто и од главне војске одузети, а ова се помоћу фортификације држи у дефанзиви (обрани) т. ј. преузме улогу побочне војске дотле, док на новом главном ратишту коцке непадне. Најљепши примјер промјене карактера ратишта јест у повјесници војеној рат 1796 у Њемачкој и у Италији. И Француска и Аустрија сматрале су Њемачку као главно ратиште, а Италију као побочно. Али дочим су се почетком прољећа 1796 на Рајну обадвије странке спремале да операције започну, продрије у Италији млади Ђенерал Бонапарта са 30,000 људи као муња кроз Пијемонт у Ломбардију, потуче Пијемонтезе и Аустријанце, пригна краља пијемонтског на бјежање и помирење и освану пред Мантовом прије, него се је у Њемачкој још један топ опалио. Ово принуди Аустрију, да од војске из Њемачке узме Ђенерала Вурмзера са 30,000 момака, те да га пошаље у Италију, да подкријепи разбијену војску италијанску. Директорија републике Француске подкријепи такођер Бонапарту, те овај пошаље побједу код Риволи продрије кроз Коруску у горњу Штајерску до Леобена, и присили Аустрију, упркос томе, што је Ерихерцог Карло Французе на Рајну (на пријашњем главном ратишту) побио, да у миру Кампформиском уступи Француској Ломбардију и Белђију. Побочно ратиште у Италији постало је кроз побједу Бонапартине течајем рата главно.

VIII. Операције између двије непријатељске војске.

Ђекад се случи, да нас непријатељ нападне с двије стране, с двије војске, које су укупно јаче од нас, али свака за се слабија од нас. У таквом случају мора војвода тако маневрисати, да с једнијем саразмјерно слабијим одјељењем остави једну непријатељску војску дотле, док са свом осталом снагом другу непотуче; а кад је ову потучао, а он пошље за њом у поћеру једно одјељење, а са осталом се снагом обрати у бокове првој непријатељској војсци. Примјер: Двије турске војске иду на Србију, једна од 60,000 м. од Софије прео Ниша, а друга од 40,000 од Приштине преко Новог Пазара. — Гла-

француске војске: Морб-а и Журдана, да је вриједно то да приповидим. Посље одласка Вурмзера у Италију (концем мјес. Маја, види горе) оста у Њемачкој под Карлом са посадама у Мајнцу и Еренбрајтштајну 140,000 м. а без тијех посада, једва 120,000 м. Француска рајнска војска, глава јој Ђенерал Морб, бројала је 77,000 м. код Страсбурга, а друга, коју је водио Журдан, спроћу Диселдорфа на доњем Рајну, 78,000 обадвије дакле 155,000 м., обадвије бјеше јаче од Карлове, али свака напосе слабија. Карло, почем изгуби битку код Малш-а проти Морб-у, а Журдан му потури десно крило (под Вартенслебеном) диљем уз ријеку Мајн праме Чешкој, побоја се, да ће доћи у двије ватре, ако се Журдан и Морб саједине. Зато

науми, да узмиче диљем низ Дунаво, па да се на Дунаву с Моро-ом побије, те, ако бој испадне несрећно, да се повуче на десну обалу Дунава, неби ли Морб за собом повукао и тако га од Журдана даље одвукао. Битка код Најерсхајма није била одлучно ријешена, али Карло узмакну на десну обалу Дунава, а Морб за њим у поћеру. Чим је Морб Дунаво прешао, а Карло му остави на супрот Ђенерала Јатура са једно 20,000 војске, а са осталом војском се врати на лијеву обалу к Вартенслебену, те, будући јачи, потуче код Амберга и Вирибурга Журдана до ноге и прегна га преко Рајне прије, него му је Морб у помоћ притећи могао. Затим се окрену лијево, Морб-у у бокове и за леђа, пресејече му пут у Страсбург и пригна га к невољном узмицању преко Базела. Само женијалност Морб-а спасе тада француску војску од коначне пропасти.

Што се тиче смјелости и вјештине операција између више непријатељскијех армија, то је најсвјетлији примјер војевање Наполеона I. 1814 измеђ војске Шварценберга, Блехера, Билова и Витгенштајна, које су свака за се биле јаче од Наполеопове

све снаге. На је ипак Наполеон одржао сјајне побједу код Бријена, Ла Ротијер, Шампобер, Рејмс, Мон-Мираљ, Монтрб, и да није било издаје код Соасона, тешко да би савезници почетком Априла били у Паризу упркос десетостручној нумеричној превази.

Да је Бенедек 1866. у мјесто неплодног крварења код Находа и Скалица, Стајмецу на супрот оставио само 30,000 војске, а са осталом снагом подкријепио Габленца код Траутенау, неби се војска наследникова са војском Фридрих Карла била кадра сајединити на погибију Аустријску код Садове. Напуштање великог друма од Траутенау преко Краљичина двора у Арнау, баш је помагало саједињену прускијех армија, дочим је Стајмец на лијевом пруском крилу са својим пркоснијем нападајма Аустријанце завараво.

ПАВО СИМЊ.

вна српска војска стоји на Морави са 90,000 м. Српски војвода тури једно 15,000 момака на међу код Рашке с налогом, да се јуначки бране и у нужди само полагао, и борећи се, низ Ибар узмичу, а он са 75,000 павали на турску војску код Ниша, потуче ју, пошаље за њом једно 15—20,000 момака у поћеру, а са главном снагом окрене се дуж међе к Рашки, у бокове оној турској војсци, која је међутим на Ибу у Србију продрла. Ова ће, чим види опасност за леђима јамачно патраг стукнути. И овђе имамо лијепијех примјера у рату 1796. у операцијама Бонапартинима измеђ двије војске аустријске, које су из Тирола и из Фријулске продрале.

Још љепши је примјер војевање Ерихерцог Карла 1796 у Њемачкој измеђ двије

IX. Избор вођа, који ће непријатеља заваркавати.

Избор овај није најлакши. Али се у толико може погодити, ако се воли изабрати кавгаџија и јогунџија него велики рачунџија. Латур је 1796 по одласку Карлом на Журдана тако се проти Морору држао, да је овај дуго мислио, е је ту још главна аустријска снага. А кад је Морор истину разабрао и Журдану у помоћ похитати хтио, Латур га је слеђа тако напрасно попао, да је Морор морао стати, да се брани. Морор је, истинабог, код Федерзе а потукао Латура до ноге, али чим га је пуштио, а Латур сакупи своју разбијену војску, па јури за њим и замећи опет кавгу слеђа. Тијем је начином Морор изгубио толико времена, да му је Карло могао пресећи пут у Страсбург.

X. Удешене маршова.

Добро удешени и изведени маршова су најпреца потреба стратегије, јер најбоље комбинације непомажу, ако одјељења нијесу кадра у одређени час на опрецељено мјесто пристијети. За удешене маршова потребито је, да војвода зрело процени и уважи земљиште на ком војује, комуникације, тегобе зла времена (жега, зима, сметови, блузгавица), дух војске, стање ођеће, нарочито обуће, хране, муниције, ријечју сваке потребе. Од побијене, гладне, уморне, голе и босе војске неможемо захтјевати, да толико простора за дан превали, као што би превалила побједоносна, чила, сита и добро ођевена војска.

Лоше изведени маршова су готова погибија, то свједочи најбоље битка код Лицена 1813, у којој би, да су маршова били онако изведени, као што је Шарихорст мислио, Наполеон морао бити до ноге побијен, а тако је он савезнике побио.

Маршова морају бити тајни за непријатеља. 1848 год. прошао је Радечки са 48,000 војске на топомет из пред Пијемонтскијех предњијех стража из Вероне у Мантову, ће је два дана марширао, а Пијемонтези мислише, да је то само мало одјељење, док их Радечки код Куртатоне и Гојта непопаде. 1849. отишао је Радечки из Милана у Павију, да попадне Карла Алберта у десни бок са 60,000 војске, а Карло Алберто је добио глас, да је Радечки побјегао из Милана к Верони.

Први од овијех маршова био је тако удешен, да нико није знао за њ, него Радечки и Хес. Војска је била рочена пред вече на преглед пред војводу, па кад је била на окупу, дана је заповјед за марш. Други је био удешен овако: Радечки је знао, да ће Талијани Карла Алберта о свему извјестити, па се крену с војском на источна врата из Милана прама Верони. У гдуво доба ноћи, кад је већ непријатељ чуо за дирекцију тога марша, окрену се Радечки на југозапад и освану изненада код Павије, па отолен хајд к Мортари и Новари.*)

*) Јелачићева погибија код Хеђеша произишла је отуд, што су у главном стану дан прије марша код ручка сви напијали на погибију Перцелову идућег дана, а Перцел сазна намјеру, те позва Гијона и Кметија у помоћ, те избјаше бана. Тако је и Наполеона III. погибија код Седана проузрокована највише тијем, што су новине француске о маршу шалонске војске прама сјеверу писале прије, него што је започет био.

На маршовима неможе војска бити увјек на скупу, јер нема на једном путу никада довољно окола (логоришта) ни осталијех потреба, а притом би колона била предугачка, па се неби могла за бој брзо разавити. Зато војска увјек у више колона маршира. Али колоне морају упоредо тако марширати, да их је војвода кадар за случај боја за времена сајединити. «Растављени марширати, а саједињени се бити,» то је тајна наполеовијех побједа.

XI. Обрана и нападање. (Defensive & Offensive.)

Чекати у обрани, знак је слабости, неспремности и невјештине. Чекање у обрани захтјева, да раштркамо снагу на више тачака, а да озаду држимо јаке резерве. Напротив нападање је знак снаге, спремности и вјештине. Ко кани напасти, тај си избере једну тачку, па удара свом снагом на њу.

Међутијем има и другијех, рекао бих политичкијех узрока, који иначе спремну државу нуде у дефанзиву н. пр. Неутралне државе, Швајцарска и Белђија ће увјек бити у дефанзиви, док им во од гарантни сила неprisкочи у помоћ. Ђекоје су државе у дефанзиви, чекајући док им се савезници спреме.

У просто династичнијем ратовима воли се ђекад дефанзива, јер офанзива троши много снаге осигуравајући етапе. Дефанзива хоће кратке а јаке међе прама непријатељу.

Али рат народни, рат за ослобођење, рат Србије, односно српског народа с Турцима мора бити офанзиван.

Србија је проти Турској географично тако ситуирана, да се мора с три стране бранити. Сваки педаљ земље, што га душман притисне, губитак је снаге.

А што је још најважније, држећи се у обрани, није кадра никада инсургирати хришћанскијех народа, није кадра у Босни организовати ни једног батаљона, ријечју, подобна је борцу, који само ударце одбија а неударца; нека противник увјек удара, вјера и Бог, један ће ударац погодити. Офанзива и само офанзива је кадра исправити оно, што по географском положају лоше стоји т. ј. базис операција.

Да је Фриц Велики чекао своје противнике у дефанзиви неби било сад Хохенцолерскијех царева; он је офанзивом своје противнике увјек претекао.*)

XII. Личност војводе.

Главни војвода мора бити за вријеме рата са свијем независан. Он мора слободно да располаже са свом снагом земаљском и нико му несмије нити мрсити. Опомињем само на покојни бечки Hofkriegsrath, на уплив царева код Аустерлица и год. 1814. Велике су војводе морале увјек прекршити војени зашт, да се опросте развијех сплетака.

Зато су већ у стара времена војводе били у нужди диктатори, а и у новија стају често сами цареви на чело војске.

Али сви цареви нијесу војводе, па ако то нијесу, а они често поваре сав посао.

*) Пруска је почетком владе Фрица великог била држава од једно два милијуна душа, па је Фриц опет имао смјелости ратовати проти Аустрији, Француској, Русији Шведској и свој Немачкој у чети мах.

Али цареви ако и нијесу војводе, а они држе у рукама својима све државне нити, па су кадри располагати слободније са свима средствима, него што би то један, од цара и министара зависећи војвода кадар био.

Земље господар нека стане лично — ако није искусан, а то бар привидно — на чело војске, а војску нека води искусан војвода, који ће у име цара и влади и млађијем војводама заповједати. Оно стереотипно Молтке — ово: Seine Majestät befehlen — било је мотор, који је једнако дјествовао и на краљевиће, војводе и министре; а сви знамо, да је Молтке и од старог Вилима независан био, и да му је само готов посао јављао.

Ако већ земље господар неће сам на чело, а он мора једног војводу учинити: Ђенералисимом (Сердар-скрем) са прерогативами политичнијем, административнијем и војенијем на ратишту.

Војводина личност мора бити као каков чар и војсци и земљи, он мора умјети да масе електризира, мора да зна разговорно и у кратко заповједати, а његову особност спјевао је наш славни пјесник Јован Суботић у своје Јуришић-Николи овако:

— — Нећу те молити
Да ми главу и живот сачувам;
Само т' молим укрјени ми душу,
Да неклонем кад на мене пропад,
Са ужасним чељустима зине,
Да ми с' круга воља несломије
Кад несрећу око себе видим,
Да ми бистро око непогрне,
Кад ме пламен, дим и крв облије,
Да ми с' мисли у глави несмуте,
Кад с' узруши стјење и камење,
Нек погинем — хоћу да погинем,
Ал нек паднем као јунак славно
Чист и сјајан к'о то твоје сунце
Што се дању сплавог неба сија.

СИНИША.

НАРОДНО СУЈЕВЈЕРИЈЕ

или

врачање, слутња и бајање.

Скупио и описао

ВУК ВРЧЕВИЋ.

ДНО ДРУГИ.

ВЈЕРИДВА И ЖЕНИДВА.

Познато је, да се наш прости народ не жени толико из правога амора као други просвештени народи, колико из обичаја, а главна је сврха та, да имају порода. Отац вијера и жени сина од куда и кад он — отац — оће, ато неки ожене сина раније а неки доцније; први ако је поуода шћери, па му је кућа остала шнокосна без женски глава, а последни чека док му се удадбенице шћери поуодавају, јер кажу: «нека јошт причека, кућа ми је задружна.»

Познато је и то, да свуда по народу милије је нешто ону и матери, да им се роди мушко но женско, али у нашем, кад муж и жена немају порода, а особито мушкога, сматрају за неку божју каштигу; да их је суетигла нечија клетва, или да их је неко мађијама зачарао, па зато много народ чарује како би ђеце могли имати, а особито више мушки него женски, зато треба знати, да

следеће чаровање и сутуке односе се само на мушку ћену, а не никад на женску, зато што веле, да женским не могу зле душе наудити.

1. Кад људи иду да просе Ђевојку носе јабуку и у њој (златни или сребрни) претен, зато, да она Ђевојка буде слатка и плодна као јабука, а претен (који је мушког рода) да би синове рађала.

2. Кад се вјереној Ђевојци почне у сандуку прџија слагати, свака мајка метне у дно сандука један слатки или љути шипак, говорећи у себи полако: «колико је ћерце у овоме шипку зрна, онолико од твојега срца било синова и унучади, и да их након себе живе и сретне оставиш.»

3. Кад сватови иду по Ђевојку, не ваља да их је број на такно налик,^{*}) зато, да их буде број на так, кад се с' Ђевојком враћају младожењиној кући.

4. Кад сватови крену с' Ђевојком из куће не даду јој Ђевери, да се окрене главом на кућу очину, нити ниђе на страну, но све пред собом и с' преклоњеном главом.

5. Кад се сватови враћају, неваља да се истим путем врате, него — макар и један пушкетом — другим путем.

6. Ако је киша они дан кад се ко жени или удава, народ каже, да је неко од њи двојице некад гребао лонац кашиком (у Боки веле: «пињату», а у Црну Гору «кота»,) зато одраслим момцима и Ђевојкама удабеницама забрањују мајке да гребу лонце.

7. Ђевојци, кад је у мужевљу кућу доведу сватови, изнесу јој на кућна врата мушко мало дијете, те га она узме у наручје и у кућу унесе, зато да би рађала мушку, а не женску ћену.

8. Кад сватови крену по Ђевојку, или кад се враћају с Ђевојком, првијенац на све стране пази да неби у путу случајно сусрели прије женску но мушку главу, па ако прије виде женску и ова не би знала обичаје и сутуке, завиче јој: «Уклони се мало с' пута, и дај добру молитву, тако ти се у кући и женило и удавало.»

9. Нико се неће оженити у дан, који свршује на женски род као н. п. сриједу, суботу, а у неђељу оће ама врло риједко, него у оне, који свршују на сугласно н. п. понећелник, вторник и четвртак, а зато да би се рађала мушка, а не женска ћена.

10. Момак кад се обукује и оће да иде у цркву на вјенчање, треба да никаква узла на њему не буде.

11. Који младожења за двије три године нема од срца породе, каже се, да га је некаква зла душа замањала при вјенчању.

12. Кома се роде три четири Ђевојке заособ, треба да првој, која му се после роди, нађене име «Стана», које у народу значи: Станте Ђевојке!

13. Ономе, коме се неда, да му живе мушка ћени, нека првоне, који му се роди, нађене име Живко, а ако ко оће да му је

^{*}) Не знајући, да ли се овако и по удаљеним крајевима нашега народа говори, ево шта је прво, шта ли последње. Так је вазда на пар н. п. 2, 4, 6, 8, 10, и т. д., а лик на 1, 3, 5, 7, 9. У Боки, мјесто так и лик кажу: пар и деснар од талијанскога: Рајо е десрајо.

јак и јунак, нека му стави име Вуко, но докле доји, треба га звати «Вучић.»

14. Кад се дијете роди у кошуљци, ако је мушко, да не буде вједогоња, а ако женско, да не буде вјештица, треба да бабица изиђе пред кућом, па да викне што више може: «Чуј пуче и народе! роди вучица вука, свему свијету на знање, а ћетету на здравље.»

15. Кад сватови изводу Ђевојку, обично неке мајке баце се за њом вратилом, говорећи: «У ову се кућу, синко! не повратила удовицом, но на весеље и радост с' твојом Ђеницом.»

16. Свака мајка коликогоћ роди мушки глава, од свакојега остави Ђетињи пунак, па кад јој невјесту доведу сватови, она јој пупка тисне у недра завјена у црвеној крши, зато да мушку ћену рађа, а не женску.

17. Пред трудном женом не ваља спомињати никакво фино јестиво и пиће, јер веле ако оној жени дође воља на оно споменуто, а не може ласно добавити, може избити оно дијете, које носи под пасом. А да је ово управ истина, а не басновјерје, слушао сам од много вјеројатни људи и жена, па ако су јој могли добавити, да су некако могли повратити.

18. У вријеме ношње Ђетета, свакој жени, ако муж нешто више опретља, него што је обично, кажу да ће му жена родити Ђевојку, а ако почем смрша роди ће му сина.

19. Жена бређа не ваља ништа да грдно види, од шта би се могла препанути, као н. п. мајмуна, жабу, губавицу, змију, миша и т. д. јер би могло бити, да оно дијете остане на лик онога, од шта се препанула. У овом случају, кад је жена бређа, па нешто од овога неугоднога види или нагази, одма ваља да се уфати руком за голо дебело месо, зато да ако би се што па Ђетету и показало, нека се уваже на оно мјесто, ће не може нико виђети.

20. Кад невјеста остане бређа с' првим Ђететом и кад почне шити аљинице и све друго што ће требовати ономе Ђетету кад се роди, пази ко ће јој најпрви у кућу уљести. Ако уљезе прво неко мушки — веле — роди ће мушко, а ако уљезе женска, роди ће Ђевојку.

21. Жена бређа, желећи да зна прије рођења шта ће родити, мушко али женско, растопи на ватру једно зрно од олова, па га после изручи на каквој глаткој плочи. Ако се разлије па дуље, као па змију, мисли да ће родити мушко, а ако буде у форми шиој но дужој, родиће Ђевојку.

22. Исто тако гледају бређе жене кад се убије прасе, па на сриједи сала, ако се види на сриједи нешто мало уздигнуто, налик зрна јечмена, знак је, мушко ће родити, а ако нема никаква знака него стоји пљосно као зрно леће, роди ће женско.

23. Кад се коме у кући испење чмичак, а у оној је кући некаква жена бређа, ако је чмичак на горњу трепавицу, мушко ће, а ако на доњу, женско ће родити.

24. Кад жена роди за особ неколико Ђевојака, мисли народ да муж више љуби жену но она њега, а ако роди неколико

мушки без ниједне женске, знак је да она њега више милује но он њу.

25. Жена бређа, кад што једе па је гледа кучак али мачка, ваља да дадне, ако ће и мало од залогјаја из уста, зато да се дијетету, које јој је у утроби, неби нешто показало од кучка или од мачке.

26. Кад Ђевери изводе Ђевојку из собе, коју она за собом мало потегне руком за аљине, мисли се да ће се оне године и она удати.

27. Кад млада невјеста први пут после вјенчања отиде у род, у походе с' Ђеверима, понесе собом у њедрима једну јабуку, коју после раздијели на толико комадића оним комшинским Ђевојкама, с' којим је јојанила, зато да се и оне све оне године вјере и удају.

28. Кома се недаду Ђена живјети, но свако прије него што годину наврши умре, кад се опет прво дијете роди изнесе га бабица на раскреницу, и сакривши се, пази ко ће најпрви онамо наљести, па му завиче: «Прими куме Бога и светог Јована!» Кум га — или кума — узме у наручје и понесе кући те кумује, и тако народ мисли — да ће му после и оно и сва друга Ђена живјети.

29. Од кад се жена почне мучити да роди, никога жива не пуштавају у кућу, осим бабице и најстарије жене у кући, него затворе врата, зато да не би ко дошао злију очи или пакосне душе, па јој нешто урадили, да у брзо и ласно не роди.

30. У вријеме, кад жена рађа, ништа не ваља да је под кључ затворено, но све растворено, а тако исто ни на родилу не ваља да је икаква узла, па ни у коси, него јој пунте косе низ плећи, зато да ласније роди.

31. Кад се мушко дијете роди, у којој кући има вина, окупљу га у вино да буде снажан, а Ђевојку у студену воду да не буде ужежене крви.

32. Жена бређа, кад уљезе у чију кућу ће ручају или вечерају, па од ње сакрију јестиво, веле, да ће миши истрићи зубима све аљине чељадма оне куће, а Ђетету оне жене за неколико година бити ће противно оно јело, што су му од матере били сакрили, зато нико од ње не крије.

33. Које се дијете роди у крвавој кошуљци, ако је мушко, веле, бити ће вједогоња, а женско бити ће мора или вјештица, но треба ону кошуљцицу одма па огањ спржити, па онда неће.

34. Кум вјенчани вазда кумује првоне Ђетету, ако је мушко, а ако буде женско, он сам каже кад га опет зову да другоне Ђетету кумује: «Куме, тако ти кумства! промијени кума зато што ти се Ђевојка родила, па дако Бог да, да ти други буде сретњи од мене.»

35. Кад отац или мајка нешто од аљина за мушко дијете купује, т. ј. оно што се па аршину мјери, вазда каже дућанцији: «помјери, за мушко је дијете», и сваки ће мимо мјере острићи по један прст или два, зато да дијете у свему напредује.

36. Жена посећа, ако у незнању на нешто погано наступи, као н. п. на сугреб, на нешто мрцино, на мртву жабу и т. д., одма ваља да зажме очи, па да на оно пљуне говорећи: «Пи, погано ли си!» зато да се не би нешто налик онога на оно дијете у њој појавило.

ДИО ТРЕЋИ.

ЖЕНА РОДИЉА И ДОИЉА.

О бабинама, т. ј. кад се жена породила, доказао је пов. Вук у књизи: «Живот и обичаји народа српскога» на страни 91., што се народног обичаја тиче, а сва чаровања, која се као што рекох само мушкој Ђеци чине, и жени родиљи од како роди докле гођ дијете одбије од сисе.

1. Кад се мушко роди, одма неко од људи оне куће изметне пушку, па кад пушку чују у комшилуку, већ знаду шта је, те свака кућа по једну изметне, и рече: «Да је жив и здрав!» На против ако се Ђевојка роди, све је мукло у кући, нити се једе ни пије, као кад се Ђетић роди, осим само што жене веле матери, а људи ону кад долазе на бабине: «Честити зет! да Бог да, да ти сретна буде и да за собом доведе доста браће.» У Русну, у много кућа, кад се син роди, увате невјесте и Ђевојке коло, те ову пјесницу одпоју, да и оне веселе огласе као људи с' пушкама:

Што у двору жубор стоји,
Што оно веле?
У Вука се син родио,
Те се веселе и т. д.

2. Ко гођ дође на бабине, да први пут види рођено дијете, сваки улезе десном ногом преко кутњег прага говорећи: «Добро јутро! с' десном ногом напријед, да се синови рађају, а Ђевојке удавају.»

3. Свака жена, кад први пут улезе у кућу, да види рођено дијете, па бојећи се да га не би урнула, ваља да му рече: «колико сам те синко прије икад виђела, толико ти икако зло могло наудити.»

4. Ни једна мајка неће задојити своје ни туђе дијете лијевом, но вазда десном сисом, јер веле, да би било дијете љеворуко, а и зато, што народ мисли да је лијево раме грешније но десно.

5. Невала непознатога чељадету казати како је име мушкоме Ђетету, но вазда «Живко,» а женској «Стана,» а јошт мање колико му је мјесеца, прије него га од сисе одбије, зато да се не би зачудио дебљини и узрасту оног Ђетета.

6. Кад Ђетету први зубићи изникну, неваља рећи «зубићи» но «вучићи,» и кад ко пита мајку му, вазда ће рећи: «јесу ли му изишли колико вучића?» а то да му буду јаки и тврди зубови као у вука.

7. Кад дијете не може да брзо устане на ноге, кад би већ право било, прометну га испод коњскога трбуха три пута, и сваки пут, кад га пронесу шједну га мало на коњске сапи.

8. Или кад ко убије зеца, одма га кроз ону чашу (док је врућа) провучу, а они који га је провучао рече: «Трчи зеко планином за осталом дружином.»

9. Ако не може до године дана ништа проговорити, стави га мајка у врећу и три

пут пронесе на окол куће, а за њом иде које му драго кутње чељаде, те је на све четире Ђоше од куће пита: «Шта то носиш?» а она: «Носим врећу ријечи.»

10. Доклем гођ дијете не устане само на ноге, и доклем га мајка од сисе не одбије, чувају мушко дијете, да се неби неко од Ђеце бацио каменом преко њега. У случају да би га виђели, нагна га мајка да они исти камен нађе, па да га опет преко њезина сина натрашке баци, зато да дијете неби било кратког узраста.

11. Пошто се умрачи, не ваља дијете износити из куће ништо, зато што веле, да у мраку може бити зли душа и могле би му ниудити.

12. Кад жене долазе родиљи на бабине неће никаква донијети дара, који се свршује на женски род (као н. п. јабука, наранча, смоква и т. д.), но сва која се свршује на согласно, као н. п. шипак, лемун, орах, љешник и т. д., зато они воле, да се у кући рађају све мушка Ђеца.

13. Кад гођ мајка нешто своје дијете лијечи, или га нечим маже по мјесту Ђе га боли, или нешто на бољетицу привија, вазда ће три пута заособице рећи: «Мајка родила, мајка лијечила», а кад сврши, ухне три пут у обоје руке, па шњима такне камен станац у три пута, говорећи: «Све у кам, мој н. п. Јово жив и здрав.»

14. Аљинице Ђетинске кад се објесе, да се дању суше, треба их у кућу унијети одма како се сунце смири, да не би зле душе оним аљинама нешто наудиле. А да би нехотице мало после застала, треба их три пута околом пламеће ватре окренути говорећи: «Зле душе на огањ, а моје дијете здравосван.»

15. Кад први пут мајка мушкоме Ђетету нешто ново сашије и нањ обуче вазда му рекне: «Здраву је (н. п. кошуљу) синко додр'о, сунце ми те гријало, и под њом те глава не забољела.»

16. Жена родиља, кад јој не приступи довољно млијека за два три дана, наточи једну цаклену бочицу млијека од краве, од овце или козе, па је носи објешену о грочу о првеној свили, како ће јој бочица доћи право измеђ' сиса.

17. Кад дијете пане, вазда му мајка, али баба, каже дижући га: «то не било ни првом ни посљедном, но сретном и честитом, да Бог да!»

18. Кад родиља има избилно млијека, па кад мора да пред туђинем извади сису и да подоји дијете, пљуне на брадавицу, да јој оно чељад не би урнуло млијеко.

19. Којој доиљи па један мах успрегне млијеко, а не зна правога узрока, осим што мисли, да јој га неко урнео, напуни уста воде, па кроз вјенчани прстен кваси обје сисе и свуда на окол њи, и веле, да ће млијеко опет као прије приступити.

20. Ако од овога не буде боље, онда најстарија жена у кући меће три жива угљена у чашу воде, па како којег баци прекрети дланичак чашу, и сваки пут рекне: «Урок-одрек!» т. ј. ако је ко млијеко урнео нека и одрече. Сад узме повратича цвијећа, замочи га у ону воду и шкрпи родиљу и по прима говорећи три пута за-

собце: «Повратич поврће, нек се урок одмиче.»

21. Кад мајка оће да дијете од сисе одбије, па да би јој млијеко успрегло без велике муке, запучи на прима кошуљу с иглом главатицом (у Боки: шниода, а у Будви: игла бочка) окренувши иглу бодимице на више а главу на ниже.

22. Ако мајка мора поћи негђе у село или у род, или на сијело, а принуђена је и дијете од сисе собом носити, вазда га омрчи гаровином од земљаног лонца по носу и испод обадва уха, да га не би ко од злоће и зависти урнео чудећи се појноме и здравоме Ђетету, него да се на први мах зачуде омрченоме носу.

23. Да би мајка учувала своје дијете од зли душа, а нарочито од вјештица, ставља му сваку паћ за повојом три бијела лука чесна, а испод главе у колијевци ножић црније кора.

24. Ако мало дијете научи прво звати «тата,» знак је, да ће се за њим мушко дијете родити, а ако прво зовне «мама,» роди ће се женско.

25. Кад дијете од нешта закука или залече, а мајка га или баба чује, вазда ће му рећи: «Куку злотвору синко, а не тебе!»

26. У којој кући нејаки мушки глава, свака ће мајка затворити све прозоре и врата од куће, прије него што се умрачи, веле: да у кућу не улази мрак, и да не би улећела вјештица претворена у лепир, па да не би Ђеци наудила.

27. Ко оће да му је син јунак, и да се никога осим Бога не боји него свак од њега, треба да од оног дана кад се роди па све доклен га матеро добије од сисе, привеже му мајка о грлу, о прљеном гајтану; зуб од вука*).

28. Кад гођ дијете од сисе кихне а мајка га чује, вазда му каже: «Здрав ми и жив кихао, а меј лизао.»

29. Кад дијете од сисе не спава, онолико колико би право било, добади му мајка спавалицу (чауру некаквог лепира, налик оне свилене бубе, која се обично налази при каквим каменом прилијепљена, и за чудо ми је, што ове ријечи и Вукову лексикону нема).

30. Ако дијете умре непадно, без да је ни најмање боловало, нити му се што на живот шпело, кажу да га је изјела вјештица, и одма почне матер сумњати на ову или на ону жену.

31. Да би мајка почем у љутини проклела своје дијете, па се после убојала, да му се не би догодило, нађе станац камен, па три пута уњ удри ноктима од десне руке и сваки пут рече: «Све се станило у ови станац камен,» или: «Мајка клела мајка и одклела, а моме (како му буде име) здравље.»

32. Кад дијете прије обичног времена много нарасте, или рано почне ходати, или зборити, да је лијепо и гојно, народ каже «да ће Бог да ово дијете живи,» па и исти родитељи невеселе му се. Ако би оваково дијете умрло, па кад се оној кући иде на

*) По Херцеговини и Црној Гори ко гођ убије вука, новади му што више може зубава, те их негово дарива као лијек, а неким за добре новце продава.

пожаловање многи рекну: «Богме се виђаше да није за ови свијет био рођен по за они,» а други ће одговорити: «Ка оно ти, што је Бог за себе стварао.»

33. Кад ко туђин пита мајку: «Колико ћеца имаш?» никад неће да каже управ колико, по вазда: двоје троје, троје четворо, четворо петоро,» а вазда ће наставити: «Богу на аманет, или: докле Бог оће,» или: «у руке бојје.»

34. Кад мајка чује да јој ко у комшилуку куне дијете, вазда полако у себи рече: «Колико си га родила, толико га и укледа, да Бог да!»

35. Док мајка доји дијете, да би неко неотице пред њом споменуо жабу али змију, одма потегне оно дијете мало за ухо десно, па за лијево, и штукне усницама, које се не може описати. *)

36. Ако се ко зачуди нехотине гојноме ђетету, а не настави обичну ријеч: «да није урок!» свака ће му мајка иједко одговорити: «зачудио се да Бог да! што довече вечерао! или: очисти се, ти на нос.»

37. Кад каква стара жена случајно по крај ђетета прође, а дијете је гојно, или га мајка пронесе покрај какве бабе, вазда пошто прође учини ноке, рогове, виле, **) и пљунувши про рогова рекне: «Колико га стара гриво ти родила, толико му и наудила.» Зато јер се боји да му не би наудила.

38. У Херцеговини Турци и раја пришију мушкоме ђетету при капи на врх главе реп од зеца или од јазавца, да га не би ко урекао.

39. Кад ђетету не изиђу спредњи зубићи, као што би већ вријеме било, добаве зуб од вука, те му шњим за три јутра прије сунца десне трљају, говорећи: «Изазте вуцићи, вук вас зове.»

*) У предговору моје књиге «Народне причовијетке» печатана у Биограду 1867. описао сам неколико гласова, који се не могу никако пером описати, као што народ обичава. Ово штудање, скупе се уснице и потегне у се што мајкиње може.

**) Пружи два прста, кажипут и мали, а два у сриједи стисни као и палац.

40. Дијете које споро иде на ногама, и не може да трчи као друга ђеца, него се у ходу прегнба с десне на лијево, пређеду му крштено име и зову га: «Стојко,» те му ово име док је гођ жив остане.

41. Кад дијете од сисе од нешта стревне у колијевци или у наручје материно, вазда га мајка потегне за оба уха и штукне с усницама (као што сам казао под 35), те рекне: «Бог ми с тобом и анђели божи! страх на улици, а ти живио мајци.»

ШВАЈЦАРСКА СЕЉАЧКА КУЋА ИЗНУТРА.

42. Веци никад не давају, да од бравјега репа једу, зато да брже расту, и да би високи били.

ДИО ЧЕТВРТИ.

СЛУТЊА.

Под овим именом много, као што ће се виђети, има народњег басновјерја, које по виђеној ствари народ вели: «то слуги на добро, а ово на зло, ово значи да ће овако бити, а оно онако,» као што ћемо виђети да код сва три овдашња народа данас живи. Ево тијех слугња.

1. Кад се мачка умива (ближући ногу на тере од очију до носа) каже се у народу: брзо ће киша.

2. Кад кочот у невријеме зачести пјевати, знак је да ће промијенити вријеме, т. ј. ако је кишљиво, ведро ће бити, а ако је ведрина, киша ће.

3. Кад лијево уво запјева *), слуги, да у брзо чути од некуда весели глас.

5. Кад засврби лијеви длан од руке, слуги, да ћеш од некуда брзо пара потећи, а ако десни, даваћеш некоме. **)

6. Кад се коме штукне, веле: «неко ме спомиње,» али не знајући ко и што о њему збори, вазда настави: «Бог с добријем!» и почне нагађати по именице оне, што од прилике мисли да о њему збори, и на чије му име престане штукавица, мисли да га је они спомињао.

7. Кад запјева главња у ватри, слуги, да ће она кућа од некуда брзо добити некакав весели глас.

8. А ако нешто у ватри пукне, па да неби слугило на какво зло оној кући, ваља рећи: «злотвору срце» т. ј. пукло.

9. Кад се што у кући сломије, ваља рећи: «све зло шњим,» јер иначе слугило би некакој много већој штети оне куће, а особито мушкој глави.

10. Ако свој али нечи туђи кучак ноћу завијева пред кућом, слуги, да ће неко из оне куће или из комшилуки до брза умријети; зато сваг, ко чује

пса кад завијева, ваља да рече: «Искобио да Бог да своју главу!»

11. Кад ђеца копају рупицу у земљи или у пијеску, слуге, да ће неђе у комшилуку до брза неко умријети; а ако граде од крпца налик ђетета, веле, да ће до који дан некаква жена у комшилуку родити.

*) Горски вијенац на стр. 36. кнез Роган: Лијево ми ухо сад запоја, Ја се надам веселоме гласу.

**) Горски вијенац: на страни 31. Вук Раслабчевић: Како су ме длани засврбили, Да се хоће ко ђе посвадити, Биемо глобе големо узели.

12. Кад кучак али мачка крха на грлу, слуги јакој болести некоме у кући, зато треба рећи: «своју главу изкрхао, а мојој кући не дослуги.»

13. Ако се појаве мишеви у кући, више но икад, слуге оној кући некаквој големој сиромаштини, или назадак у земљи и у ајвану.

14. Кад гавранови по ваздуху про обичаја облијећу и грачу*), значи да ће неће брзо великог крвопролића бити; а ово потврђује и владика црногорски.

15. На чијој кући зајева ноћу ђук или јейна, слуги да ће до мало дана неко од оне куће умријети, зато сва она кутња чељад кад чују, ваља да реку: «колико нашу чељад видио, толико им и дослуги.»

16. Кад кога засврби нос, слуги да ће се опити они дан, или с' неким поинатити.**)

17. Ако чојек нехотице обуче у јутро нешто од аљина с'наопака, знак је да ће се они дан с' неким побити али опити.

18. Кад се коме на језик испење јаштерица каже: «некакав душманин за мном,» лаже, или нешто зло говори.

19. Ако чојеку заигра десно око слуги добру, а ако лијево, чува се они дан да му се не би часово зло догодило, или да га не би ко нешто преварио.

20. Кад коме случајно пане залог из уста, каже: неко ме од моји мили жели виђети или пољубити.

21. Кад прасе купи у зубима сламу и носи је на ложник, слуги ону ноћ снијегу.

22. Кад коме дође да уздахне, а он није хтио, нити зна зашто је уздахнуо, каже: «неко ми из комшилука мами чељад.»

23. Кад коме дође да се нечему много смије, више него обично, слуги да ће до мало дана за неким плакати, па треба вазда да рекне: «Боже ми дај спрема добру.»

24. Кад се у кући случајно пролије вино, слуги некаквоме ненадном и брзومه весељу оне куће, ма ако се зејитин (уље) по чем проспе, са свим противно.

25. Кад коме улети муха у нос или у око, каже: «брзо ће ме нечесова голема штета наћи»***).

26. Кад се земља тресе, народ вели, да је Бог нешто иједко на земљу погледао, па да је од његова страха задрмала, зато свако рече: Свет, свет, Бог наш.

27. Кад коме изиду бољетице на горњој или доњој усници, значи да је нешто изио од онога, што је мачка гризла, и ову болест «трупац» о којој сам казао.

28. Ако кокош запоје, слуги коб мушким главама оне куће, зато је треба одма заклати и појести, а перушине јој на ватру сажећи.

*) Горски вијенац, на страни 36. Томаш Мартиновић:

Гавранови грачу и бију се,
Цијене ће брзо меса бити.

**) Доситеј у књизи «Савјети здравга разума» ово је казао о попу Мауку, па кад су му рекли: А ти попе не пиј кад знаш да ћеш се опити,» одговорио им је: «не ућерах ја мој нос у лаж.»

***) Горски вијенац на страни 31. казао је Обрад:
Улеће ми једна мува у нос,
Штета ће ме нечесова наћи.

29. Кад двојица у друштву у један мах зијехну, значи, да један другом све зна што мисли.

30. Кад ко што оће да каже, па му на један пут с' ума пође, оно што је хтио рећи, знак јо да је истину хтио казати, а не лаж, па сваки каже: «побјеже ми и истина с' ума, а Бог је истина.»

31. Кад ко што прича, а у то зазвони звоно, свако мисли да је оно истину приповиједао (макар и била лаж), и они те приповиједа вазда рече: «А Бог истина.»

32. Кад се у чаши вина, ракије, или у филдану кафе види на сриједи макар мало цјене, кажу: «ево цвијета по средини, опет ћемо брзо заједно пити.»

33. Кад какав занатлија ради свој посао, а неколицина гледају, па му се нешто повари или сломије, каже да је неко од гледаоца злију очи.

34. Кад ударе страши и вјетрови с' кишом (олуја), знак је да се неће у ону околину ко... ле родило и удавило.

35. Кад дућаница нешто некоме на мјеру продава, као н. п. брашна, кафе, шећера и т. д., па од прве негоди колико они тражи, без да је одасуо, или присуо, знак је да обојица право мисле.

36. Кад чојек на пречац умре, без да је нимало боловао, знак је, да је био вједогоња, па у вјетру ону ноћ погинуо бијући се с' вједогоњама удаљени народа.

37. Кома се мрцу отворе очи доклен је у кући, слуги да ће за њим опет на брзо неко из куће умријети.

38. Кад се крух испод сача (саксије) или из пећи извади, па се по њему виде неке пукотине као на змију, слуги да ће домаћин кутњи брзо неће путовати на далеко.

ДИО ПЕТИ.

СУТУКА.

Под овим именом нашао сам најприличније уврстити мноштво следећи басновјерија, зато што она спадају на под оно вјеровање, које свако не зна у народу зашто, као н. п. то ваља или не ваља? или: грехота је то и то учинити, то и то рећи? него су ми многи одговорили, на моје питање: ма зашто не ваља? али: зашто ваља? «Сутука је,» као што ће се код многи овим сутукама виђети, а при многим казати ћу зашто и чему, колико сам у народу чуо.

1. Не ваља своје покте ни косе с' главе бацити на једно мјесто скупљене, него покте разбацати там'амо, или их на огњу спржити, а косу с' главе уз вис бацити, да је вјетар разнесе. Чини ми се зато, да не би једно или друго вјештице нашле па ономе чељадету нешто наудиле.

2. При трпези не ваља наслонити главу на руку, јер кажу да слуги нечесовој невољи, или потреби оне куће.

3. Хљеб или био цио, или се на комаде раздробило, не ваља никад да је му је горња кора изврнута на трпезу, јер би слуги назадку оне куће.

4. Не ваља убити кукавицу зато, што народ вели да је оно сестра Лазарева, па да

је Бог у кукавицу претворио, које и владика црногорски ово потврђује.*)

5. Не ваља пчели рећи: «крепала је,» него умрла је, зато што оне праве восак, који гори по црквама и пред иконама.

6. Грехота је чепати или пријећи преко гроба ће је чељаде укупано, но га треба кад идиш заколоти.

7. Грехота је понијети тиће из гњијезда, или мале голубове заклати, јер отац и мати кад их у гњијезду ненађу, цијучу и у они цијук куну онога, ко им тиће полно.

8. Грехота је заклати јагње прије Ђурђева дне, јер овца до подна за њим блеји, а од подна нити пасе ни прежива, но све уздише и куне. Кажу да овци они дан, кад јој се јагње закоље, саме сузе из очију падају.

9. Не ваља да смет преноћи у кући, јер веле да се около њега зле душе окупљају и по њему ноћу нешто раде.

10. Доклен су мушке главе у кући, не ваља да женска кућу мете, јер да би наступио на смет, или га она такнула метлом, све би му се ђевојке за 10. година рађале, а ни једно мушко дијете.

11. Кад жена снује предиво, не ваља нико мушки да преко снове пређе, да му се не рађају ђевојке, а ако би случајно прешао, ваља да се опет поврати.

12. Нико коме не ваља да преко оружја пређе, а особито преко дугачке пушке, но треба да се опет натраг поврати. Ово је казао и владика црногорски кроз уста Вукоте Мрваљевића:**)

Не прелаз ми преко пушке Бајко!

Но се опет преко ње поврати.

13. Кад ко оће да му вук не ускочи у тор и не понесе овцу, ваља да на тору набије о коцу вучју или међедову главу.

14. Пошто се умрачи и ужди свијећа, не ваља да се нико у кући према зрцалу огледа, јер би себе искобио.

15. Кад се с' једном руком диже ко-тао с' ватре, ваља одма да другом руком привати комостре, да се не љуљају.

16. Кад се у вече запреће ватра, ваља са запретом учинити по врх пепела крст, да се около пепелака не сакупљају зле душе.

17. Која жена оће, да јој се излеже више пилица но кокоћића, ваља да кокош належа у оне дане, који спадају на женски род, а јаја да буду налики.

18. Ко жели да му се ноћу не снијева нешто страшиво, о којему се говорило ону вече на сијело, ваља да одма у себи рече: «снијева ће ми се ноћас.»

19. Пошто се умрачи не ваља нико да заввиукне у кући, зато што веле да се звијуком вабе зле душе.

20. Не ваља се никад с' никим љубити преко кутњег прага, но пред кућом или пошто уљезе у кућу.

21. Кад ко коме дође у кућу, ваља да мало шједне, ако ће и по минута, иначе рећи ће му кутњи домаћин али домаћица: «шједи па бешједи, у злотвора се не шјело.»

*) Горски вијенац на стр. 7.

Немој, Драшко, тако ти живота!

Не ваља се бити кукавица,

Али не знаш, рђа те не била!

Да су оно сестре Лазарева.

**) Горски вијенац, на страни 36.

22. Кад гост у чију му драго кућу дође, па му изнесу да руча или вечера, не ваља никад да све јело, а особито крух, поједе, макар се и гладан дигао, но да мало трлези остави, па кад се прекрсти, ваља да вазда рече: «Бог да прости! Бог да намири! Бог да да берићет!»

23. Сацак (у Херцеговини, а у Црној Гори: «троног», а у Боки: «тријељи») не ваља никад да остане преврнут ногама на више, јер веле да би се около њега играле ноћу зле душе.

24. Која мајка или отац жели да им брза до дубоке старости живе, вазда им треба да им донесу панаије (кољива), која се једе пред црквом за душу престара чојена или жене.

25. Кад ко полази боника и нађе га веома болесна, ваља да му рече: «ни, ни, ни! то није твоје но душманско; то је ништа! напала мува на међада.»

26. Ко ласицу у кући види, никад јој не ваља ништа ружно ни помислити, а камо ли рећи, него кротко и лијепо: «Моја лијепа невјестиче! на путу ти срећа, наше кутње мишеве половила, а нашим аљинама не наудила.» Зато што народ каже да она мишеве лови, и да би све аљане у кући зубима истригла, кад би јој се што ружно рекло.

27. Не ваља да жена прође с' десне по с' лијеве стране свакога чојена, кад га у путу сретне, и ако у путу преде, треба да извади иза појаса кућељу и да је од чојена за леђама сакрије.

28. Гост не ваља да по ручку или вечеру савије свој ручник с' којим се чистио, него да га на трпези остави не савита, јер веле, да би то слутило да неће више у оној кући јести.

29. Кад неко од куће посиње гостима после ручка да се умивају, не ваља му никад дати сапун из рука у руку, него му га ставити у они леђен, из којег се умива, а то зато (чини ми се) да не губи долазан и љубав између гостију и оне куће.

30. Кома остане у чаши вина али ракије кад пије, они те пиће точи ваља, кад другоме дава да пије, припуни чашу, зато да се она двојица не би до брзо завадили и побили.

31. Која вода случајно прецоћи пред кућу, не ваља нико да од ње пије, него је ваља просути на бунште, зато да не буду почем пиле од оне воде зле душе.

32. Не ваља остављати у вече суде не опране, јер веле да ноћу долазе около њи зле душе, те суде лижу и могу отровати кутњу чељад.

33. Не ваља се никад у петак смијати про обичаја, јер би морао од нечега у нећељу плакати, или сав дан зловољан бити.

34. Саксија (сач испод којег се крух пече) не ваља никад да стоји на огњиште, пошто се испод њега крух извади, него прислонити га подаље мало од огњишта.

35. Не ваља никад кућу мести к' вечеру, пошто се сунце смири, да не удари пазадак у кутњу чељад.

36. Кад дијете тражи од матере плачући да му јошт нешто од јела дадне, као н. п. круха, сира, меса, и т. д. не ваља никад

да му мајка рече: «доста ти је,» него «добро ти је то.»

37. Кад чојек негђе потно путује, не ваља никад да се за собом окреће, јер му се може нешто чудновато привиђети и страшиво, а особито какво чељаде или четворножно живинче, које он није никад прије ни чуо ни видео.

38. Кад жена прига у тави (просуљи) приганице — привле — уштике — не ваља од прве таве нико да узме и поједе, зато, веле, да приганице не пију собом много уља.

39. Кад ко закоље брва, говече, кокош и т. д. па се за дуго копрца и мучи закљано живинче, каже се ономе те је заклао «тешке си руке,» а коме одма умре «лаке ли си руке, благо тобе!»

40. Кад ко гради нову кућу, ваља, прије него је покрије, да на врх једне ластовице кутње закоље овна или кокота, за да она крв низ дувар тече, зато веле да би она кућа задружна била мушки глава.

41. Кад ко сијече прастари дуб, о којему се нико међ живим не спомиње кад је узрастао,*) донесе кокота, те му шјекиром осијече главу при дубу, зато што народ вели да може бити дуб шјеновит т. ј. да су на њему долијећале и одлијећале зле душе, као н. п. вједогоње, вјештице, вукодлаци, цини и диви**).

42. Не ваља никад ни за каквом трпезом да шједе 13-ро чељади, него вазда намјесте 14-га или тринајсетог дигну, зато што народ вели, да би они тринајести био Јуда, као на тајну вече.

43. Не ваља никога да сунце затече неумивена, јер народ каже да ће му осам дана бити заообце назадак, а друге осам у залуду радио.

44. Кад ко себи купи нове опанке, ону длаку ш'њих саструже, неће је никад бацити, но је сву скупи, па у вече стави врх ње шјекиру или мотику до у јутро, да би му опанци тврди као оно гвозђе били.

45. Греота је ономе те не ради у пољу, више од два пута на дан јести, јер веле: «ко један пут на дан једе, то је англески; ко два пута, то је човечки, а три пута свињски или скоцки.»

46. Кад ко у чијој кући попије све до капи чашу вина али ракије, изврне чашу с' дном на више говорећи: «колико је у овој чаши остало пића, онолико ти зла у кући.»

47. Миломе пријатељу не ваља никад пружити пуанану чашу лијевом руком, но вазда десном, јер кажу да би му одма наудило.

48. Кад женска мушкоме нешто пришива на њему, ваља да они мушки држи нешто зелено у зубима, све докле му она пришије или окрпи, зато, веле, да му се не би брвојке рађале.

49. Ко у прољеће види најпрве ждрале, ваља да два три пут завиче колико јаче може: Упоред ждралеви као моји зубови, зато да се не би помели, а велики је гри-

јех да би ко завикао: «у решето ждралеви!» јер би се, веле, помутили и прави пут изгубили*).

50. Ако ноћу улети у кући какав му драго лепир, и облијеће на около свијеће, ваља га уфатити и на свијећу му крила спржити, зато што се мисли да је оно вјештица, па да се у лептир претворила.

61. Кад жена мијеси крух, треба да добро ножем оструже нађе, у којима је крух утирала, да при њима не остане ни знака од тијеста, зато што веле, могле би се зле душе около онога тијеста ноћу сакупљати.

52. Кад ко најпрви зуб клијештима извади, ваља да га он исти преко своје куће баца, па да рече: «све зло с' тобом! ти преко куће, а сви остали (зубова) у кући,» па веле, да га неће више други никад забљети.

53. Кога боли грло, треба да једноме, најстаријему од куће, каже у три пута заообце: «боли ме грло,» а ови да му сваки пут одговори: «то није твоје ни моје, но нек се утопи сред дубоке воде.»

54. Кад се кутњи домаћин, или неко други од куће, нешто боји, да му се злога не догоди, и рече: «бојим се, да ми се то или то не догоди,» треба да му неко од кући одговори: «за језик се увио,» или: «злој тици кљун одпауо, не слути злу,» веле, кад се овако рече, да се не може оно зло догодити, а иначе да би.

55. Кад ко оће да запрета јаје у ва-три, па да му не би пукнуло и просуло се, ваља га дланимичке прекрстити, пошто га запреће, и да рече: «Свети Петар јаје пече, ако пуче не истече.»

56. Преко кутњег прага не ваља нико никоме да дâ, ни да што од кога прими, но у кући или пред кућом.

57. Кад ко коме чашом вина али ракије напија, ваља да све у кап попије, иначе кобио би здравље и напредак онога, те му је чашом наздравно.

58. Која крава има голема вимена и доста млијека дава, па да је не би ко урекао, ваља јој привезати при китици од репа црвене не запредене свиле, или при десној ноги.

59. Кад је гојно и напредно теле или ждријебе, које иде за матером, ваља му привезати, о ужету около врата, крњу дрвену кашику, да га зли очи не би урекле.

60. Кад најпрвије пилица понесе јаје, сва кутња чељад, док је оно вруће, помажу ш'њим очи, зато, веле, да их не би очи забљеле.

61. Кад ко прода коња, не ваља да му прода и улар с' коња, јер би, веле, искобио домаће кобиле и ждребад.

62. Кад ко поједе печено или варено јаје, ваља да ону љуску добро руком смотри, јер се каже, да у љусци вјештице се превозе с' једне стране на другу. Ово је потврдио и владика црногорски**).

63. Кад почне падати силни град с кишом, треба бацити пред вратима од куће

*) Пок. Вук ово исто потврђује у књизи: Живот и обичаји народа српскога, на страни 236.

**) Спомињем се у мојој младости, да је мој ујак, Стево Јолов Поповић из Рисна, понјекое овакови јадао дуб близу наше куће, и да је после пет дана умр'о, па сам од моје пак. матере чуо, брже у плачу говораше, да је био дуб шјеновит.

*) Спомињем се у моје брђинство да сам и прво и потоње викао, али ме пок. матер за последње ружила и клепа.

**) Горски вијенац на страни 88. Баба казала: Возимо се на сребрна несла, Лађа нам је кора, од јајета!

глављу с' ватре, па веле, да ће одма град престанути падати.

64. Кад ко креше, па одма не оће да ушјека ватру привати, треба споменути каквога млада момка, или Ђевојку, па веле, кад се на младо чељаде намјени, одма ће ватра приватити.

65. Планинка кад у што пресипље ватру, из шкипа у којему је музла млијеко, не ваља да све оциједи, но да остане колико по чаше, да не би искобила домаће краве, овце и козе.

66. Не ваља у кући кокота држати пошто му се наврши пета година, јер веле, да после постане шјеновит и злокобан за ону кућу.

67. Кад се први пут мачка оготи, не ваља оне мачиће у кући држати, но свију у воду бацати. Не знам зашто, већ зато, што у Вукове пословице има: први се мачићи у воду бацају.

68. Не ваља никад крух зубима гристи, но прстима штрбати колико је потреба за сваки залагај, јер веле, да би неко други угризак зубима прифатио, морао би се с'оним првим нешто грдно загризао и у омрази живио. Нико ово боље не пази као овдашњи Турци.

69. Никад не ваља нијекати, т. ј. говорити: «немам,» него: «даће Бог да ми се намјерило,» или «имам што је Бог дао,» а да би се коме омакло и рекао: «немам,» одма ће му неко његов рећи: «не говори, нијеку ками!»

70. Кога мора притиска, нека у вече пошто леже става за вратима од куће метлу наопако, па га неће ону ноћ мора давити, или:

71. Ваља да мушки кад у вече леже да пребаци пре себе пас, с којим се паше, и да уза се носи рена.*)

72. На бијеле покладе вече не ваља да ни једно јаје у кући преноћи, него да се макар како поједу, да не би заостао који на чисти понеђелник.

73. Кад ко што каже, да би се то и то могло злога селу или комшилугу догодити, вазда ће му неко рећи: «Тици злокобници кљун одпапу, а Бог је не чуо.»

74. Ножице (у Херцеговини «маказе») не ваља никад раскопљене оставити, но вазда скопљене, зашто би остануле палик врата, па би се на около њи зле душе окупљале и онај кући наудиле.

75. Не ваља никад казати на питање: колико имаш крупне и ситне стоке? него вазда мање, н. п. «један стотињак мало по више док Бог хоће,» а то да се не би они, те пита, зачудио и наудио.

76. Ко пати од злију очи, н. п. ко је млад и угледан, ваља да вазда носи уза се цвијећа повратича и милодуха.

77. Кад ко пехотице спомене у друштву Ђавола, сваки ће се прекрстити и пролијевога рамена пљунути**) говорећи, у Бо-

*) Горски вијенац, на 48. казао је срдар Јанко о мори:

А мени је она додијала,
Свагда носим рена уза себе,
И трнову драчу у обтоку,
Али од ње ништа боље није.
Но пас пружит озгор сврх аљина.

**) Код сва три народа мисле, да свакоме чељадету стоји невидљиви аљео на десно раме, а на лијево не чисти пакленак — Ђаво.

ки, «да га анатема тамо!» у Црној Гори: «далеко му од нас кућа,» а у Херцеговини «на летос га било!»

78. У којој кући нема нож црногорац, мач вуковац и чарак Ђурковац да оној кући не могу зле душе наудити.

79. Пљева (кад се вије бијело жито) не ваља да на гувно преноћи, зато што се ноћу по оној пљеви зле душе играју.

80. Не ваља у тројицу простирати постелу, али трпезу с' које се мисли јести, да се не кобе мушка чељад у кући.

81. Шједећи или чућећи не ваља се умивати, но с' нога, а они који посипље да три пута успе воду да пере рука, а три три пут у скупљеним рукама да умије образ, а никако ни више ни мање.

82. Кад чојек чојека, на правди божјој, убије, ваља да, кад почне бјежати, баци нешто од своји аљина на оно мјесто, од куда га је убио, н. п. мало опуте с'опанка или од чарапе, од докољенице, — веле — да би га смела она праведна крв и не би знао бјежати с' онога мјеста.

83. Кад ко оће да од некуда донесе малу или велику мачку, па да би му се припитомила и да мише ловила, ваља да је стави у врећу, па од куће из које је изнесе до његове с' никим да ни једне ријечи не проговори, а кад је донесе ваља да ш'њом три пута на окало куће прође.

84. Они дан кад је мијена не ваља ништа претенога прати, јер би се све аљине саме собом мијениле, т. ј. изјеле, и прије времена подерале.

85. Не ваља умивати ни руке, а камо ли образ с' оном водом, с' којом се неко умивао, јер би једно на друго веома омрзнуло и не би се за дуго опет љубили.

86. Никакав конач, или какву му драго стару крпу, кад ко на путу нађе, не ваља да на њу ни погом стане, то ли мање да у руку узме, зато што једно или друго може бити од зле душе замађиано.

87. Кад ко нешто од аљина или пређу масти — бојадеше, треба да оно јутро некое у сусједству нешто новог лажно каже, па ако му они за истинито вјерова, боја ће што се најфиније може уфатити*).

88. Чојек кад ноћу у сну виче или јечи, муми или зубима шкрипи, не ваља га пробудити, ни ничим такнути, јер веле, да се оно бије с' другим вједогоњама, па да би га ко пробудио, они би исти час мртав остануо.

89. Од урезника (они конач од постава на стативама, кад се ткање доврши па се после одкину) не ваља ништа ни окрпити ни сашити.**)

90. У четири марчана петка не ваља ништа од главни кутњи посала започињати, као н. пр. нешто куповати или продавати, градити, вијерати сина или ш'ер и т. д. јер су сва четири дана несретња, јер народ вели, да се у један од марчани петака разапео Исусе Христос.

91. Кад се надму страшни вјетрови,

*) Кад ко у друштву каже нешто, што није за вјеровање, многи кажу му «али нешто мастиш?»

**) Вук у Рјечнику под име: урезник, стр. 786. Мајка сина свога пијетовала,
Да се чува и да се учува
Од ујамка и од урезника.

мисли се, да се оно вједогоње између себе бију, па свако у кући ваља да у себи рече: «мини вуче, не учини ми зла.»

92. Ђе кучак ногама гребе, свуда се у народу оно мјесто зове «сугреб,» па нањ не ваља никако наступити, јер веле, да може некакву велику болест у животу, или помаму у глави добити.*)

93. Ко од главе пати, ваља да за четрдесет јутара чарапу и опанак на лијево ногу па на десну.

94. Кад ко купи великога кокота, па да би се оној кући приљубио и не побјегао, ваља га три пута околомостара окренути, па неће побјећи.

95. Кад умре чојек, за којег се мисли да је био вједогоња, или жена, да је била вјештица, ваља му ножем прије кора подкинути петне жиле, и оне испод кољена, да не би из гроба дома долазио и људма зло чинио.

96. Дућаница кад у јутро најпрву пару уфати, вазда ваља да рече, ономе што је купио: «Од тебе сефта, а од Бога хајер и берићет,» а у Боки и у Црној Гори: «руком ручно, а срцем веселио.» Зато да би они дан доста новаца од дућанске робе пазарио.

97. Никакав дућаница неће никоме у вересју дати прије него се ручи за готове паре, него му вазда рече: «поврати се до мало, нијесам се јошт ручно, иначе би слабо они дан пазарио.»

98. Кад ко болује, а не зна се од шта, ваља му дати у јутру на ште срца да пије од неначете воде, која се прије сунца у кућу унијела.

99. Кад чојек поћу сам путује, па да му се не би у мраку нешто привиђело (овамо веле: призрило), ваља да уза се носи чибук од црнога трна, од које га веле да бјеже зле душе.

100. Вратило, кад на њему нема основе или постава, ваља га обмотати с' црвеном неопредемом свилом, да не би вјештице на њему јахале.**)

101. Кад се у кући нешто спомене вјештица, не ваља је по именице споменути, него «окамењеница» т. ј. да се тамо она окамени.

102. Кога пас увједе, ваља да од онага пса длаке добави, па да је на рану привија, и сваки пут кад је привије ваљч:

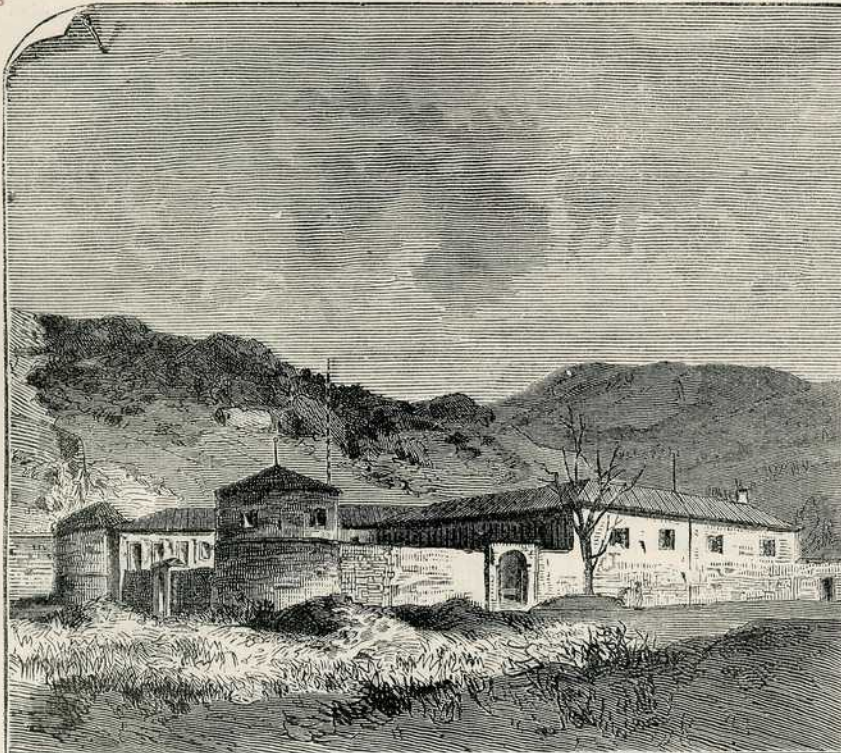
«Који ме пас увио, тај ме и излијечио.»

103. Кад престаро чељаде у кући умре, па кад га изнесу из куће, ваља за њим бацити па комење какав лонац земљани стари, и рећи: «све зло с' тобом» за то, да не би ко млади за њим брзо умр'о.

104. Ако се дијете роди у крвавој кошуљици, ако је мушко, да не буде једогоња, а женско, да не буде вјештица, треба кошуљицу спржити на ватру.

*) Горски вијенац на стр. 32. Вук Мандушић: Бјеше ми се снаха помамила,
Без пугах је ништа одржати!
Огвора јој књиге па пророке,
Неки каже: на сугреб је стала,
Неки каже: спале је мађије.

**) Горски вијенац, страна 88. Баба вјештица:
Купимо се на мједено гувно,
Нико не зна до нас је је оно,
На вратила о марчу јанемо!

БОГОСЛОВИЈА.
КНЕЖЕВ ДВОРАЦ.

ЦЕТИЊЕ.

МОНАСТИР.
ПИЈАЦА.

PAAR, BIEBERSTEIN
LEBENZIG

105. Не каља никад никога, а особито малу ћецу за врат љубити, да не буде опаки и не миле нарави.

106. Кад ко изненада припије у нечију кућу на ручак али на вечеру, знак је да је сретни но паметни; а реку му, они те су за трезом: «Оди! није ти мати умрла,» које у ове крајеве значи: «сретан си.»

ДИО ШЕСТИ.

РАЗЛИЧНО ВАСНОВЈЕРЈЕ.

А. Ћевојачка бајања.

Осим онога, што сам о Ђурђеву дне ка- зао да Ћевојке чарају, ево јошт и следећа која у народу постоје.

1. Ћевојке удабенице, а Ђешто и момци, кад виде млади мјесец уфате се с' рукама мало за уши, па спрам њега два три пут поскочи говорећи: «ти стар, а ја млада, док ти остарао, мене суђеник дошао!»

2. Кад жели Ћевојка да ону ноћ у сну види свога љубазника, кад лијега преврне узглавницу, на којој оће да спава, говорећи: «дођи ми драги на сну, да те видим и да ме видиш.» *)

3. Кад Ћевојка сади, или пресађује цвијеће, па да јој се добро прими и цапти, извади једну длаку из главе, па обмота цвијет онолико у земљи ставити

4. Кад Ћевојка сади цвијеће, ако јој рече млада невјеста скоро доведена: «Ове га године у род садила, а до године Ћевере ш' њим даривала,» оне ће се године вјерити и удати.

5. Којој Ћевојци однада коса при чешљању, ваља да за осам дана меће свако јутро прије сунца оне длаке што јој отпадају из међу цвијећа, па веле, да јој неће више однадати.

6. Ћевојке, да би им косе боље расле, кад угледају млади мјесец расплету косе, окрену се пут мјесеца, пребаце косу про очију, па је по самоме дну подстригу ножицама једно по прста.

7. Ћевојка удабеница не смије да једе језика од никаквог четвороножног живинчета, зато, што се обично у шали и у збиљи рече лавајој жени али Ћевојци: «Као да те мајка језицима подранила.»

8. Да би се момак у Ћевојку смртно заљубио, кад Ћевојке уфате слијепог миша, закољу га и осуше, па стрљају у прах, те давају по мало момцима пити у кафи, у ракију, у вино, или иначе сицљу по ружици, и даду им да помирише, те веле, кад би попио да би после за њом заслијепио у љубави.

9. Ћевојке кад оћу знати, љуби ли је та и та момак, убере цвијет љубидраг (само у Боки и по Приморју), па почне редом чупати сва перја говорећи једном «љуби ме,» а другом «не љуби ме,» па на коју од ове двије ријечи најпотоњи лист остане, онако вјерује.

10. Ни једна Ћевојка неће узети у руку маховине колико били змију, зато што веле, да би им се после образ покварио и по њему изникле некакве мале длаке, које се

овамо зову «мах,» «изметнуо јој мах по образу», и ничим се излијечити не може, но после само прође.

Б. Змије и блавори.

1. Нико неће убити змију, која му у кућу умиле, него је истиска каквом полицом изван куће, зато што народ мисли да је оно кутња змија, као шјен некакве душе, па да зато неће нити може никога од куће увјести.

2. Главоре, или блаворе, неће никад нико убити ни у кући, ни изван куће, зато што веле да он коље змије, па пошто закоље осам, девета ће њега, и зато се више са змијама не коље. **)

3. Свуд народ без разлике мисли да су најжешће змије између двије госпође, т. ј. од 15. Августа «Успеније» и 8. Септ. Рођене Богородичино по староме календару. **)

4. Змија која се види после Крстова дне 14/26 Септ., говори се, да је некога оног љета увјела, па да је умр'о, те је зато земља не оће више у се примити. ***)

5. Кад ко први пут види о прољећу змију, па је убије, нека се све љето од ње не боји.

В. Пчеле и уљаници.

Уљаник зову код сва три народа ону ограду Ће улишта — кошнице — стоје, а у њима пчеле. Уљаник је сваки окољен сувомеђом авлијом и по дувару свуд на околу с мрековим рогастим кољем окићена, а између коља драча. Уљаник је једно од најпоглавити прихода код сва три овдашња народа. Ко има добар уљаник од 60 до 100 улишта тај се домаћин по народу гласи као она кућа, која има преко хиљаде коза и оваца, а и прво се и последње код много задружни кућа и данас помиче. Ево неколико чаровања о уљанику и пчелама, које сам ја могао код сва три народа чути, а може бити да их јошт има, па ја нијесам био у прилици да чујем.

1. Будући да пчеле осим што давају меда, праве и восак од којег се после праве свијеће и по црквама горе, зато народ вели да би ко убио хотимице 100 пчела, било би толико греоте колико једно крштено чељаде.

2. Да пчела више сличи чељадету него каквој четвороножној животињи или летућој, неће никад нико рећи: «Крепала је, или: цркла је, него: умр'ла је пчела.»

3. Ко жели да му напредују улишта у уљанику мимо другог, веле да треба да је једно улиште за новце купљено, друго да је даровано, а треће да је украдено.

4. Кад ко уљезе у уљаник да види уљаник, они чије су пчеле све га гледа у очи да их почем не би бројио, па ако би то опазио одма би му рекао: «Ако их пребројио, да Бог да се у своје зубове убројио.»

5. Свуда код сва три нареда ови крајева у свакоме уљанику има набијена на високу коцу коњска или магарећа глава, (а негђе и по двије-три, ако је уљаник голем) зато да би се, они те гледа пчеле, најприје зачудио оној глави и тако пчеле не би урекао.

*) Народ. пословица: Љутит као змија између госпођа.

**) Вуков рјечник под ријеч: „блатор.“

***) Виђи Вуков рјечник под име „змија.“

Г. Шикање пчела.

У сваком уљанику има пчелине љубице. Кад оће да се пчела роји, они те оће да је ушика и намијести и у ново улиште, убере неколико љубице, и трља је између рука, па узме једно ново улиште те и њега мало намаже; чека кад излети рој из сторога улишта и мислећи да пчеле све разумију што им се говори, и тек се рој пушта почне једном полицом по новоме улишту лупати и викати на глас, и на ноге стојећи, све једноко:

На љубицу мајко!

Доклен се пчеле околу њега окупе, па кад почну улазити опет све заособице виче куцајући по улишту:

У свој домак мајко!

Све докле матица, а за њом остале пчеле уљезу, а кад су уљегеле онда крајем уришта шједне вичући:

Шједи мати медена!

Шједи мати, шједок ја!

Кад већ види да су све пчеле у улишту улећеле, опет се дигне на погне вичућу:

У добри час мајко!

Ројиле се, плодиле се,

Ка на небу звијезде,

Ка на овци вуна,

Ка на кози струља,

Ка у гори врјесак,

Ка крај мора пијесак.

(Продужиће се.)

РОДОЉУБЉЕ У РАТНОМ ВРЕМЕНУ.

Појам родољубља изискује већ у мирном времену многе жртве и велико самопрегоријевање, али кад букне рат потенцирају се захтјеви тако, да им — ако прије рата о њима неразмишљавамо — нијесмо кадри одговорити.

Пити за народ и пјевати уз пуне чаше, може сваки, али на муди се познају јунаци.

Комнен-барјактар диже чету, да отме Ајкуну Ћевојку, али прије него ће на посао, а он ухвати из међу оваца једног јарца, одера га жива, те га пушти међу овце. Јарац дречи од муке, а то тијем већма, чим му се која сажалевајућа овца примагне. «Видите ли муке на том јарцу! — Ко некани такве сносит' муке, нек не иде самном међу Турке!» повикује јунак својој дружини, а ова занијемила, па гледи у зелену траву. Одмах на првом конаку освану од 300 момака, што се кренуше у чету, само 30, на другом спаде свота на 3, а на трећем освану Комнен сам, али неклону срцем, него видећи, да неможе јунаштвом, а он лукавством оте Ћевојку.

Мали Радојица има на уму само ослобођење несрећнијех српскијех сузања из тамнице Бећир-агине, па и неосјећа, да му међу на прси ватру и змију присојкињу, неболе га гвоздени клинци, што му испод ноката ударају, нит се миче нити душом дише, а све да постигне велику циљ. Јест додуше у једном часу слаб: кад опази, ће око њега игра коло Ћевојака, и чу, ће шуште свилене гаће лијепе Ајкуне: деснијем јој оком намигнуо, а лјевим се брком насмјешно. Ајкуна по том зна да је жив, али поштена

*) У Боки кад се разилазе са сијела момци и Ћевојке, обичавају рећи једни другијема, као у шали: „Кад лезеш преврши кушин.“

Ђевојка није још никада издала великог јунака, ма све да је она Туркиња, а он Ђаурин. Јунаштво савлађује срце Ђевојачко.

Ове двије народне пјесме морале би се сваком Српчету прије оченаша да утубе, тако, да му уђу у крв и душу; оне су најљепши израз јуначког пожртвовања.

Ја радо признајем, да је сваки Србин у толико родољуб, да жели своје народу срећу и напредак, признајем и то, да ће сваки Србин — изузамши неколико Њивтинскијех себичњака — и све радити, што мисли, да је по народ најбоље и најспасоносније, али знам и то, да сваки неможе да разпозна, што народу помаже, што ли одмаже, те тако се у мирном времену већ рађа тако зваца борба за начела, а у ратном се времену та борба излеже у народну несрећу.

Ја износим за то на видик нека, управо да речем, правила за родољубље у рату, у колико сам их сам схватио. Освјетлаћу их примјерима из повјеснице, као доказима, да народи, који се тих правила држе, у рату успјевају, а они што их пренебрегавају, страдају.

1. У ратном времену хоће се, да свак у некој струци народу служи без разлике узраста и спола. Жене дворе рањенике и болнике и спремају потребе за војнике, ђеца плету шанчеве, котарице и пруже и чупају шарпију, а јунаци се боре. Они што нијесу способни за борбу, раде у војенијем творницама. Ово начело великог војеног организатора Карноа (Carnot) претворило је 1793 Француску у велики окб и у велику војну фабрику. Ово је начело спасло Француску од навале јевропске коалиције.

Ово је начело пренебрегао француски војени министар Лебеф 1870, а овамо је увјеравао цара Наполеона, да је све спремно, до последњег пуцета. Јест до последњег пуцета можда и било, ал није до последње пушке, коња, тона, профунте и т. д. Зато запиње одмах почетком рата неспремна војена машина Француске, дочим уређена њемачка немилице напредује.

2. Још прије рата ваља се спремити за рат. У уставнијем земљама треба, да народно заступство вотира влади — без дебате све, што је за рат нужно, без да одбија један новчић. Вотирање у поли, то је само харчење новца, или све — или ништа. Ко штеди клин изгуби коло. Кадно је 1869 Наполеон III. — увиђајући опасност војено устројене Њемачке — хтио, да преустроји мобилну гарду, по виду њемачкијех „ландвера“, те да тијем начини велику војску, диже се проти тога толика ларма и вика у опозицији законодавног тјела, да је требало апеловати на народ. Апел је истинабог испао по вољи цара, али тијем поступком изгубљена година дана, а Пруси, већ спремни, и познавајући за онај час своју превагу над Француском, потегоше кандидацију Хохенцолерна на шпански престо, само да провоцирају рат.

Ко још невјерује, да су Пруси тражили рат, тај нека чита реферат Молтке-ов од 1868. год.*)

3. Кад рат букне, мора сав народ једном душом дисати; страначке и личне кавге за вријеме рата све на страну.

*) Deutsch-französischer Krieg 1870—1871, vom grossen Generalstabe.

Нијемци, и ако су били подјељени на некијех 30 краљевина и кнежевина, потчињавају се безусловно пруском краљу, а у француском законодавном тјелу тек да букне оштро гложење између бонапартиста, орлеаниста, легитимиста и републиканаца.

На жалост видимо баш сад и у нашем народу, кад би требало све да једном душом дише, гложење о начела, или питања династична т. ј. сјечење рађа, а зец још у шуми.

Као да може сад бити другог начела осим ослобођења из под турског јарма, или као да су српски династи такови, да незнају, да је већа слава Епаминонде, Цицината, Гарибалдија и Милоша Обилића, неголи Писистрата, Јулија Цесара, Наполеона или Вука Бранковића?

Лијепо нам каже народна пјесма:

«Па кад нас једном нестане,
«Нек честит спомен остане.»

Са овим геслом неможемо забасати на странпутице.

Крај имена цара Вилима спомињати ће се у њемачкој повјесници до вијека име Лудвика II. краља баварског, који се није дуго промишљавао одрећи се свог највишег суверенства у корист њемачког уједињења, него је први припознао Вилима, као свог цара, и тијем дао примјер осталијем. Зар би био славнији, да је остао неутралан, или да се је сдружио с Французима да одржи независност старе лозе Вителсбаха, проти млађој Хохенцолерна?

4. Врховни вођ мора имати са свијем слободне руке и слободну вољу. Он је за успјех главом одговоран.

Опасно је јако мијешање парламента и политичара у операције. Док се ратује, дотле је посао заступства народног да војсци све наклађује, што она троши и треба, а дипломате треба да теку пријатеље и да дижу цијену народа по свијету. О успјеху операција шаље војвода редовне билетине, али нико не смије од њега захтијевати аподиктично какве операције, коју он као опасну или немогућу означи.

Г. 1870. скупио је био Мак-Махон код Шалона 120,000 војске, чекајући да му се од Меца придружи Базен, те да онда уједно нападне на Нијемце.

Но Базена у Мецу опколише Нијемци са 200,000 м., дочим се друга немачка од 230,000 м. крену проти Мак-Махону.

Почем је Базенова војска страдала, науми Мак-Махон, да се повуче пред јачијем непријатељем Паризу, па да стане с војском поред Париза.

Ту би се сила њемачка морала била ломити и о велики тврди град и о Мак-Махонову војску, те би било изгледа за побједу, а осим тога би се под заклоном Мак-Махонове војске лакше могле биле организовати мобилне гарде за обрану Париза и земље.

А зашто не учини Мак-Махон тако? Зато, јер је опозиција у зак. тјелу пријетила с револуцијом, говорећи, да је то издајство ако шалонска војска негрена Мецу. Министарство се препало од револуције, јавило вољу зак. тјела Мак-Махону са одлучном поза-

вједи, да иде сјевернијем правцем прама Мецу у — Седан!

Мак-Махонски докази, да та операција није могућа, нијесу слушани. Опозиција се је била уврћела у главу, да царство обори. У мржњи проти цару није хтјела да чује, да Мак-Махонска војска, притом што је била нумерично много слабија од њемачке (осим опсаде Меца), нити је имала мостова, нити хране, нити другијех опрема за тако смјелу операцију. Она је морала ићи у пропаст.

5. Новине да се непуштају у комбинације о маневрима војске, оне обнародују билетине, што их војвода од војске шаље, али без којекаквијех, ђекад убитачнијех коментара.

Коментирати се смију само факта из прошлијех одсјека рата. Дужност је новинара, да ободравају дух, да утврђују повјерење и наду, па ако и недође сваки* пут повољан глас. Год. 1866. су знале све пруске новине, да је Бонинов кор код Траутенауа побијен и од Габленца крвавијем главама преко међе прећеран. Али су то њемачке новине игнорирале, да не буне народа, јер су знали новинари, да погибија једног кора не значи погибију војске. 1870. као и 1866. до носе њемачке новине само званичне билетине, а коресподенти им тек касније дописују којекакве ситнице.

Коресподенти да су бар три дана иза оперирајуће војске.

А какви бејаху француски новинари? Посље Верта и Спихерна псују цара и војводе*), а посље Гравлота оглашују на сва уста, да ће Мак-Махон преко Мон-Меди ићи к Мецу, да дегажира Базена. Ове су новине пале у шаке Молтке-у, те је из њих и из у њима штампанијех парламентарнијех дебата сазнао намјеру Мак-Махонову, па чим се је овај из Ремса кренуо, кренули су се и Нијемци сјеверу, те, будући дупло јачи, ухватише Французе у Седану?

6. И народ мора бити позоран у сваком смислу, да не буде и нехотице издајца рода свога. Нетреба се упуштати у разговоре с душманскијем војницима, а особито са официјерма. Правило сваке војске виси од начина, како се измамљује вијест од људи, жена, дјеце, баба, интелигенције и простака.

Војска, чим приспије у које мјесто, гледа да зақвачи пошту, телеграфе, канцеларије и све боље куће. На пошти ће наћи писама, ако и не званичнијех, а оно приватнијех, а и у овим пријатељ пријатељу често шаље гласове од војске, који су по нас кобни, ако надну душманину у шаке. У канцеларијама се нађе ђекад којекаквијех дописа, који се односе на снагу војске и на њене потребе,**) у гостионицама су обично ручали официјери, ту се је којешта зборило и чуло; можда да је у оној кући, ђе је био командант, остао какав папирић, на коме су какви податци о војсци, све је то оруђе за непријатеља. Векад је доста сазнати име вој-

*) Гамбета се посље Верта изразио: „напи су војници лавови, али их виду волови.“ је ли то сходно да ободри ђенерале и војнике, може свак непристран лако схватити.

***) Н. пр. наручбине хране за људе и коње, које се политичнијем властима дају, податци су за величину војске.

сковође, који је ту био, па ће се одмах знати, колико је било војске. Прама непријатељу, а нарочито непријатељском официјеру, треба народ да мучи као зидина, а жене и дјецу треба уклонити, да их душманин не може изумљивати.

Од францускијех сељана и грађана пруски улани сазнаше сваки дан, ће је који збор Француза. А по готову мржња проти цару изврже се у њекојих несрећника у издајство. Ето доказа: «Пријава 12. коњичке дивизије јутром 28. авг. 1870*».

«Један житељ из Нуар-а, црљени републиканец — саопштио је предњијем стражару код Нуар-а, да је било 27. по подне 10,000 Француза под ђен. Маргеритом код Сомот-а, 17,000 их је код Ле Шен (Le Chêne), а Мак-Махон маршира са деблом војске, у свему 150,000 м. јака — од Вузијера у Бизонси.»

Ето вам родољубља црљенијех републиканаца, социјал-демократа и комунаца.

Из свега горе реченога види се, да нема ратовања без строга зашта и у војсци и у народу. Овај зашт није ропство, него подчињавање своје воље и самог себе вољи вишој, да се постигне велика цјел.

У врхунцу своје славе и величине подчињавала се република римска у часу опасности диктатору, Тит-Манлије убије свог јединог сина зато, што му је млађани дух прекршио, те је започео с непријатељем кавгу прије, него што је отац дозволио.

Тит-Манлије оглашује рођеном сину пресуду од прилике оввијем ријечма: «Кад си већ погазио војени зашт, и довео ме у ту невољу, да ти судим, али ако си од моје крви, покажи у смртном часу, да радо гинеш, јер ћеш дати тијем сјет млађем нараштају.»

Налик на ово је онај стих у народнијем пјесмама:

«У млађега поговора нема»

СЕНИША.

НЕМЦИ.

Немачки народ живи на великом простору средње Европе, измеђ немачког и источног мора и Алпа и од Рајне па чак иза Висле. Ко би хтео да пише о народу, што на том простору живи и што броји на 30—40 милијона душа, тај би морао потпуно познавати не само особине и данашње стање народно, него и земљиште и цео развитак народа немачког; а то скоро да надмаша снагу једног човека. С тога ћу у овом чланку гледати, да набројим само некоје особине Немаца, које може сваки, ко међу њима и краће време проведе, опазити, некоје дакле сасвим обичне, ал по мош мишлењу баш зато и важне особине.

Немци су данас на европском копну интелектуално, а богме и државно, највећи, најзнатнији народ, те је већ по том вредно бацити на њега

*) Deutsch-französischer Krieg 1870—1871 vom grossen Generalstabe.

поглед ма и летимце. Славени а и Срби сами местимце живе са Немцима у комшилuku, у додиру; још од вајкада се боре славенска племена са немачким живљем, но борба ће се тек одсад водити морати, и то одсудна борба; у тој борби ће морати једна ма која страна подлећи. Обе стране треба, да се што боље за ту борбу спреме, а први корак те спреме је познавање особина нашег противника.

У крајевима нашим Немци немају своје интелигенције, нити правог свог центра, нису дакле народ, него тако рећи «avant garde» народне. То је пук, што живи овде само зато, да се докаже, да Немци и овде могу успевати и да ће немачка култура збиља снасти истог. Али кад баш те ситне колоније погледимо, онда тек можемо себи замислити, како силан елемент тај мора бити онде, где је кристалисан.

Ми те Немце не мрзимо, ал држим да не претерујем кад кажем, да их и не волимо. Не во-

свега материјалним сретствима. Ја држим да се баш због тога Немац и растаје врло лако са својом домовином, ма како она лепа била. Пук немачки не шаље колоније, што хоће културу да носи, већ да може већу заслугу имати. И Французи су носили културу у свет, ал се никад ни најмањи део народа француског не растаде са својом отаџбином. И Инглези шиљу колоније — ал Инглез оставља суморну, магловиту Британију, па насељава ведре, лепше крајеве света, а Немац оставља дивну Рајну и питоме крајеве европске, па се настањује по ритовима брасилијанским и североамериканским, само да што више и лакше стече; радо ће радити много више, само ако је уверен, да ће награда бити богатија. Деца остављају лако очински кров, а отац драговољно пушта децу у свет, да их што пре навикне да сами себи хлеб заслужују. Пети је тако у том погледу и науцењак немачки. У свим крајевима света, а особито Европе, паћи ћеш Немца учитеља,

и Немцу васпитатељу, из другарицу (Gesellschaftsdame). То су они што их ми обично зовемо «културтрегерима», и који се свуда знају утврдити и себи важност неку извојевати. То су они мирни Немци, што се знају свакој неприлици довити. Ни ови нису народносни шовинисте, ал ипак свуд остају прави. Најлепши доказ су за то они, што су још под Петром и Катарином у Русију прешли, и где се као Немци већином и до данас одржаше.

Може бити да су и силне сићушне државине криве, што Немци не љубе јако своју Немачку, и што лако напуштају своју ужу, па после и ширу домовину.

Но ма да не љубе тако домовину, земљу, ипак се не може рећи да нису патријоте. Онај мирни, вредни Немац, особито данас, не да ником да вређа и дирка Немачку, па ма он и у туђини био. Он не чезне за Рајном, али са поносом пева «die Wacht am Rhein»; он не љуби, већ се дичи и поноси Немачком. Нема ни једне народне свечаности у Немачкој, да јој не стижу силни поздравни са сви страна света од тих културтрегера. У том поносу претерују сви, особито ученији Немци, а још особито они, што су баш у самој Немачкој. Немачки наученаци су до скоро пребацивали Французима, што се крстине: «La grande nation», то је, говораху они, охолост. Но тек што Француску победише, а они падоше у исту погрешку, мал не још већма него Французи.

Од године 1870. па до 1873. нисп могао ни са којим Немцем ни о чему говорити, а да ма како не уплете и не спомене силу и моћ немачку. У свима немачким листовима могао си скоро сваки дан читати ове речи и њихове варијације: «La grande nation» ist gefallen, um einer noch grösseren, der deutschen Nation Platz zu machen. Та охолост народна прешла је била, па још и данас траје у лепој књижевности. Који је год књижевник изабрао за јунаке својих списа карактера немачке и француске, сваки је тако удесно, де француски у свему мора немачком подлећи.

Па и сама наука пала је била у исту погрешку. На првим свеучилиштима први науцењаци говораху без зазора, да наука само у Немачкој цветати може, и да ће и наука и култура пропасти, ако дође време, да мора из немачких руку прећи у крило другог ког племена.

У кратко, понос и охолост тако је распрострањена, да је можемо као општу особину сматрати. Али интелигенција зна и жртве приносити за љубав домовини. А народ? Кад се слави слава, ту је силан народ, одушевљен виче и узноси своје јунаке, али кад дође време, да и народ нешто принесе на жртву народности — онда

Слике из Старе Србије: АРНАУТИН.

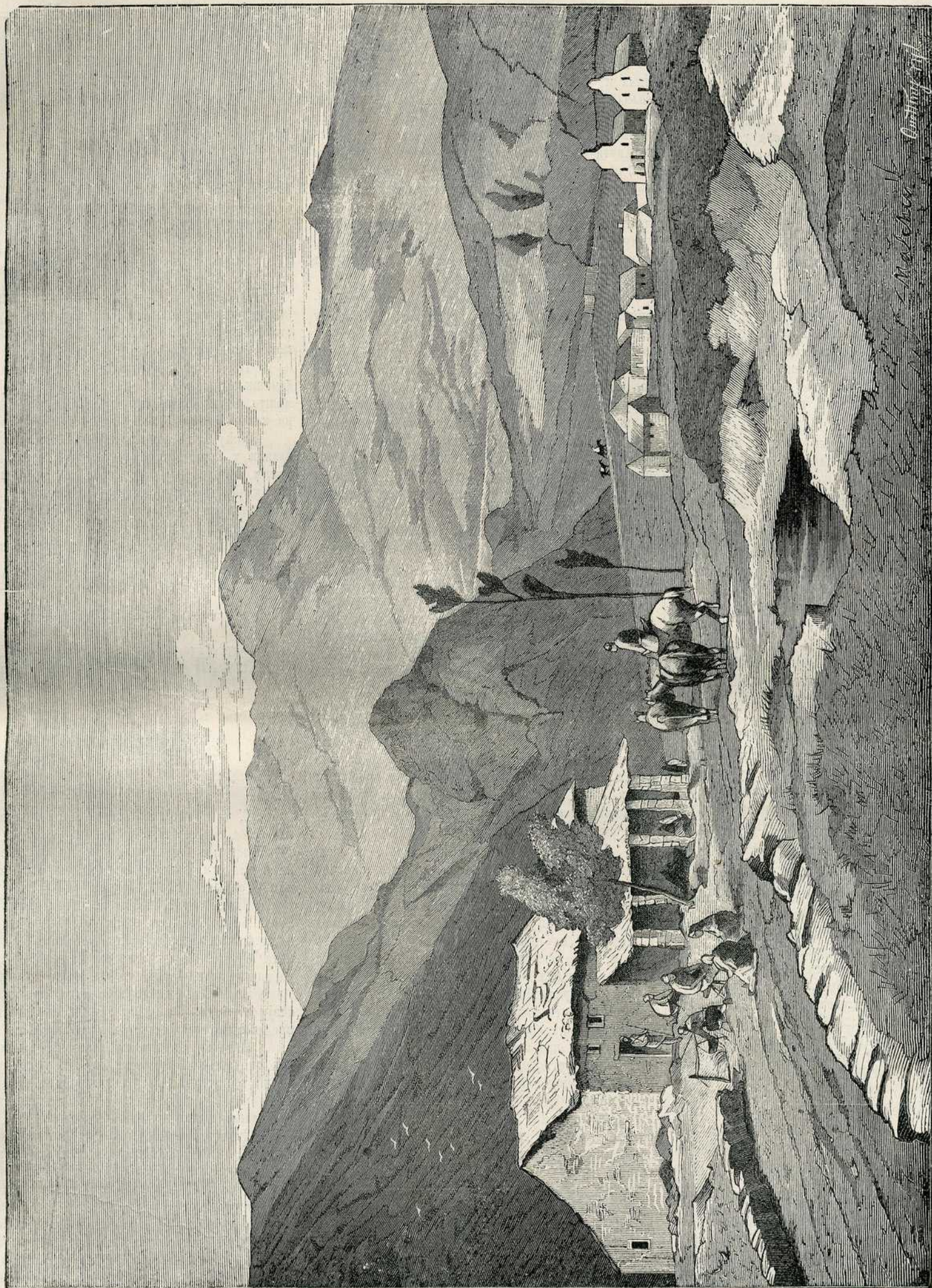
лимо их, јер видимо да се у овим крајевима често шире на нашу штету, једно зато, што им више власти иду на руку, а и због неке особине, што је у нас као да нема. Ту особину називамо ми често саможивошћу и себичношћу, но кад боље размислимо, морамо увидити, да је то претврдност, или размишљено и добро уређено газдовање. Тим се одликују сви Немци, јер они нигда не расипају ни у чем, не знају шта је раскош и не раде никад за бадава. Па баш и кад помогне коме у невољи, и онда тражи ма у чему накнаде за свој труд. Само је спрам противника својих збиља себичан, египста. Но то у неколико доноси и борба са собом. Сетимо се само последњег рата са Французима.

Само је Немац у стању био изнудити пет милијарда франака, поред онако лепог Елсаса и Лотрингије и поред онолике штете, што је нанео Француској.

У приватном животу је сваком Немцу прва брига, да осигура себе и своје, да се снабде пре

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ЊЕГУШИ.

народ Ђути, као да га нема. Пратио сам неколико година силне листе добровољних прилога на врло узвишене, племените и опште цели, и за чудо! прилагачи сама интелигенција. Па и у самом рату последњем, одушевљавала се за општи интерес народни, искључиво интелигенција. Значајно је још да се у позивима на прилагање обично увек апелује на част Немачке. Ehrengabe, Ehrengeschenk, deutsche Ehre, Pflichtgefühl, то су изрази, којим се позива.

У приватном животу су Немци доброћудни и мирни, јако су дружевни, разговорни су, а особито су љубопитни. Са којим сам се год разговарао, па био прост или интелигентан, сваки ме је толико питао, да ми је та радозналост често као индискреција изгледала. Ко хоће да се увери како је, и да је љубопитност особина целог народа немачког, треба да погледа на њихове велике политичне и на локалне листове, јер је сваки пун и дописа и телеграма и ситница о свему и из свију крајева света. У њиховим се листовима пертрактирају сви догађаји, па и оно, што се збива и код најнезнатијих народа, исто тако опширно, као и њихове домаће ствари. Шпањолску револуцију, све поједине битке са Карлистами, рат са Кивом, рат у Ачину, буну на Сандвичким о-тоцима пратила је њихова цела журналистика тако тачно, као и она питања и догађаје, што се тичу непосредно Немаца.

Каква је грдна разлика у том из међ новинарства француског и енглеског с једне, немачког с друге стране!

Новине чита у Немачкој прост народ исто тако јако, као и интелигенција, јер народ јако посећује школе, те велики проценат зна читати. Али ма да много читају, ипак врло мало знају. Узми ма којег простог Немца који чита новине, па се разговори са њим о народима не немачким, па ћеш видети, да је тврдо уверен, да су сви осим Немаца и нешто мало Француза и Инглеза прави дивљаци, као Индијанци.

Но у том погледу не стоји много боље ни са интелигенцијом. Изгледа ми као да Немац поња само оно, што својим рођеним очима види, а машта да је у њих врло слаба.

Рекох да су Немци и дружевни — јест, и то у сваком погледу. Свака скоро општина има нека друштва, што имају неку извесну корисну цел, и мал те нису Немци први били, који су такве друштине завели. Али и иначе су они радо заједно кад се веселе и благују. Недељом, свецем пуне су људи сва шеталишта, све гостионице и крчме, и у варошима и у селима. Ту на таким местима и у таким приликама опажа се особито једна, искључиво немачка особина, којом се они носе, као Французи својим „esprit“-ом. Та је особина „die deutsche Gemüthlichkeit.“ Ја нисам у стању дефинирати тај појам, а тешко ми пада и примерима га осветлити, јер му је обим страшно широк. Кад се иступи у гостионици зе једним столом друштво, па заједно једе, пије и пеза; кад жене са плетивом у руци, а напричетом на руци поред чаше пива седе у гостионици са својим мужевима, па се о свему разговарају и све и сваког слушају шта говори, онда је то цело друштво било „gemüthlich“ расположено. „Gemüthlich“ се може бити само у гостионици, или на другом каквом јавном месту, јер у кући прво не може бити велико друштво а друго ту би једног домаћина забава много коштала, а опште, главно правило је, да где новац почне, „da hört die Gemüthlichkeit auf.“

Из овог се види уједно, да Немци нису гостољубиви. Особито у варошима нема гостољубља; то сведоче и силне гостионице, којих и у најмањој варошници има у великом броју.

Још сам рад да напоменем нешто о вредноћи Немаца. Да су вредни, о том нико не сумња, но да су тако вредни да и недељом и свецем раде и тешке послове, то ће многе може бити зачудити. Кад с пролећа или лета шеташ по пољама, недељом по подне, зачудиш се чисто, кад видиш како многи са мотивом у руци ради тамо као и у други дан. Ово је чудно особито због тог, што се зна да су Немци врло побожни. Ал

ипак је тако, а да је тако, сведочи најбоље то, што су се пре неколико година свештеници немачки, и протестантски и римокатолички, обратили државном сабору у Берлину с том молбом, да гледа да ма како стане на пут обављању тешких послова недељом и свецем.

Но при свем том што су тако вредни, не може се рећи да су и у радњи солидни. Особито се последњих година могло приметити, да трговина и индустрија у Немачкој не базирају на солидном темељу. Да бих ово само у неколико осветлио, а и доказао, навешћу овде само један пример, који је врло важан и знатан зато, што обухвата све слојеве немачког народа а уједно и оне народе, што су са Немцима у свези трговачкој јаке стајали; тај је пример „крах“, који се најјасније појавио на берзама у главне две немачке вароши: у Бечу и Берлину. Ту несрећу и халу друштвену, што толике жртве прогута, изазвале су стотине швиндлерских трговачких и индустријских подухећа.

Та подухећа покретали су људи из највиших и најнижих слојева друштвених, особито у Немачкој. Најзнатији немачки лист „Gartenlaube“ доноси већ неколико година чланке о тим стварима од О. Глагау-а, из којих се види, да су сва на превари основана била и једино на превару ишла. Ту се види да су и многобројна така друштва била, а уједно су и личности главне побележене, све скоро искључиво Немци. Но да Немци, особито они што се више не рачунају у прост народ, не бирају много, како ће доћи до блага, сведоче многи ужасни и гадни примери. Имена као „Шницедер“, „Томас“ нису усамљена у Немаца. Најновија динамит-експлозија у Бремерхаузену је пример, ком нема равнот ни у једном више народу. Но овим неударама жиг на цео народ немачки, јер се Немци тога такође гаде као и други народи. Ал је тек значајно, да се тако што код њих налази. Да се таково што у великом код других многих народа не може догодити, нек служи ово за доказ. После последњег рата са Немачком, букнуло је у Француској најиме у Паризу грађански рат, због кога су многе понајјаче трговачке куће паринке скоро са свим пронале. Али при свем том није се ни једна једина фирма париска одрекла свог дуга, није ни једна ни покушала да то учини, него су искале само да им се рок плаћања продужи. Даље сведочи и то, што се „крах“ на другим великим пијацама европским показао само у толико, у колико се због бечког и берлинског показати морао.

Све ово говори у неколико за то, да светска трговина, индустрија, неће прећи у немачке руке, да то поље није за њих. Али има једно поље на ком су данас већ Немци први на свету, због чега ће они остати славан и знатан народ и онда, кад их више не буде било, због чега ће они у реду светских културних народа поред Грка и Римљана најсветлије место заузети. То је поље: наука. Ни један се народ до данас не може похвалити тако огромном, тако лепом, тако потпуном и на све стране подједнако развијеном литературом, као немачки. Све се њихове мане губе спрам тог. Немци ће науком освојити свет, и то како сјајно још! Неће они непријатељу, већ ће непријатељ њима доћи и молити их, да им се покори. Кад са те стране узмемо Немце, онда се признати мора, да су у најлепшем смислу „културтрегери“, или још боље „култургебери.“ Ова је особина њихова расла и развијала се заједно са државним животом, и искочила је тек онда са свим на видело, кад су се државно ујединили — после последњег рата са Француском. И у том се разликују од Грка и Римљана, јер су они почели цветати на том пољу, тек кад су на државном пронале. Због тог држим, да Немци имају много већу будућност, нег што је прошлост у старих класичних народа, због тога држим да имају у себи клицу вечитог народа, као и Кинези. То у неколико осећају и казују и они сами.

То је њихове некоје књижевнике занело, те побркане појам о чевекаству са немштином, па понемачише све лепе особине људског племена.

Због тог некоји немачки научењаци тврде, да је наука најиме, искључиво немачка сво-

јина. Али то су поједини занешени књижевници, што их је опила слава победоносног немачког оружја, и радујем се баш, што сами Немци против тих устају; а да устају сведоци нам особито имена Сибел, Шуселка и многа друга.

Кад погледамо на историјски развитак наука, онда нам пада у очи, да није ни једна нова мисао, што учини епоху какву у науци и друштву, у Немаца поникла, него у другог народа, ал свакој мисао Немци први прихватили и они су свакој скоро праву вредност дали. Импуле добијали су и налазили су Немци у Грка, Римљана, Талијана, Француза, Инглеза на, и у самих Славена. Геније немачки не ствара нове мисле, ал зато што зна обрадити сваку мисао, дотерати је, зато је исто тако важан и знатан у науци, као и први. Сведоци су овом имена Аристотел, Плато, Коперник, Галилеи, Њути, Коменски, Лаплас, Дарвин с једне, и Кант, Хегел, Келлер, Хербарт, Хекел и многи други са немачке стране.

Па и само песничтво немачко, што је врхунац достигло у Шилеру, а особито у Гетеу, тек је под утицајем класичног и талијанског духа постало оно што је. Инглески Шекспир је много природнији геније, него Гете и Шилер.

Па и сама вештина немачка заузела је свој данашњи положај онда, кад се отресла своје старе маште, и кад је са свим стала на становиште старе класичности. —

Нећу даље ништа говорити, најиме нећу улазити у породицу немачку, јер се бојим да неучиним неправду какву; због тог несем ни о ком члану њеном појединце споменути; а ако сам овим редовима могао читацима само у неколико врло површну слику духа немачког пред очи ставити — онда сам више постигао, него што сам очекивати смео.

п. н.

ЛИСТАК.

ЈЕЗИК.

ШТУДИЈА ЗА ПОДИЧАРКЕ.

Е, та знам ја то добро, лепојке моје, да ће многој од вас потећи чорба на уста, кад прочита наслов ове штудије, јер ће јој од маха пасти на памет сув језик, онако с реном, па са зејтином и сирћетом. . . . Свврр.

Идите само! Зар се не стидите, тако облапорне бити? Не сме човек пред вама ни споменити ништа, што је налик на какво јело, јер од маха срчете, па доведете човека у забуну, те мора да помисли, — мај, та ваљда ја нисам келнер?

Но, видите да то није лепо, човека тако с очију збунити. За то притрпите се, док изнесем пред вас сву ову штудију, па онда изволите кусати.

Предмет посматрања овог није „експлицит“ већ оно живо парче меса, што се у сваког човека на свету, дакле и у ваши лепо усти непрестано миче, и које се како у анатомији, тако и у свакидашњем животу зове — језик.

Да човек нема језика, не би могао ни лагати, ни „либесеркерунге“ чинити, ни венчати се, ни псовати, ни декламовати, ни јести, нит — ништа на свету! — Сва појезица не би вредила ни по луле дувана; а каква би нам трговина била; то можете повати; кад помислите, колико би се морао наш један сеоски трговац ерити и бекељити, док би варошком Јуди представио, да њему на пр. треба по лота шафрана, десет кутија коломаза, по туцета чарапа, пет штрингли берлинера, две вунте слатко гдрвета, шест пари сремски опанака, и — друго којешта!

Рецимо, да данас свима људима на свету отпадне језик, а сутра да одемо у какав велики чивуцки дућан у вароши, у ком десет-дванајест помоћника послужује, а скупило се на једаред седем-осам сеоски трговчића, па један би ово, други оно, трећи опет — не знам ја шта; па то све

и главом, и рукама, и ногама показују, а помоћници ни како да их разумеду, него док овај хоће камиша, — субјект му пружа дрвене кашике са звиждаљком; онај хоће цитернаде, а Јуда му даје прпорке на коње; грк би штрумпфпаудли, а Јуда му носи букагије; онај опет иште улара, — а трговац му износи шлофкана са чипком.

Чаба ти и таквог пазара! — Та то би изгледало, као последњи дан зидања вавилонске куле. —

Кад човек не би имао језика, не би било ни ораторства, ни парламената, ни научних предавања, ни престолих беседа, ни надгробних слова, ни свађе, ни кошпања на свету. Паметан човек би исто толико важио, колико и онај, што је Ђушан чарапом, или што је спао с трешње. Не би се управо ни могло разликовати, ко је паметан, а ко је луд, јер видимо, да свет ни сад не мери мудрост кога човека по његовим делима, него по речима. А де ти пресуди ког човека по његовом говору — кад ћу ти.

Хоћеш сутра!

Ал не треба даље да идемо. — Представите само пет шест женскиња у једном друштву, па те муге онда, што би било, кад не би имале језика.

Колико би се ту онда морало успијати устима, превртати очима, кривити рукама, савијати главом и целим телом, док би која само хтела да приповеди, како ће се обући на бал.

Из ово неколико реди види се довољно, да сав човек и с телом и душом, не би вредно ништа, да му није језика. Или — језик је најглавнији фактор у машини тела човечијег; а поједини језици, или боље, језици појединих људи, то су васколике карике у оном грдном ланцу, што је читав овај глобус наш сапутао, и који се зове — цело човештво.

Језици немих људи — то су онај клин што у малим ланцима сваку десету карику са оном до ње везује, у место да је карика карику закрвачила.

Да је језик најглавнији фактор у машини човечијег тела, то ће свако увидити најлакше при посматрању самог себе.

За што се мучи и ринта човек целога века свог? За што ради? За што спекулира? За што луна главу? Шта је целу свему томе?

Да може што угодније живети, је л' те?

А с чиме се почиње угодно живљење?

Са добрим јелом и пићем.

Е добро, рецимо, — цинцар Гавра се свог века доста нарадио, па је стекао толико, да сад може предати трговину каквом Јуди, а он и његова Марта могу и из капитала живети. Не морају ништа радити, па хоће да живе угодно, по вољи.

Марта зготовила ручак. Скувала кокош на чорбу; испекла пар голубића; направила ђуфте; умесила питу са сиром; — све, што њих двоје најрадије једу. — Може им бити, па за што не би?

На столу је већ и бокалић са шилером, па ће да седну за ручак.

Узмимо, да се Гавра пре, него што ће се сести да једу, накашље, па — испљуне и свој језик.

Дед сад једи, цинцар Гавро, ако можеш!

Супу ће које како улити у грао, ал резанце већ мора врхом од варјаче кљукати, а ђуфте већ ни сажвакати не може.

Видите дакле, колику улогу има језик код јела. Без њега морао би човек од глади умрети и онда, кад је већ печен ђурак пред њим на столу; а колико се трца сиромом језик, док човек до печеног ђурка, па доста пута само и до коре леба дође! —

Па онда, — језик је тумач мисли и осећања човечијих. Он је пуномоћник наш, који нас пред сваким заступа. Кад се с киме свађамо, он је наш адвокат. Језик је шпедитер жеља човечијих. Он је штит, а у једно и копље политичара. —

А какви би нам чемерни сватови били, кад људи не би имали језика? Како би онда певали — «чим у кућу дође, жарач тражит' пође, па окупи свекрвицу» . . . и т. д.

Да немамо језика, онда би се у свечему морали пантомимиком служити; а кад представимо себи горњу песму у пантомимики — онда нека жени синове ко хоће, ал ја да их имам девет, као Југ Богдан, — све би их у калуђере дао.

Ово је мислим довољно, да се свако увери о важности језика; а где је још све оно, што се одузело од њега, па придемо другом чему.

Тако на пр. кажу, да су речи човеку само за то дате, да с њима прекрије мисли своје.

Ову истину су пронашли дипломате, који више дописују, него што говоре један с другим, и који осим себе сав свет за искрен и поштен држе. Они живе т. ј. у том уверењу, да се само у дипломатији мисли са речима прекривају, а да то иначе у животу не бива; па за то веле, да су на ту целу човеку речи дате, али — то не стоји.; јер кад знамо да се у свакидашњем животу највише лажи догађа, и то без пера и хартије, па опет за то као труковано, — онда је лако увидети, да горе наведена дипломатска изрека није коректна и да онај позив, који су дипломате речима пришили, није управо њихов, него је то позив језика, јер у сваком лагању и полагивању он игра најглавнију улогу. Језик је дакле онај угурсуз, што је човеку између осталог и за то дат, да с њиме прекрије мисли своје. —

За оног адвоката, који уме пет. други да надговори, каже се: ала је тај зубат! — Ту је опет пренешен смисао са језика на зубе. По што је пак јасно, да и код таквог адвоката зуби само шклоцају, а језик ради, што ради, — то онда место придева «зубат» природније је, кад кажемо, — ала тај има добар мундштук! — разуме се — језик.

«Ја је на свеце!» — «није да говори, него све штеће!» — «расшири роље, мислиш — прогутаће те!» — «клепеће ко рода;» — «блебеће од јутра до мрака;» — «меље ко ветрењача;» — «тороче по вас дан». — То су све одобрене изреке, које се примењују на где које особе, али се управо њиховог језика тичу. —

Кад се ко год гради пророком па хоће да прорече што год, што други не би желели, — онда му се обично каже, — прегризо ти језик!

Који човек има жену, што га од јутра до мрака чапгриза и пањка, да се и сам чуди, како да не оглуви ил не полуди, па тога човека ко год запита, како му је жена? — од сто њих деведесет и девет ће одговорити — «brate, друго је све и које како, ал — никад не увлачи језика!» — А кад се муж и жена свађају, па жена на сваку мужевљеву доскочи тако, да овај сиромом не зна већ ни белу рећи, онда му још остаје од његове стране у завршетак — «хе, та језик имаш до душе. — Могла би . . .» ал даље, већ ништа не говори. С тиме је све рекао.

Кад се доведе нова млада, па други дан већ овлада са свом кућом, а куд год ходи, свуд налази мане, свачему замера, свакога оговара, ништа није тако, као у њене матере, а у сваку погледу бира најкрупније речи, — онда ћеш чути свекрву, где ће машући главом рећи — «еј, ћеро, ћеро, ни теби мајка није препредала језик!» — Досади ли се већ и богу и људима то снајино торочање, а ти ћеш онда чути свекра бабу, где се изадре — «језик за зубе!» — А ако је снаха туњава, спора у говору, онда опет чујеш, где и гуске за њом гачу — «говори, као да има чвор на језику.»

За онакву жену, која без да одане, уме приповедити, како је Јепа, Катица, Јулка, Савета, Милка, Софија, Фема, Милева, Сока, Јеленка, Аница, Марија, Олга, Павка, Јудита, Милица, Марта, Персида, Љубица. Ната и — још них двадесет, како су биле на баљу обучене, како је која изгледала, ко је којој курисао, која је највише играла, — за такву жену каже се — иде јој језик, као чегрталка, или лети јој језик, као мотовило. А за човека, кога таква жена обично у шкрину држи, говори се, да не сме језика помолити.

Бива да човек кад кад у друштву затрчи се, па и онако шта рекне, што истом онда опази, да није уместно, кад је већ изрекао. Да богме, да у тај нар дође исти у забуну, па у место

да како год забашури ствар, — лупи се дланом по усти. «Шта ти је?» — зашта га ко год. «Та — ујео сам се за језик!» — А који ће — што но реч — оговорити и матер божију, за тога се каже, да је неваљалог језика.

Кад млађи старијем на сваку оговара, па му је свака реч ускосна речима старијег, тај онда мора да је језичан. А ко онако у шали, без увреде уме да пецне кога, томе кажу, да је несташног језика. —

У речнику за карактерисање човека највише изрека има, које обележавају, какви му је језик; ал ни једна од тих изрека не служи на препоруку дотичноме. А кад се која од тих изрека на женскињу, па још на девојку примене, онда најнеугоднији утисак чини.

Немојте мислити, лепојке моје, да је ово потварање. Ево ћу вам навести један пример само, па ћете ми већ и по томе дати за право.

Рецимо, дошао је у какву варош један стран младић, који хајде нека се зове — Пера, па је одсео код свог једног пријатеља. Матере, које имаду кћери на удају, сутра дан су већ дознале, да је тај младић дошао «гледати девојака». Пера одличан, имућан и — паметан младић; дакле партија, каква се само желити може.

У друштву једном госпођица Катица особито се допала Пери. Катица је на око девојка. Њен диван стас, велика црна коса, као од свиле, муњевите црне очи, румена мала уста, бисерни зуби — морају се свакоме допасти. Није чудо дакле, ако се Пера у њу на први поглед заљубио; а што се човеку допада, то би волео и својим назвати. Али као што рекох, Пера је — паметан младић. Он би желио љуби својој покрај спољашње лепоте још и друга добра својства, па за то је и питао пријатеља свога, каква је иначе девојка Катица? а овај, као искрен, као прави пријатељ отговори му са једном од горе наведених изрека о језику.

Но шта мислите, лепојке моје хоће ли Пера, као паметан младић узети Катицу?

Е, та ја знам, да ће се међу вама наћи филозофа, која ће рећи — «бре ако је он њу право оволео, онда неће наћи замерке њеном језику!» — ал ја за то опет кажем, да је — неће узети. А ви, које тако филозофирате, за цело хоћете мало као да одбраните и свој језик.

«То није истина! Ми писмо ладаваше! Ви нас опадате, господине драги! То је увреда за нас!»

Но, но, немојте се жестити, јер ће вам онда и други ко год рећи то исто, што и ја; а ја се ево, драге Српкињице моје, први радујем, што ви хоћете да ми докажете, да се на ваш језик ни једна од горњих изрека не може апликовати. То је већ један добар знак, да ви нећете да дате вашим језицима на вољу. А то ми ипак верујте, да Пера, па ни један паметан младић неће узети Катицу; а лудог мужа имати, — то није никаква срећа.

Језик човечији је као и бријачица, која кад је у руци берберина, то јест мајстора јој, онда чини добре услуге, лепо уљуди човека, очисти му лице; — а кад је у невештој, неизмуштрајој руци, онда ће да нагрди човека, и да га осакати.

Језику је мајстор разум, па ако је тај разум лепо развијен, изражен, онда ће и језик добре услуге чинити; а ако је разум остао онаков, каквог га човек на овај свет са собом донео, неотесан, неодељан, или шта више, ако је услед рђаве наставе неразумом постао — онда ће, бог ме, и језик доста квара и бруке да почини.

Као год што берберски шегрт мора да учи, да од њега добар мајстор постане, па да вешто уме владати са бријачицом, — тако исто и разум мора да се изражава, да језиком владати уме.

И језика има тако исто тупи и оштри, као и бријачица. У вештог мајстора је бријачица оштра, а у фушера, у шлендријана је тупа. У израженог човека је језик оштар, одрешен, а у неизображеног туп и везан; или ако је одрешен, он онда трчи, скаче и рита се као ждребе, кад га пусти са улара. —

Што је много, — нездраво је, каже Шваба.

А то мора да је света истина, јер су је чак и турски државници признали, те је се особито у финансији држе, као пијан плота.

Ви, знам, да не мислите тако турски, миле полицарке моје, ал опет као да чујем, где каже — «доста је већ о језику, доста!»

Е, па кад је доста, а оно нека буде — доста! а кад се други пут састанемо, онда ћу вам накудравити локне, накитити шињоне, наместити тунуку, па све по најновијем укусу. —

(Боже мој, и тај укус ти је чудно створење. Што је пре пет година било гад живи, то ти је данас лепо, да га се не можеш сит нагледати!)

«Само будите човек од речи!»

Хоћу; али обећајте ми, да ће донде свака од вас научити ону лепу народну песму, што је певају девојци, кад је уборајују. А није дугачка. Ево је видите:

Ој ти зрно шенично,
Ти не буди језично,
Па ћеш бити честито.
Ако л' будеш језично, —
Не ћеш бити честито.

Гавран.

МИТРОПОЛИТ ИЛАРИОН.

(В. лик на стр. 33.)

Братство Рогановића, у племену Цуцама у Црној Гори, познато је од давнашњих времена. Оно води своје поријекло од кнеза Рогана из села Трњина, где је и дан данашњи многобројно. Један огранак ове породице преселио је одавно у Љешанску нахију, у село Прогоновиће. Од ових пресељених Рогановића родио се данашњи митрополит црногорски Иларион, и то 1826. год. Отац његов Ђуро, пресели се у Подгорицу. Док је живио у Прогоновиће, родио се Ђуру шестеро дјеце, а у Подгорици син Илија. Илији није било ни по године, а умрије му и отац и мајка. Он остане у највишој сиротињи са још једним братом и четири сестре. Најстарија сестра, Дафина, подигне брата, и кад се уда, узме Илију са собом, који није знао за другу мајку, но њу зваше мајком.

Пошто Илија одрасте до шесте године вазда уз своју најстарију сестру, она га да на школу у Подгорици. По несрећи умре брзо иза тога домаћин његове сестре и она се преуда за другог, али нови њен дом или није хтео, или није могао примити малага Илију, већ га узме к себи један даљни рођак у Спужу. У Спужу пробави једну годину дана, но како ту не бијаше школе, а Илија чежњаше за науком, рођак крене у манастир Острог да моли тамошњег старјешину, да прими Илију за ђака, а ту је била добра прилика, да се научи књизи од калуђера. Идући у Острог сврне на путу у сред Бјелопавлића у манастир Ждребаник, да поздравни игумана Псаију, каже му куд и зашто је кренуо. Игуман на то одговори, да ће он радо примити Илију, ако ће да га њему да, а моћи ће уз њега књигу учити. То рођак Илијин једва дочека, и до мало дана ето игуману Псаији један ђак више, са којијем већ није се раздвајао до своје смрти.

Колико се у оно доба тражило у Црној Гори, да зна онај, који хоће да ступи у свештенички чин, наш Илија брзо научи. Игуман рад оставити себи наслѣдника, окупи Илију да се покалуђери и одица једнога јутра од Илије постане Иларион. Мало времена за тијем, 1844. године, постави га блаженопочивши митрополит и господар црногорски Петар II. у цркви манастира цетињског за ђакона, а три године касније за свештеника.

Ратне 1852 — Омер-пашине — године упозна покојни кнез Данило младог, угледног и симпатичног калуђера Илариона, допадне му се и својом познатом процијателношћу увиди у њему много вредна, па га је за то добро пазио и касније 1857. год. узме га на своје сопствене трошкове да се учи на Цетињу, где је пробавио три године изучавајући основна правила и ред црквени, и све што се за онда могло изучити. Касније постави га за управитеља манастира Острога; шаљући га тамо, обећа му временом владишанство.

У Острогу пробавио је Иларион не пуну годину. Жалосни догађај, убиство кнеза Данила, побуди тадањег владика црногорског Никанора, Далматинца, да, сивавши у Котор у погибију кнеза Данила, неврати се више натраг у Црну Гору. За то нови господар црногорски кнез Никола позове одма из Острога архимандрита Илариона и повери му сву управу духовну и тада одреди га за будућег владика црногорског. И доиста у прољеће 1863. године буде послат у Русију, гдје на Троици дан рукоположе га за архијереја.

Чим се вратио из Русије одпочне уређивати цркве и свештенство са највишом љубави, вољом и енергијом. У цијелом свом архијерејском раду одликовао се настојавањем за ширење просвјете и школа у Црној Гори. 1863. године, кад су се вољом и радњом садањег господара кнеза Николе I. одпочеле знатне реформе за корист и бољу будућност Црне Горе, у владици Илариону имао је добру снагу и помоћника, нарочито при уређењу манастирских добара и обраћању прихода манастирских у школски фонд.

Кнез Никола цијенећи заслуге владике Илариона, именује га најпре за митрополита, а касније одликује га прво командерским, а 1871. год. велекрстом реда Данилова «за независност Црне Горе.» Такође и цар руски обдари га прво редом «Владимира», а касније 1873. велекрстом реда св. Ане.

Сада је митрополит Иларион у најбољој доби живота. Он је вазда веселог изгледа, пун лијепог говора и веома пријатан и забаван у друштву. Њега љуби и уважава народ црногорски и сваки, који с њим дође у додир и упозна се. Уз обичан свој духовни рад много се интересује за политичну страну нашег народа и ради на томе. Камо срећа да наш народ има доста оваковијех духовних пастира!

Манастир Привина Глава.

(В. слику на стр. 41.)

Дивну је питому Фрушку обдарила природа лепотама, да се лепо замислити не да, а српске деспоте испунише је самостанима, да их се више замислити не да. У сред најлепше шуме са јелењима, еријама и сваком другом дивљачи, сред какве мирисне долине, поред жуборног потока са бистри сребрњастим вали, подиже се гордо у вис једна по једна задужбина српских старих. Зором већ одјекују свом питомом Фрушком гласна мелодична звона од планине до планине јутарњим мирисним зраком, по росним цветним ливадама, далеким сенастим шумама и грозним виноградима, мелујујући се по том шареном Ђилиму, што се зове Фрушка, — од једног самостана до другог, од једног кошутњака до другог надмећући се са славујем, што тамо у росном лишћу прижељкује. Дивна Фрушко, али си ми лепа у зору! Ала си ми красна, кад ти сунце позлати плавичасте врхове, па се украде поред бела Ђурђица, румена каравџила и златна шебој цвећа! Ала си путнику дивна, кад се уморен од топла сунчана дана спусти на ливади у дубоком сену, поред широког риљанака. Око њега се злаћане бубице радују свету, шарени лепири слећу, препелица пућка, а шева се вије црквући у округу по плавом небу. Поветарац пирка, па се љуља преко роних воћњака, далеко далеко, преко широког Дунава у далеке непрегледне банатске равнице, што се као море таласају у козлићима, а из њега се тек овде онде помоли оку бела кула каквог сеоцета, па' као стрела пролети ти пред оком каква дивља хергела, јурећи бунару у широкој пустари, ил' змијастој Тиси, што се тамо вијуга, па љуља лаке рибарске чуниће. Питома Фрушко, ала си ми и онда лепа! Уморено сунце спушта своју вреду главу на западу. Злаћана румен облила сву равну Бачку, па се огледа у тихом Дунаву.

У Фрушкој је весеље, пуцњава, свирка, певанка. Свирац свира, а несташне Бачванке воде коло, момци подикују — берба је. При тихој месечини букте ватре на све стране, ражјеви се окрећу, час поодјекне по која пушка; домаћин задовољан, гости раскалашни. Ох, ала си ми дивна, лепа Фрушко! Али си ми дивна, када.

«Сунце зађе, а спушта се тама,
«На небу је вечерњача сама,
«Небо ведро, а река се чиста
«Тамо амо у ругама блиста,
«Ој Дунаво, ој ти реко силна,
«Ала си умилна!»

Бранко Радичевић.

Но хајде, да се врнемо Привиној Глави! Кад се оно народ српски на позив аустријских царева, а угарских краљева, са мачем у руци настани у овим покрајинама, надајући се на овој страни бољој будућности, пређоше с њим и српске деспоте преко Саве, па се настанише у Срему, у селу Беркасову. Скоро сва Србима дата обећања, остадоше — празна обећања; «привилегије» са златни печати чуваху се као очи у глави, та ни сам мољак не могаше тако лако до њих допрети; једна је само штета — што се још нису испуниле. Србе вукоше, да лију своју крв на све стране, један деспота би на правди бога затворен 22 године, па тамо и умре. Србе почеше и због вере гонити. Деспоте српске, да ба утврдише православље код народа, подигоше силне задужбине. Тако подиже и деспот Јован Бранковић близу свога седишта, Беркасова, усред једне красне доље манастир «Привину главу.» Око манастира је одица диван предао:

«Гора га је чарна листом опасала,
«Ту је бајна ружа по вртови пала,
«Ту се лађан поток с Врушкогорком кара,
«А с руменом зором славуј разговара,
«За час само, за час, у дуби ружини прне.»

Јакшић.

Ала' и јесте дивна долина! И нехотиче те ономиње на старогрчку долину «Темле». Мало даље од манастира види се брдо «Деспотовац», где је некада био градић деспота Јована Бранковића, а мало даље од њега је брдо «Дангуба», што су — веле, Турци на њему бадава дангубили, немогући «Деспотовац» освојити. Видећи деспот, да се у Беркасову неће моћи дуго одржати, повуче се још даље у шуме и брдине, па сазиде цркву крај извора Прибе или Приве 1496, као што сведочи један камен, кога нађоше, кад копаше темељ за нову цркву 1741, коју патријарх Ненадовић после 19 година освети. Градић на «Деспотовац» опадаше све више и више, док најпосле под Маријом Терезијом не подигоше из његове грађе и опека римокатоличке цркве у Беркасову и Кукујевци и двор унијатског владике у Шиду.

Старина — веле — било је пре у манастиру довољане, по са непажње и нехотости пропадоше. Сада има још свега две историјске старине. Прво је једна круна од зелене кадиве, извезена златом и сребром, а изгледа као камилавка са златним крстићем. Круна је та била својина беркасовачких деспота, па се вели, да су деспоте са њом саборе отварали. Друга је старина један бакрорез. С једне је стране вештачки урезан «Сабор арханђелски» у више иконица, а с друге је стране привилегија манастира «Привине главе.»

О постанку самог назива «Привина Глава» има две верзије, једна је, да долази од потока «Приве», а друга, да долази од неког пустињака «Приве», који је као на том месту живио. Пре је манастир био јако онао, а данас је један од најлепших и богатијих у свој Фрушкој. —

Слику, коју ми на страни 41. доносимо, цртао је по природи г. М. Мауковић.

До сада «Србадија» није могла доносити слике наших задужбина, пошто је то било са великим тешкоћама скопчано. Но како су сад бар донекле савладане, то ћемо од сад доносити и слике српских самостана са свих крајева, где Срби живе, а од манастирских настојатеља се надамо, да ће свакоме пћи на руку, који би се бавио изучавањем наших историјских старина, те тиме припомоћи, да се рашчисти по које питање у нашој повесници. Тиме би и себи и народу учинили велику задужбину.

Ми ево доносимо слику из једног дела Фрушке. Но њене чари зацело заслужују, да је сваки, коме се год може, обиђе, пре бар по стране земље. Ван тога што много мање кошта, могао

би видети и проучити народни живот у тим крајевима, а и доста споменика српских видети. Особито наш млади свет не би требао да пожали труда, па да кроз Фрушку пропутује. Браћа манастирска била би свакоме при руци око испитивања сваке научне гране, а особито историјских споменика.

ком израдом начинило санзацију у Јевропи, и које су одмах на стране језике преводили, а сада ћемо проговорити неколико речи о једном новом делу, ком «Италија» беше претеча.

Немачка је књижевност врло богата, о томе нема сумње; али поред свег тога, што Немци имају многе и знатне уметнике, који им дела и листове илуструју, ипак је немачка илустрована

које са с пуним правом може мерити са инглеским делима. Наклада Ј. Енгелхорна у Штутгарту, која је издала «Италију», и тиме велику заслугу стекла по немачку књижевност, издаје од скоро ново илустровано дело, под именом «Швајцарска» — „Das Schweizerland“. Судићи по првим свескама, слободно можемо рећи, да ће то ново дело надмашити «Италију», да ће се моћи

Ношња у Сарајеву.

Швајцарска сељачка кућа.

(В. слику на стр. 49.)

Читаоци «Србадије» сећаће се, да смо им лане у овом листу донели неколико слика из Италије, а сада ево почињемо доносити слике из Швајцарске. Тада смо имали прилике, да упознамо наше читаоце са красивим илустрованим делом «Италијом», које је са својом ванредном уметнич-

књижевност заостала иза инглеске. Инглеси имају најлепша и најсавршенија илустрована дела и листове, на чему им сав свет завиди, а особито Французи и Немци. У најновије доба, после уједињења Немачке, појавило се у немачкој књижевности једно илустровано дело, које је на себе обратило пажњу целог образованог света, а то дело беше — «Италија». То је до данас у њиховој књижевности најсавршеније илустровано дело,

мерити са најлепшим инглеским делима. Знатан круг чувених уметника, који су на «Италији» радиле, и који и на овом новом делу раде, осветлили су образ немачкој уметности, а уметници, који су приступили у тај круг, да на «Швајцарској» раде, доприносе много к томе, да је «Швајцарска» савршеније изведена од «Италије», и да сви сложено покажу, да и немачка књижевност може имати онакових дела као инглеска. Текет за «Швајцарску»

паше познати књижевник Валдемар Каден. Људе, њихов живот и обичаје, природу и здања, описује тако живо и лепо, да га је милина читати. Дело излази у свескама, и за једно годину и по дана биће готово. Из тог дела доносимо ми нашим читаоцима: «швајцарску сељачку кућу изнутра», а гледаћемо да донесемо још коју слику, како би бар донекле упознали наше читаоце са уметнички израженим делом «Швајцарском».

ПАВО СИМИЋ.

(В. лик на стр. 45.)

У књигу жалосницу, пише «Јавор», у читуљу мртвих, уписа се опет једно име. Дне 17. јануара о. г. растеде се са животом а из средине своје породице — Паво Симић акад. сликар у 58. год. својој.

Паво Симић беше за живота свога вредан трудбеник и радник; беше човек, који је по својој струци, као сликар, достигао већ висок ступањ савршенства, те се с правом могао рачунати у вештаке. Атрибуте свог вештачког духа помолио беше већ у академији као ученик; доказ томе су врло лепе сведоче и — «прва награда бар. Гундла за литично цртање», коју доби већ год. 1839. Ако Паво не достиже и последње стубе на лествицама вешташтва; ако се не изједначи са предњацима и првацима своје струке у других народа: једва да ће иколико узрока бити у омањој сили његовог духа, и свежини његових способности, колико за цело беше, и још има, у особеним околностима нашег народа и савакуиног живота његовог. Наши крајеви не леже под климатом, под којим се вештине буйно развијати могу; ми живимо ван светске пијаве за продукте вештина, а — као да су и ван наших крајева већ у опадању услови, који потпомагају развој вештина. Наше је доба ваљда тако; а можда је и епоха на измаку, у којој се дизао културс чистом вешташтву. Индустија троши духове, који би можда замењивали Рафајила и Михел-Анџела! . . .

Струја индустријализма потискује у велико и на свим пољима културног развитка човечанског индивидуално усавршавање производа. И ко је кадар у данашње доба ипак да се у своје произвођењу отме од улива те струје, да самостално, са тежњом, која је класично вешташтво провејавала, обделава поље избора свога, тај се с правом и данас сме и може назвати вештаком. —

Паво Симић рођен је у Новом Саду год. 1818. где му је отац био трговац. Год. 1837. већ га видимо у академији лепих вештина у Бечу, где учи сликарство. Већ год. 1839. добија споменуту прву награду, која сведочи да је за цело погодна стазу свога талента, кад се сликарству одао. Год. 1842. излази из академије са сведочењима о отлично постигнутом успеху у својој струци.

Из доба тога на до год. 1848. зна се о његовом сликарском раду само толико: да је молевова иконостај у српској православној цркви у Пирошу. Из тога доба датира се и његова композиција: црногорски певач са 22 лика, посвећена срп. књижевнику Теодору Павловићу. Ту је слику литографисао Ј. Кларо*) те је тако постала опште познатом.

Год. 1848. компоује и мољује своју историчку слику: «мајска скупштина», која је такође литографијом распрострањена. Ово је дело знаменито са своје портретске вредности. Иза тога почиње мовлати манастире и цркве. Год. 1850. манастир Кувеждин. 1853—1855. цркву шабачку. 1855. престоне иконе у цркви с т. ф у тошкој. Год. 1857. цркву у Ћурђеву. 1858. на ново цркву пирошку, која беше у револуцији изгорела. 1859. ради цркву у Сенти; 1860 у Деспот-Ст. Ивану. 1863. николајевску у Новом Саду, а 1864. капелу Платонову на ајмашком гробљу новосадскоме. 1866. ради цркву манастира Ораховице (у Славонији.) Год. 1867. цркву у Бањама (у Банату). 1869. у Глини (Хрват-

ској) а 1870—1873. велику цркву у Сомбору и год. 1875. Хариневу капелу на земунском гробљу.

Осим тих великих сликарских послова, постоји његова композиција: «Бирчанин Плија.» Ако се не вара писац ових врста, четири је сцене из те песме Симић ставио својом кичицом на платно. Радио их је по поштицању тадашњег кувеждинског архимандрита (садашњег пакрачког владике) Никанора Грујића, и тада су (год. 1850—53.) чиниле сензацију. Сlike те или су у манастиру Кувеждину или у Крушедолу.

Осим свега тога, и многих икона приватнима, још је у нашем народу и на многим странама од Симићеве руке пуно портрета, која се сва одликују потпуном верношћу цртежа и лепотом колорита.

За оцену вештачке вредности Симићевог сликарског посла није места у овим врстама; томе треба посветити нарочити чланак. Миогред само спомињемо: да му је колорит, (на првим пословима његовим и на неким копијама) не обично мек и тонал, и да је нарочито прозроче предмете и преливање боја врло вешто млавова.

Паво Симић подигао је себи достојан споменик наређаним и наговештеним, обилатим производом своје кичице и свога труда. У томе је и једина утеха заостале му сиротице-удовице и петоро нејаке деце-сирочади. (Најстарија ћерка Павлова, Милева, сада је учитељица на вишој женској школи у Новом Саду.)

Гледајући сузним оком на тај споменик једног вредног и ревног живота, при нестанку његовом испраћамо га са уздахом: трајан ти био спомен у народу — Павле Симићу!

Цетиње и Његуши.

(В. слике на стр. 53 и 57.)

Престоница српске независне државе! Које Србину не заигра срце, који Србин није пожелео, да види срце оне мале земљице, о коју се већ скоро пет стотина година леме вали турскога фанатизма и азијске обести? Мај је Османов толике земље покорисо, потоком је хришћанске крви низ њега цурило, на небројено је места цивилизацији у срце се заронио, сам Беч му је окусно оштре сеченице — онда се изкрзао о ломно црногорско стење! Скоро пет стотина година се крзао о ове кршине врлети, скоро пет стотина година је севала варница из ових кршева, скоро пет стотина година су танки цевердани одјецали и дуги јатагани сували, пет векова су сури орлови облетали оне ломне кршине, мрке провале, непролазне сурдуке, да одбране српску независност од љуте турске аждаје. Ал' и јесте место, таман за орловиће. Како је дивно умео Јакшић да опева ово уточиште српских старих слободара и осветара —

«Далеко су села, далеко механе,
«Далеко пастири бело стадо ране;
«Далеко, далеко, бог би знао где су.
«Облаци их крију, вихори потресу.

«Растрвљено пусто стење и врлети,
«Отворена пронаст прогутат' те прети,
«Ко са црном жалост увијена ризом,
«Вечан хладак влада над трачким амбизом.»

«Отлен махор оро на грабеж излеће,
«Те на мирне јавце оштре канце меће,
«Ил' на бојном пољу народа далеки,
«Слатке ране бира у крвавој реки;
«На докле се бритки јатаган крвави,
«Орао се сури на бојништу бави.»

Ал' не само орау, и Црногорцу су

«Громови и муње познаници стари,
«А студено стење вечити другари.»

Ал' за орла и јесу ломне врлети; корбача се каљужа по благу. — Но дај, да завиримо мало у то гњездо соголово!

Народ прича, да је бог носио пуну врећу камења, па је по земљи бацао, те тако постајаху горе и планине, ал' му се врећа — веле — од

једном продера, па се све камење просу на једно место, те тако поста — Црна Гора. Да л' је Црна Гора баш тако постала, то остављамо геогнозији да пресуди, која као да се баш неће сложити са народним мишљењем, ал' што и без геогнозије знамо, то је, да се Црна Гора није тако од вајкада звала. Изнајпре се то парче земље звало Превала, доцније Дукља, а још доцније Зета.

Кад се оно после Душанове смрти распаде српска држава на толико мањи државица, на колико је покрајина Душан своју државу разделно, давни и цивилну и војничку власт у тим покрајинама својим војводама — што је, да како било грдна погрешка, јер исте војводе могаху тиме доцније да не слушају његовог слабог сина Уроша, те да се сваки прогласи за независног — онда се и војвода у Зети, Балша, прогласи за тако исто независног, као год и војводе у другим покрајинама, Вукашин у Македонији, Лазар у Србији, Твртко у Босни, Шишман у Бугарској. То је онако исто жалосно доба српскога растројства, као оно пре толико векова за Немање. У том баш навалише Турци. Ниједан од ових «самодржавних» господара не хтеде другом помоћи, Турци свладаше Вукашина на Марици, па му државу присвојише. Сад дође ред на Шишмана у Бугарској. Не хтеде му ни Лазар ни други помоћи. Паде и Шишман. Сад дође ред на Лазарову државу. Лазар мораде Турцима плаћати данак, као што рекосмо, то беше тако исто жалосно доба, као оно пре Немање — само с једном разликом — што је Немања био срећан, те је све државице на силу слио у једну, а овде ниједан од свију тих «самовласних господара» није у томе успео. Пробао је и Лазар, да на силу присаједини Вукашинову земљу од сина му Краљевића Марка; оно мало, што је остало после пораза на Марици, отео је; а Марко оде се своја два брата Андрејашком и Митранком, да се бори уз Турке — само из ината, и ако је Турке са дна душе мрзио. Борио се уз Турке, бранио је и заклањао народ од беснила појединих Турака, колико је могао, због чега га народ и слави, проливао је своју крв заједно са још много Срба, који тако исто из ината војеваше уз Турке, док сви не изгибоше у боју на Ровинама између Турака и Влаха.

Пробао је даље Лазар, да отме и Балшину земљу. Би побијен. Пробао је да присаједини и Тврткову земљу, би и од Твртка побијен. Оста дакле још независна Зета, независна Босна и Србија под Лазаром, плаћајући Турцима данак. Лазар дакле није могао бити Немања. Кад није на силу ишло, покуша српски патријарх у Пећи, да исто са леним учини, сазове сабор, па преклињаше војводе да само изаберу једног, ма ког, па да га други признаду за свога цара. Твртко знајући, да он неће бити изабран, и не дође. Народ изабере Лазара, Балша се покори народној вољи, па зарад јаче свезе са Лазаром и опријатељи се с њиме. Твртко у Босни оста опет независан. Сад Лазар осећајући се јачи, но пре, а надајући се покрај свега тога и помоћи од Твртка, а и од Мађара, откаже Мурату данак. Турци дођоше на Косово, похватају све кланце, што воде у Косово, да не би Лазаровој војсци други прискочили у помоћ.

Но то није било нужно. Твртко и Мађари не дођоше, а Балшић се „задоцнио“, те тако Турци сломише Лазарову државу на Косову. Не присвојише је одмах, но само присилише Лазарова сина Високог Стевана, да им плаћа данак, и да је Србија дужна уз Турке војевати. Било је доцније више прилика, где Србија могаше стрести са себе тај срамни јарам, па са осталим српским државицама и Грцима Турке из Јевропе истерати; но Стеван Високи не хтеде; но још спасава султана сина, кад оно Татари сломише Турке. Стеван Високи не хтеде то чинити — та дао је за бога султани поштениу реч!

Турци међутим не држаше много на то. Они доцније Србију лепо прогуташе. Тако пропаде и Лазарова држава — Србија. Сад дође ред на «независног господара» у Босни. Краљ босански, да би се одржао против Турака, наслањао се на католичку Угарску, па је њој и пани за љубав гонио православне. Православни Бошњаци и Хер-

*) Slovnik umjjenitkaih jugoslavenskih od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Sv. V. Zagreb 1860.

Негови позову Турке у помоћ, Мађари и напале дођоше босанском краљу у помоћ. Православни Бошњаци и Херцеговци не хтедоше се бити за краља, те Стеван Томашевић краљ босански би побијен под Белајем. Турци га убише, а Босну присвојише, само за љубав православнима оставише Херцеговину на миру за двадесет година. Онда прогуташе и православно Херцеговину. Сад дође ред на последњу српску државицу од све негдашње Душанове царевине, на Зету. Још од пре наваливахау Турци на њу, но не могоше јој много досадити, докле год пред Зетом стојаше љута Арнаутска. Навалише дакле на њу, покорише је, одведоше краљевог сина, Ђорђа Кастријотића као таоца, потурчише га, па му дадоше име Скендер-бег. Неда се порећи, да је онда у Турака била војничка вештина јако развијена, јаче можда по код свију других народа. Скендер-бег је изучи, па се онда одметне у своје кршне горе, протера Турке из Арбаније, па се прогласи слободним. Докле год је он живео не могоше Турци Арбаније освојити, са његовом смрћу паде и Арбанија. Сад се турска аждаја устреми свом снагом на Зету, па отме од ње све равнице. Ко је хтео остати слободан, морао се повући у непролазне горе. Иван Црнојевић господар зетски, пошто Балшићи изумреше и неко време Зетом Стеван Високи управљаше, мораде напустити своју престоницу Жабљак — Скадар, пребашња престоница је већ прешла продајом у млетачке руке, па се настани на Ободу 1482, а после две године оде са Обода у своју задужбину у манастир Цетиње. Млађи син Иванов (ког народ зове Иван-бегом) Станиша Црнојевић, хтеде турском помоћи до престола у Зети, потурчи се, Турци му наденуше име Скендер-бег — сећајући се ваљда још живо Скендер-бега Кастријотића — па му дадоше и војске, да протера свога брата, старијег Ђурђа из Зете. Уз Станишу пристане и доста народа из Зете, потурче се и они, па са турском војском јурну на Ђурђа. Но Ђурђе их са своји Зећани одбије, па ту зароби и доста тих потурчењака Зећана. Ови остану у Зети по задрже своју нову, турску веру. Праунук Иван-бега, Ђуро Црнојевић за љубав своје жене Талијанке, напусти Црну-Гору, преда своју власт ондашњем митрополиту зетском, Герману, а сам оде са женом у Италију год. 1516, а народ прозове то парче Зете, што Турци не освојише, Црнојевића Гора ил' краће Црна Гора, а речницу Обод Црнојевића Река. Име Црна Гора преведоше после Турци на свој језик Кара-даг, а Млечићи Монте-негро. Митрополит је истина добио од Ђуре Црнојевића светску власт над свом Зетом, ал' је у ствари није имао. Познато је, да су Срби у Зети и онда били подељени на племена, а ова опет у братства (као оно и Арбанаси). То су биле «кнежине», а над сваком је тим племеном био «кнез». Свако је племе била независна заједница, без каквих односа са другим племеном, шта више, чешће су се и међу собом кривали, па су нека племена само из ината, да другима напроксе, почела и данас плаћати скадарском пани. Но обично, кад би Турци напали на Црну Гору, племена би се манула међусобног кривљења, да би једно другом помагала, да се после, чим Турке одбију, опет међу собом крваве. Владике испрва бејаху из разних племена, како је који случајно био из ког племена, па као што рекосмо, не имаше над племенима никакве друге, до ли духовне власти. Међутим се оне потурчице, о којима рекосмо да их Ђорђе зароби на настани, те се потурчице у Црној Гори јако умножише. Владике им не могоше ништа учинити, што се потурчице придржаваху својих племена и братства, а ови их, као своје рођаке, трпљаху и заклањаху. Дотле је дошло било, да су већ скоро сву власт придобили у своје руке. И тако онда Црна Гора мал' не изгуби своје независности сасвим «мирним и законитим путем». Да се томе доскочи, договори се ондашњи владика Данило Хераковић Његуш са главарима од племена, где не беше потурчица, те их све потуку год. 1707. а седишта им разоре. Тако разорише и првашњу Иван-бегову престоницу, Обод. Под тим истим владиком је било, да је Црна Гора први пут ступила са Русијом под Петром великим у ближе одношаје.

Исти владика, да би добио и светску власт у своје руке, а знајући, да сам до тога неће доћи, наименује једног «гувернатора», као власт над свима племенима. Но племена осташе опет раздељена, не марећи много за «гувернатора». Та је раздељеност трајала у Црној Гори триста година. Још пре владике Хераковића, док још беше у Црној Гори потурчица, гледаху Млечићи, да Црну Гору покатоличе. То је било за време владике Висаријона Бајице. Да би у том успели настане се неколико Талијана на Цетињу, па владика отрују — у захвалу, што им Црногорци у свима бојевима против Турака помагаше, па и сад помагоше, да разбију Топал-пашу. Завараше народ, да је владика умрло обичном смрћу, па још завадише Црногорце са Турцима. Сулејман-паша (Шенђер-везир) пође да истера Талијане са Цетиња, па и уде у том, помоћу црногорски потурчењака. Ту је погинуо и чувени јунак Бајо Пивљанин, бранећи Цетиње. У «Горском се вијенцу» то овако опева:

«Соко Бајо су тридест змајевах
«Мријет неће, док свијета траје:
«Дочекаше Шенђера везира
«У врх равне Горе Вртијељке,
«И клаше се летњи дан до по дне.
«Не хће Србин издати Србина,
«Да га свијет мори пријекором,
«Траг да му се по прсту кажује,
«Ка' невјерној кући Бранковића —
«Но сви пали један до другога,
«Цјевајући и Турке бијући.»

Као што рекосмо, у први мах беху владике из разних племена, доцније само из куће Петровића, пошто је увек владика каквог свог рођака закалуђерио, па га после себе народу препоручио, а народ је на то пристајао, јер као што рекосмо владике и онако не имаше друге, до ли духовне власти, а племена остајашу независна. Кад под Петром I. Петровићем (светим Петром) Црногорци побише пашу Бушатлију Махмуда, присајединише се Црној Гори Пипери и Бјелопавлићи. Доцније хтеде Целалудин-паша, да покори нека херцеговачка племена, па удари на њих, но Црногорци прискочише Херцеговцима у помоћ, те побише Целалудин-пашу. Услед тога се присајединише Црној Гори Морача и Росци. Још владика Петар I. Петровић хтеде уништити племенску независност, но му не испаде за руком. Кад дође владика Петар II Петровић, а он преже да изврши што предходник хтеде. Прво увине гувернатуру; јер гувернатори, ма да не имаше никакве власти, опет се сматраху за суверене. Помоћу једног руског изасланика успе код народа, да се гувернатор протера, што се сувише ослањаше на Аустрију. Онда гледаше да добије племенске поглавице, кнезове, за себе. У ту цел' оснује «сенат» и «гвардију» (виши и нижи суд), па у њих смести кнезове. Сада састави себи телесну стражу, «перјанике». Пошто је тако прикупио снагу у руке и добио за себе поглавице, удари на народ данас. Треба знати, да дотле Црногорци нису никоме ништа плаћали. Нека се племена услед тога побуне, но их владика нешто силом, а нешто лепим умири. За његово време освоје Турци од Црне Горе два острва у Скадарском језеру, Врашину и Лесандру, а Аустрији прода владика за 100,000 форината црногорске стране изнад Котора, «да би тиме доказао, да Црна Гора није под Турском, него да може са својом земљом располагати како хоће.»

Кад Петар II. Петровић умре, требао је синовац му Данило, да се закалуђери, но он не хтеде, него хтеде да влада народом као светован човек. Народ пристаде на то. Кнез Данило затре сасвим траг племенске самоуправе, па замени пребашње племенске кнезове «капетанима». Једва се 1852. измире црногорска и херцеговачка племена (пошто су се дуго времена кривали), кад Омер-паша пође од Херцеговаца купити оружје. Херцеговци се побунише. Кнез Данило их помагаше, с тога дође до рата. Но велесиле натераше Турску да се мане рата, те се Омер-паша врати с војском 1853 год. Кнез Данило навали, да Турска призна независност Црне Горе, те да се обележе границе. Уговорише, да буду границе оне, које се засталоше за време париског уговора 1856 год. Но се завадише око Грахова. И Турци и Црногорци твр-

ђаху, да је Грахово у то време њихово било. Турци пошљу војску, да Грахово на силу отму, но буду 1. маја 1858. од Црногораца под војводом Мирком и од Херцеговаца до ноге потучени. Тако дође Грахово Црној-Гори. Данило погине доцније од једног Црногорца, а дође садашњи црногорски кнез Никола I. Кад се 1862 догоше нека херцеговачка племена под Вукаловићем Луком на Турке, помагаше их данашњи кнез, услед чега дође до рата између Црне Горе и Турске. Свршетак тога рата сигурно ће нашим читаоцима бити још у живој памети. Вукаловић се са своји пријатељи мораде уклонити у Русију.

Толико држасмо за нужно донети нашим читаоцима у кратким потезима из повеснице Црне Горе.

Вредно ће бити, да напоменемо што се судства тиче, да је први црногорски законик написао Петар I. Петровић, а кнез Данило издао је други, обширнији 1856. Дотле су судили у Црној Гори «добри људи» (порота), које су парничари сами бирали, а у мањим стварима би се обратили ма коме од својих другова, у коме су имали вере, да ће право пресудити, па би свагда пристали на његов суд. Каштиге није било друге, до новчане глобе у грађанским, а кецеље у војничким стварима. Тамнице и батина није било све до својих пре тридесет година. Ал' је грдна реткост — да се Црногорац подао, да га батинају. Радије ће и кућу с главе продати, ал' се из земље иселити. Данас су у Црној Гори два суда, «мали суд» (пребашња «гвардија») и «сенат.» Суђење је јавно и усмено. Духовнога суда у Црној Гори нема. Суд само просто јави владици по перјанику, да је тога и тога човека распустио са женом — па зато није опет православље пропало.

У Црној Гори има неких једанаест поља. Но да не мисле читаоци е је то банатско ил' бачко поље, протегнуто у доглед. Које је дугачко по три четир, а широко по сахат и по, то је већ Црногорцу неизмерна пољана. Већином су та «поља» по сахат дугачка, а пола сахата широка. Но има их и где је и једно и друго тек неколико минута. Брегови су највећи Ком и Ловћен, кога је владика Петар II. онако дивно опевао. Пutowa, или управо стазе, има три, по којима се више скаче но што се иде. Осим Скадарског има још три мала језера. Села има у Црној-Гори 374 са 123,000 душа, од којих су сви мушкарци од 16—60 година војници. Војска је сад уређена по примеру Србије. Сваки војује о свом лебу и са својом пушком, па је дужан на прву поклич одлетити на своје већ напред одређено место. Војске има до 20,000. Пушке су сад већином острагусе. Војсковође, капетани и десечари, тако исто и судије добијају плату. Кнез има 120,000 фор. на годину.

Главнија су места, осим Цетиња, Црнојевића-Ријека (некадашњи Обод, где је и прва српска штампара била) и Данилов-град. Но дај да видимо и мало престоницу ове поносне земље!

Као што знамо у Црној Гори су владале све до скоро владике, те су живеле у цетињском манастиру. Осим једне куле, коју су китиле турске главе, не беше око манастира никаквих кућа. Манастир Цетиње беше онда престоница. Год. 1847. сазида владика Петар II. Петровић први кућу поред манастира. Ту кућу зове народ «биљарда», што је у њој био један биљар. На кошковима од авлијског зида дао је направити куле, одакле је с Црногорци гађао нишан у поље цетињско. И насљедник му Данило седио је у «биљарди.» Кнез Никола сазидао је поред биљарде један мали дворца, а у биљарду смести богословију и женску школу. Мало по мало, па почеше људи на цетињском пољу све више и више дозиђавати, те данас има сто петнаест кућа, већином на један кат са 500 становника. Већином су «бутиге» (механе), да има свет где преноћити, кад дође на Цетиње. Ето то је данашња престоница Црне Горе. Осим богословије и женске школе, има на Цетињу и мушка основна школа, а у свој Црној Гори има таквих школа четрдесет. Што је Цетиње данас још тако мало месташце, томе је узрок што се тек пре неку годину почело насељавати. Кад се иде

са Цетиња у Котор, прва су станица Његуши, спретно селанце са лепим двором кнежевим. Његуши су отгојили Црногорцима толике владике и владаре, те с тога доносимо нашим читаоцима слику овог соколовог гнезда.

Но нису само Његуши гнездо соколова; читава их Црна Гора рађа. Турски фанатизам освоји три краја света, разломи толике народе, под копитама турских атова толике земље јечаху, то чак културе на толико места зауставише! Осипи се бесна Турадија,

«Осили се тигар, љута звери,
«С краја на крај света претрчава,
«Кораком га крвавијем мери,
«Границе му огњем означава.»

Неодољива се турска сила замахну на Црну Гору, ал'

«Тако таласи на море стану,
«Заљубљају се, рикну, заману,
«И грозном муком, смртним јауком —
«Разбијају се леденом руком.»

Разбијају се — разбијаху се о оне свете стене, а даће срећа јуначка, те ће их слога балканских народа сузбити у блаћаво корито, од куда и по-сукташе. Црна Ђе Гора чинити и ту своју дужност. Дао би бог, да што пре до тога дође!

Смрт Беглер-бега Љубовића.

У невесињском окружију, на подножју висока брда стоји у тихој, самотној долини село Дабар; надамак му густа шума, гнијездо жестоке звјеради, страх те хвата — само сена њу обазрјети! — Ријетко је туђа стопа газила по оној скривеној земљи, но још чека на своје обожава-теље, сликаре и пјеснике. Природа је окити, али залуду јој сва њена љепота, не пријања дивљаштву; природа је сваким миљем обдари, али залуду јој свако благостање, ненаситости не одоље,

— Јадној раји не даде ни коре
Суха хљеба да ју сузам кваси!...
Ал' што вељу? — Даде небо добро,
Но је несит све већ Турчин побро.»

И. Мажурашић.

У селу Дабру дубоки мук влада. У накрет се само по пећинама јека одзива:

«Наста хора, ваља војевати
За крет часни и слободу златну.»

О. Утјешеновић.

По ваздуху на јата вранови гракћу, а по осамљеној земљи вукови завијају, јамачно гладни јуначкога и коњскога меса. У којем углу на пола оборене и понашене колибе можеш виђети коју тужну баку, да за својима погубљеним јунаком нариче, да кад-када на оборена врата сузне очи обраћа, у страху да јој љути ханџар ненадно у походе не дође, и пола избјеглу враћајући душу дрхће и плаче. — Тамо која млада невјеста мила свог војна позива, јер јој грозна погубељ пријети; свом се образу боји; бјежи, али ју дивља рука хвата. Опире се, цвили кано љута гуја; али ко ће сили одољети? У мрежи је тер дрхће и плаче. — Тамо која угледна ђевојка, невина као јагње, које о вуку и не сања, оца, браћу зове; грозне ју мисли муче, мисли тужна, да их гаврани својим чапорицима већ деру; лети им у помоћ, да их бар од гаврана сачува, да их загрли и задњи пут пољуби; али када се и не нада, мјесто њих клета Азијата мора целивати, њему се сва предати. Тек сада од стида порумени, тер дрхће и плаче. — Тамо народ врви, рекао би да се бели. И јест тако. Ко за хуријама не гамзи, тому у овој земљи ни гроба нема. Измакао, чељустих дивљих крвопија избјегао, тер се весели и пјева:

«Или имам младога витеза,
«Уграбиш га у првој младости.
«Или имах чојка за човјечество,
«Свакога ми узе приђе рока.»

«Или имах китнога вијенца,
«Који круни чело невјестама,
«Пољеш ми га у цвети младости.»

П. Петровић Његуш.

При том мјестном муку, јауку и плачу, при том очајаном тренутку, на народном жртвенику једна жртва стоји. Да се којом не макне, да којом из дубине срца уздах не подигне, рекао би, да је камени кип. Жена је то, која у сужанству тугује; све је изгубила, само јој још оста страдање! Крвави Беглер-бег Љубовић, именом велик али душно мален, не дава јој мира и још више плашти што му се крет опро. Приправља јој мука свакојакних, па и у свечаном дану да копа и жње, да сабира и да на њеним мученим леђима носи те у његовим амбарима да нагомиљава. Мучи јадна и подноси зло од страха горега. Свако бегово кретање пази. Мисли, очи подиже к'небу и вишекрат муклим гласом вапи:

«О ти вишња сило!
«Кад ћеш ми помоћи?»

Бранко.

Сада срчаном јеком, мотиком о земљу лупне; сада к'небу опет уздишући очи подиже: сада пут планине гледа, те пребраја крваво мраморје. Нешто кроз уста говори, но је само могла чути окићена лина, која покрај ње смјело чело диже.

«Липа брене гране шири,
«Шапће дану сјајну:
«Вири, дане, сјајни, вири,
«Али чувај тајну.»

Бранко.

Ноћ је. Густа облачина небо покрила. Не види се прет пред очима. У шуми чујеш кукавицу и рикање звјеради. Умрло би од страха, да се на путу у оно глухо доба покрај те шуме нађеш:

«Сама друга да уфати туга,
«А двојицу спопане грозница.»

Нар. пјесма.

Но у том мраку, ако те ушци не варају, неко се миче; од камене на камен, од врлети на врлет неко се бије, по долини неко гмиже. Да је свјетлости, угледао би то смјело створење, које се тако ломи, а чељусту се дивље звјеради не плаши. Али пратимо га ухом, докле нам који зрак сине. Неко створење разумно мора бити, јер [дубоко дишући од силна труда кади-кад подиже мукло жалостнијех уздица. Мора да га који огромни узрок вуче, када се животу не боји. Иде... иде... одмора неће. Ну ето жељена зрака, који се е' једне пећине протеже и створење открива. Та то је она жена, која под тежким службаванем клетог Љубовића чами. Шта хоће? ... С'лијева и с'десне окреће се. Боји се и гуштернице јер ју је јадну и змија уједала. Ступа ипак напријед. Окрену право к'оној страни, одкле јој је зрачак синуо. Браћу своју позна, поклон се и: «Јаох, завани, помагајте сада али никада. Сутра силни бег долази у село да му муку изручим, и да ми тужној образ награди. Желите ли да ваш буде? Ујамите му бедевију, ваш ће бити.» Рече и у мрак се опет баца, истим путем окрену, исте муке претрпи. Јели жива? Код куће је, реко би, да почива, да тим превари господара свога, освртајући се сваки час пут истока кад ће зора синути.

«Заро љена, заро бјела,
«Златнијем ступом небо уреси,
«Зрак објави,
«Дан донеси,
«Ходи ведро, ход' весела,
«Љубовника старца остави.»

Гундулић.

Свануло је. Ето бега на ватреној бедевији. «Добар јунак, да је човјек такав.» Оба су разкошно одјевена. Сјаха, узданицу десно своје крило бедевију о лини веже. Бег поује, грди, бије; бедевија сјено гризе, репом млати, ногом бије, ушима стриже, кано да се нечему нада. Кукавна жена трпи, слуша; од јада би пукнула, да ју нада

још у животу не уздржава. Погледива пут истока, одкле спас очекује; али залуду, нема душе живе. — На мунару хоца подне навјестује. Погледива; али залуду, нема душе живе. — С'мунара под сарук-капом хоца и и'индију куише. Погледива; али залуду нема душе живе. — Мисли јадна да јој браћа помоћи неће, мисли тужна да су јој браћа малаксала, скоро већ да сву наду изгуби; али нетом изкуиша хоца акшам, а сутон се привукао, угледа кроз дрвећа густе шуме ће неко главу измилио и упиљено мотри; угледа и уздахну, као да се тешка бремена ослободила. Шути и пази. Она глава на јуначку тијелу била. Довуче се крадом јунак, а од једном скочи из по-таје, одријени бедевију, ђипи на њу и бјеж' немилце. Крвави бег обазре се, опази, плану. По-лети за бедевијом, али из страшне сада миле шуме, пушчано зрно звиздну, и у срце бега погоди. Паде, у крви плива, зове слуге, љубљена синовца, да га обране од јата горских лавова и сивих соколова, који наћ јуришине. Скочи синовац, али рањен плећа окрену. Бегова је глава већ одле-ћела са мртве лубине. Сиви је соколови превр-јући носе, у гору лете, да уморене груди одморе и да опет крвцу лију:

«За крет часни и слободу свету.»

Нар. изрека.

Тишина је у Дабру завладала. Вранови и вукови дослутише и стекосе меса. — У гори је само чути неко весеље, неко грјеване. Тамо је и наша јунакиња, с браћом дијели весеље, јер с главе кукавне раје један бич нест. Ето с браћом се опрашта, руке им целива, понизно се поклања. Камо нагли? К'оној страни, ђено права слобода, разглашено јунаштво, дивна разборитост влада, ђено сунце никада не заходи, ђено се Српство у својој битности огласује, да тамо награду нађе, да тамо отворено чело дигне и да свијету каже, да се и код нас рађају римске Клелије и франачке Јованке.

«Нек се овај свијет горди над свијема вјековима!»

П. Петровић Његуш.

У Котору 1876.

Ст. В. ВРЧЕВИЋ.

БИБЛИОГРАФИЈА.

Основе српскога или хрватскога језика. Написао Ђ. Даничић. У Биограду. Издање и штампана државне штампарије. 1876. 8-на. Стр. VI и 463. Цена 3 динара.

Жижан. Велики или мали (само не средњи) шаљиви календар за годину 1876. Уређује га жижиног деде син (ал има и абуказе-мовог масла). Илустрације цртао М. Мауковић. Издаје Арса Пајевић. У Новоме Саду, српска народна задружна штампарија 1876. 8-на. Стр. 102. Цена 50 новч. а вр.

Устанак у Турској 1875. У Винковци. Народна штампарија Е. Трумпића. 1876. 8-на. Стр. 17. Цена 20 новч. а вр.

R ó z s á k. Jovánovits Jován dalai. Szerbböl fordította Pavlovits Jenő. A Kisfaludi-Társaság pártfogása mellett. Zombor 1875. Nyomatoit Bittermann Nándornál. 16-на. Стр. 109. Цена 80 новч. а вр.

Решење шах-проблема бр. 1. у св. II.

БЕЛА.

ЦРНА.

1) Д 7 узима Д 5	1) Г 6 узима Д 5.
2) Е 6 — Д 7	2) Д 3 узима Ђ 2 †.
3) Е 1 узима Ђ 2	3) По вољи.
4) Краљица или коњиц учини мат.	